

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

ISSN-1300-0071
OCAK-MART 2019
SAYI:124

TARIM VE MÜHENDİSLİK

tarımda
kriz yılı

Derginin dijital baskısı için QR kod okuyucu ile okutunuz.

“TARIM VE MÜHENDİSLİK” DERGİSİ

YAYIN-YAZI KURALLARI

Dergi Yayın Süresi: 3 ayda bir yayınlanır.

Yayın Türü: Yaygın süreli yayın

TMMOB-ZMO Tarım ve Mühendislik Dergisi Tarım, Ziraat Mühendisliği, Tütün Teknolojisi, Balıkçılık Teknolojisi ve Su Ürünleri Mühendisliği alanındaki makaleleri yayınlar. Eğer makale herhangi bir yayından üretilmişse (kitap, proje, tez çalışması vb.) dip not olarak belirtilmelidir. Basılacak makalelerin daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış olması, yayınlanmış ise belirtilmiş olması ve/veya yayın haklarının verilmemiş olması gerekir. Dergide yayımlanacak makalelerin her türlü sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir. Makale dili Türkçe olmalıdır. Çeviri ise mutlaka not düşülmelidir.

Dergiye gönderilen makaleler yayın ilkeleri doğrultusunda Yayın Kurulu tarafından ve/veya gerekli görüldüğünde Bilim Kurulu tarafından incelemeye alınır. Makale yayınlanmaya değer nitelikte değilse Yayın Kurulu yazara/yazarlara iade kararı verme hakkına sahiptir. Ayrıca yazım kurallarına uymayan veya anlatım dili yetersiz olan makaleler üzerinde Yayın Kurulu tarafından düzeltmeler yapılabilir.

Makaleler, A4 boyutunda, 12 punto Times New Roman yazı tipinde ve 1,5 satır aralıklı yazılmalıdır. Sayfanın sağında, solunda, altında ve üstünde 2,5 cm boşluk bırakılmalıdır. Makalenin her sayfası numaralandırılmalıdır. Yazar isim(ler)i açık olarak yazılmalı ve varsa unvan belirtilmelidir. Makalede sade ve öz Türkçe kullanımına özen gösterilmelidir.

Makale; Ana Başlık, Alt Başlıklara numara verilmelidir. 1.GİRİŞ, 2.MATERYAL VE YÖNTEM, (makale içeriğine göre yer alabilir), 3.ALT BÖLÜMLER, 4.SONUÇ-TARTIŞMA ve KAYNAKLAR bölümleri ile şekil, grafik, harita ve çizelgelerden oluşmalıdır. Makalede kullanılması durumunda Çizelgelere mutlaka numara verilmeli ve kaynak gösterilmelidir.

KAYNAKLAR bölümünde makale içinde yer alan tüm kaynaklar alfabetik olarak verilmelidir.

Dergide yayınlanması kabul edilen ve yayınlanan makalelerden, yazılardan Tarım ve Mühendislik Dergisi kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

Dergimizde yayınlanması istenilen makaleler zmo@zmo.org.tr adresine gönderilmelidir.

TARIM VE MÜHENDİSLİK

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI YAYIM ORGANI

ÜÇ AYDA BİR YAYIMLANIR

YEREL SÜRELİ YAYIN

ISSN-1300-0071

SAHİBİ

Özden GÜNGÖR

SORUMLU YAZIŞLERİ MÜDÜRÜ

Prof. Dr. Cem ÖZKAN

YAYIN KURULU

Prof. Dr. İlhami BAYRAMİN

Hamdi ARPA

Murat ASLAN

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Belgin ÇAKMAK

Prof. Dr. Celalettin KOÇAK

Prof. Dr. Cem ÖZKAN

Prof. Dr. Dilek BOSTAN BUDAK

Prof. Dr. Gökhan ÇAYCI

Prof. Dr. Gökhan SÖYLEMEZOĞLU

Prof. Dr. Hasan SİLLELİ

Prof. Dr. Haydar ŞENGÜL

Prof. Dr. İbrahim ORTAŞ

Prof. Dr. Kemal BENLİOĞLU

Prof. Dr. Mehmet ERTUĞRUL

Prof. Dr. Serap PULATSÜ

Prof. Dr. Tacettin YAĞBASANLAR

Prof. Dr. Uygun AKSOY

Prof. Dr. Zeliha BARUT

Doç. Dr. Eylem POLAT

Doç. Dr. Yener ATASEVEN

YAYINA HAZIRLAYAN

Funda GACAL-ZMO

GRAFİK TASARIM

R. Figen KURAL-ZMO

KAPAK FOTOĞRAF: Muharrem SÖKMEN

YÖNETİM YERİ

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Karanfil Sokak 28/18 Kızılay / ANKARA

Tel: 444 1 966 - Faks: 0 312 418 51 98 www.zmo.org.tr zmo@zmo.org.tr

BASIM

Pozitif Matbaacılık ve Ambalaj San. Tic. Ltd. Şti.

Çamlıca Mah. Anadolu Bulv. 145. Sokak 10/19

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 312 397 00 31 | Faks: 0 312 397 86 12

E-Posta: pozitif@pozitifmatbaa.com

5.000 Adet Basılmıştır. 20 Nisan 2019

YAZI YAYIN KOŞULLARI

Gönderilen yazılar yayınlansın, yayınlanmasın yazarına geri verilmez. Özgün derleme yazılarda fikir ve görüşler yazarına, çeviriden doğacak sorumluluklar ise çevirene aittir. Ziraat Mühendisleri Odası ve Tarım ve Mühendislik Dergisi yazılardan hiçbir şekilde sorumlu değildir. Yayın Kurulu gönderilen yazı üzerinde gerekli gördüğü değişikliği yapmaya yetkilidir. Dergide yayımlanmış yazılar kaynak gösterilmek koşuluyla başka yayım organlarında kullanılabilir ya da aktarılabilir.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	3
KRİZ YILINDA TARIM 2018	4
<i>Ahmet ATALIK</i>	
TARIMDA ÇÖZÜM ARAYIŞI-ÖRGÜTLENME SEMPOZYUMU	
Tarımsal Örgütlenmede Güncel Değerlendirmeler	23
<i>A. Halis UYSAL</i> 23	
<i>Abdullah AYSU</i> 24	
TARIMDA ÇÖZÜM ARAYIŞI-ÖRGÜTLENME SEMPOZYUMU	
Çağdaş Örgütlenme Yaklaşımları	28
TARIMSAL AMAÇLI KADIN KOOPERATİFLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA	
ARÇISINDAN ÖNEMİ	28
<i>Dr. Öğr. Üyesi İlkay KUTLAR</i>	
GELİŞMİŞ ÜLKELERDE KOOPERATİFÇİLİK VE TÜRKİYE İÇİN ÖNERİLER	32
<i>Dr. Öğr. Üyesi Bengü EVEREST</i>	
ŞEKER PANCARI RAPORU 2018	37
PAMUK RAPORU 2018	43
AYÇİÇEĞİ RAPOR 2018	50
TÜTÜN EKSPERLERİ DERNEĞİ TÜTÜN RAPORU 2018	60
KENEVİR VE ÜRETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	68
PATATES RAPORU 2018	73
ZİRAAT MÜHENDİSİ YAŞAM MÜHENDİSİDİR	88
<i>Mine PAKKANER</i>	

SUNUŞ

Merhaba Sevgili Meslektaşlarım,

65. kuruluş yılına ulaşmış, köklü bir geçmişin ve onurlu bir mesleki mirasın temsilcisi olan Ziraat Mühendisleri Odamızın yayımladığı “Tarım ve Mühendislik Dergisi” nin yeni sayısı ile sizleri şahsım ve Yönetim Kurulu Üyesi arkadaşlarım adına saygı ile selamlıyorum.

Sevgili Meslektaşlarım, Türkiye'nin gündemi ve tarım sektöründe yaşanan gelişmeler karşısında ODA'mızın tavrı konusunda güncel, siyasi ve ekonomik olayları yakından takip ediyoruz. Kamuoyunu aydınlatmak amacıyla konferans ve sempozyumlar düzenliyoruz; panel, toplantı ve çeşitli etkinliklere katılım sağlıyoruz.

Ülkemizde tarımsal öğretimin başlangıcının 173. Yıldönümü vesilesiyle, 12 Ocak 2019 tarihinde, “Tarımda Çözüm Arayışı-Örgütlenme” konulu bir sempozyum düzenledik. Büyük ilgi gören sempozyum kapsamında; ZMO Bilim-Hizmet ve Teşvik Ödülleri, ZMO Özel Ödülü, ZMO Basın Ödülleri, Meslekte 50.Yıl Ödülleri ve 35. Yıl Sertifikalarını törenle sahiplerine takdim ettik.

Düzenlemiş olduğumuz sempozyumda: Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği Başkanı Halis UYSAL ve Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanı Abdullah AYSU'nun “Tarımsal Örgütlenmede Güncel Değerlendirmeler” konu başlıklı oturumda yapmış oldukları konuşma metinleri ile panel bölümünde Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Dr. Öğr. Üyesi İlkay KUTLAR'ın “Tarımsal Amaçlı Kadın Kooperatiflerinin Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Önemi” ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Dr. Öğr. Üyesi Bengü EVEREST'in “Gelişmiş Ülkelerde Kooperatifçilik ve Türkiye için Öneriler” konu başlıklarında yapmış oldukları değerlendirmelere dergimizin bu sayısında yer verdik. İstanbul Şube Başkanımız Ahmet ATALIK'ın tarımın pek çok alanına yönelik olarak hazırlamış olduğu “Kriz Yılında Tarım 2018” başlıklı araştırmasını ve İzmir Şube Yönetim Kurulu Üyemiz Mine PAKKANER'in mesleki yaşamına yönelik olarak hazırladığı ve pek çok meslektaşımıza ilham vereceğini düşündüğümüz “Ziraat Mühendisi Yaşam Mühendisidir” başlıklı yazısını sizlerin beğenisine sunuyoruz.

Gündemde olan konular üzerine ODA'mız tarafından hazırlanan raporlar görsel ve yazılı basında sıkça yer alırken, siz Değerli Meslektaşlarımızın nazik destekleri bizleri yüreklendirdi. Dergimizin bu sayısında yer alan; Şeker Pancarı, Pamuk, Ayçiçeği, Tütün, Kenevir ve Patates Raporları tarımımızın içinde bulunduğu durumun çarpıcı sonuçlarını gözler önüne sermektedir.

Tarımsal üretime duyulan sürekli ve büyüyen ihtiyaç, bu alanda çalışan, emek harcayan, fikir üreten siz değerli ziraat mühendislerinin omuzlarındaki yükü de artırmaktadır. Bu yükü Ziraat Mühendisleri Odası olarak hep beraber taşımaya devam ederken, gücümüzü ve cesaretimizi sizlerden aldığımızı da ifade etmek isterim.

ODA'mızın saygınlık ve ağırlığını daha da artırmak, meslektaşlarımızın haklarını daha fazla korumak, çevremize-doğamıza-toprağımıza yönelik ilgimizi aynı duyarlılık ve kararlılıkla sürdürmek, tarım ile uğraşanların hak ve çıkarlarını korumak temel önceliklerimiz olmaya devam edecektir.

Tüm üyelerimize selam ve saygılar sunarım.

Özden GÜNGÖR

ZMO Yönetim Kurulu Başkanı

KRİZ YILINDA TARIM 2018

Ahmet ATALIK¹

Tarım Yasası Hükmüne Uyulmadı

Tarım Yasası 25 Nisan 2006 tarih ve 26149 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma plan ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gerekli politikaların tespit edilmesi ve düzenlemelerin yapılması amacıyla çıkarılan bu yasanın “tarımsal desteklemelerin finansmanı” başlıklı 21. maddesi ile desteklerin çerçevesi çizildi. Buna göre tarımsal desteklemeler için bütçeden ayrılacak kaynağın milli gelirin %1’inden az olamayacağı hükmü getirildi.

Tarımsal desteklemelerin 2007 yılından itibaren söz konusu yasaya uygun bir şekilde belirlenmesi gerekirken, verilen desteğin milli gelire oranı %0,4 ve %0,6 aralığında kaldı; hiçbir zaman %1 olmadı. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası’nı tesis ettiği 1962 yılından itibaren bütçesinin %70’ini tarımsal desteklemelere ayırırken, günümüzde halen yaklaşık %50’sini ayırmaktadır. Ülkemizde ise bu oran %1,9 ile %2,9 arasında değişmektedir.

Yasa çerçevesinde 2018 yılında tarıma verilmesi gereken destek 37,4 milyar TL olması gerekirken, yapılan destekleme ödemesi yaklaşık 14,6 milyar TL’de kaldı; çiftçiye aldığından daha fazla bir miktar, 22,8 milyar TL eksik ödeme yapıldı. Buna karşın tarıma verilen desteğin 5 kat fazlası faiz ödemelerine ayrıldı. (Tablo 1.)

Tablo 1. Ekonomik göstergeler (milyon TL)

	GSYH	Bütçe geliri	Faiz harcamaları	Tarımsal destekler	
				verilmesi gereken	verilen
2007	880.461	190.360	48.753	8.805	5.555
2008	994.783	209.598	50.661	9.948	5.809
2009	999.192	215.458	53.201	9.992	4.495
2010	1.160.014	254.277	48.299	11.600	5.817
2011	1.394.477	296.824	42.232	13.945	6.961
2012	1.569.672	332.475	48.416	15.697	7.553
2013	1.809.713	389.682	49.986	18.097	8.684
2014	2.044.466	425.383	49.913	20.445	9.148
2015	2.338.647	482.780	53.004	23.386	9.971
2016	2.608.526	554.140	50.247	26.085	11.489
2017	3.106.537	630.490	56.712	31.065	12.722
2018	3.740.519	757.834	73.961	37.405	14.552

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu

Çiftçi Banka Kredilerine Yöneldi

Tarımsal desteklerde aradığını bulamayan çiftçi gittikçe artan miktarda banka kredisine yöneldi. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu verilerine göre bankaların çiftçiye verdiği tarımsal kredi miktarı bir önceki yıla göre yaklaşık %17’lik artışla 2018 yılında 102 milyar TL’ye ulaştı. Diğer bir deyişle, çiftçilerin bankalara olan kredi borcu 102 milyar TL’ye ulaştı.

Çiftçinin aylık bazda kullandığı banka kredisi 2018 yılının Haziran ayına kadar 89 milyar TL'den 98 milyar TL'ye sürekli bir artış eğilimindeyken, Temmuz ayından itibaren 101-102 milyar TL'ye sabitlendi. Çiftçinin kullandığı kredi sabit kalırken icra takibine düşen kredi miktarındaki artış devam etti. Bu kapsamda Ocak-Haziran aralığında 2,5 milyar TL'den 2,9 milyar TL'ye yükselen icra takibindeki kredi miktarı Temmuz ayından itibaren hızlı bir şekilde yükselerek yıl sonunda 3,8 milyar TL'ye ulaştı. Çiftçinin ödeyemediği için icralık olduğu kredi miktarı, bir önceki yılın aynı ayına göre Aralık 2018'de ciddi bir artışla %55 oldu. (Tablo 2.)

Tablo 2. Bankaların tarımsal kredi desteği (milyon TL)

	2017		2018		Takipteki (%)
	Toplam	Takipteki	Toplam	Takipteki	
Ocak	75.040	2.029	89.192	2.546	25,5
Şubat	76.304	2.094	90.622	2.517	20,2
Mart	78.740	2.220	92.772	2.681	20,8
Nisan	79.922	2.226	94.979	2.770	24,4
Mayıs	81.399	2.198	96.938	2.833	28,9
Haziran	82.555	2.181	98.381	2.821	29,3
Temmuz	83.684	2.207	101.464	2.937	33,1
Ağustos	84.089	2.238	101.728	3.046	36,1
Eylül	83.592	2.268	100.922	3.132	38,1
Ekim	83.638	2.311	101.257	3.254	40,8
Kasım	85.527	2.349	100.823	3.406	45,0
Aralık	87.430	2.462	102.123	3.820	55,2

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BDDK verilerine göre bankaların 2018 yılında tarıma sundukları kredinin %71'ini kamu bankaları, %19'unu yabancı bankalar, %10'unu yerli özel bankalar sağlamasına karşın, icra takibine düşen kredi miktarı kamu bankalarında %37, yabancı bankalarda %33 ve yerli özel bankalarda %30 oldu. Yerli özel ve yabancı bankalardan kredi kullanan çiftçiler daha büyük bir mağduriyet yaşadı.

Çiftçinin Alım Gücü Geriledi

Yetersiz tarımsal destekler, buna karşın çiftçinin çare olarak yöneldiği tarımsal krediler, her geçen ay yükselen kredi borcu ve artan icra takipleri... Çiftçinin tüm bu olumsuzluklardan etkilenmemesi için gerçekleştirdiği tarımsal üretimden kazanıyor olması gerekir. Ancak, veriler çiftçinin alım gücünün her geçen yıl gerilediğini gösteriyor.

Genel enflasyon verilerine baktığımızda Mayıs ayına kadar durağan seyreden enflasyon Haziran ayından itibaren hızlı bir şekilde yükselişe geçerek Ekim ayında %25,24'e kadar yükseldi. Bir önceki yılın aynı ayına göre Aralık ayını %20,30 ile tamamladı. Buna karşın çiftçinin birinci elden sattığı ürününden eline geçen fiyat artışı %15,89 ile her yıl olduğu gibi enflasyonun altında kaldı. Cari olarak çiftçinin eline geçen paradan her ne kadar artış gözükmese de enflasyonun oldukça altında kalması nedeniyle alım gücü geriledi. Tüketicinin gıda alımına ödediği fiyattaki artış ise %25,11 ile genel enflasyonun üzerinde seyretti. Bu tablo üreticinin kazanamadığı, tüketicinin ise yüksek fiyattan gıdaya ulaştığını net bir şekilde gözler önüne sermektedir. (Tablo 3.)

Tablo 3. Üretici ve tüketici fiyat endeksi (2003=100)

	TÜFE (%)		TÜFE; Gıda, alkolsüz içecekler			Tarım ÜFE		
	2017	2018	2017	2018	(%)	2017	2018	(%)
Ocak	9,22	10,35	339,70	369,45	8,76	310,90	341,02	9,69
Şubat	10,13	10,26	342,57	377,74	10,27	315,63	343,96	8,98
Mart	11,29	10,23	349,18	385,40	10,37	321,04	345,75	7,70
Nisan	11,87	10,85	353,47	384,60	8,81	319,92	340,37	6,39
Mayıs	11,72	12,15	351,53	390,19	11,00	312,04	338,48	8,47
Haziran	10,90	15,39	347,81	413,51	18,89	310,84	338,74	8,97
Temmuz	9,79	15,85	345,34	412,35	19,40	308,39	344,53	11,72
Ağustos	10,68	17,90	344,57	412,61	19,75	304,50	351,11	15,31
Eylül	11,20	24,52	343,79	439,01	27,70	313,59	364,04	16,09
Ekim	11,90	25,24	350,57	453,16	29,26	316,54	367,26	16,02
Kasım	12,98	21,62	357,95	449,80	25,66	329,22	376,53	14,37
Aralık	11,92	20,30	363,38	454,64	25,11	335,57	388,90	15,89

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

TL Değer Kaybetti

Gerek çiftçinin kullandığı kredide durgunluğa ve icra borcundaki yükselmeye gerekse enflasyonun hızla artmasına ABD ile yaşanan kriz sonrası döviz kurundaki çok hızlı yükseliş etkili oldu. Zaten 2018 yılının ilk aylarında kendini hissettiren krizin ilk sinyalleri Mart ayından itibaren dövizde yükselmeyi beraberinde getirdi. Her geçen ay dolar kurundaki yükselme Eylül ayında %83,6 ile zirve yaptı. Döviz kurundaki yükselme Aralık ayı itibarıyla her ne kadar %37,9'a kadar gerilemiş olsa da yerli ve ithal ürünlerin fiyatlarında dikkate değer bir gerileme olmadı. (Tablo 4.)

Tablo 4. Döviz kuru değişimi (TL/1 ABD doları)

	2017	2018	(%)
Ocak	3,738	3,776	1,0
Şubat	3,676	3,781	2,9
Mart	3,669	3,884	5,9
Nisan	3,657	4,058	11,0
Mayıs	3,567	4,418	23,9
Haziran	3,522	4,632	31,5
Temmuz	3,563	4,752	33,4
Ağustos	3,516	5,735	63,1
Eylül	3,471	6,373	83,6
Ekim	3,666	5,865	60,0
Kasım	3,883	5,378	38,5
Aralık	3,851	5,311	37,9

Kaynak: Merkez Bankası

Tarımsal Girdi Fiyatları Arttı

Aralık 2018'de %20,3'lük enflasyonun oldukça üzerinde gerçekleşen döviz kurundaki artış tarımsal üretimi de olumsuz etkiledi. Zira tarımsal üretimde kullanılan girdilerden mazotta neredeyse tamamen, tarım ilacı ve gübrede çok büyük oranda, özellikle sera tohumlarında önemli düzeyde yurtdışına bağımlıyız. Bu nedenle döviz fiyatındaki en ufak bir artış çiftçinin üretim maliyetini önemli ölçüde artırmaktadır.

Bir önceki yılın ortalama fiyatı ile karşılaştırıldığında 2018 yılında mazotun fiyatı %23,2, ülkemizde en yaygın kullanılan üre gübresinin fiyatı %69 ve DAP gübresinin fiyatı %63 oranında artış gösterdi. (Tablo 5.)

Tablo 5. Tarımsal girdi fiyatları

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Mazot (TL/litre)	2,97	3,57	3,84	4,26	4,36	3,86	3,84	4,70	5,79
Üre (TL/kilogram)	0,63	0,89	1,07	1,02	1,05	1,07	0,85	1,00	1,69
DAP (TL/kilogram)	0,92	1,36	1,33	1,21	1,43	1,66	1,22	1,49	2,43

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Et ve Süt Kurumu

Girdi fiyatları 2018 yılı içerisinde döviz kurundaki harekete bağlı sert hareketler yaşadı. Bir önceki yılın aynı ayına göre 2018 yılında mazot fiyatındaki yükselme Eylül ayında %35'e, DAP gübresinde Ağustos ayında %104'e, üre gübresinde Ağustos ayında %114'e kadar yükseldi. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası raporlarında da ifade edildiği üzere tarım ilacı fiyatları da 2018 yılı içinde %50 - %80 düzeyinde artış gösterdi. Tarımsal girdilerin satış fiyatlarının çok sık değişmesi üzerine bayilere sürekli fiyat listesi faksalamaktan bıkan firmaların bir kısmı satışını durdururken, bir kısmı da dolar üzerinden satış fiyatı listesi göndermeye başladı. Ani yükselen fiyatlar karşısında çiftçi tarım ilacı ve gübreye ulaşmakta güçlük yaşadı. (Tablo 6.)

Tablo 6. Tarımsal girdi fiyatlarında aylık bazda değişim

	Mazot (TL/litre)		Değişim	DAP (TL/kg)		Değişim	Üre (TL/kg)		Değişim (%)
	2017	2018	(%)	2017	2018	(%)	2017	2018	
Ocak	4,69	5,16	10,0	1,39	1,68	20,9	1,12	1,26	12,5
Şubat	4,69	5,11	9,0	1,47	1,68	14,3	1,19	1,26	5,9
Mart	4,59	5,34	16,3	1,47	1,82	23,8	1,19	1,26	5,9
Nisan	4,63	5,62	21,4	1,47	1,92	30,6	1,19	1,26	5,9
Mayıs	4,37	5,70	30,4	1,56	2,16	38,5	1,19	1,39	16,8
Haziran	4,42	5,75	30,1	1,56	2,26	44,9	1,02	1,50	47,1
Temmuz	4,48	5,72	27,7	1,56	2,34	50,0	1,02	1,55	52,0
Ağustos	4,61	6,06	31,5	1,56	3,18	103,9	1,02	2,18	113,7
Eylül	4,70	6,36	35,3	1,56	3,16	102,6	1,08	2,15	99,1
Ekim	4,82	6,41	33,0	1,56	3,02	93,6	1,18	2,15	82,2
Kasım	5,04	6,32	25,4	1,63	3,02	85,3	1,31	2,15	64,1
Aralık	5,10	5,94	16,5	1,63	2,86	75,5	1,31	2,12	61,8

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Et ve Süt Kurumu

Gübre İthalatı Geriledi

Gübre fiyatlarındaki hızlı artış çiftçinin gübre kullanımını geriletmişti gibi üretim açığımızı kapatan gübre ithalatını da bir önceki yıla göre yaklaşık %19 gerilettili. İthalatımız 2017 yılında yaklaşık 5,4 milyon tondan 2018 yılında 4,3 milyon tona geriledi. (Tablo 7.)

Tablo 7. Gübre ithalatı (bin ton)

	2010	2015	2016	2017	2018
Hayvansal/Bitkisel	3	3	4	5	6
Azotlu	2.693	2.979	3.350	3.962	3.198
Fosforlu	9	29	44	17	31
Potaslı	119	225	194	230	247
Azot, fosfor, potaslı	605	923	1.378	1.144	856
Toplam	3.429	4.159	4.970	5.358	4.338

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Traktör Üretimi Geriledi

Tarımdaki kriz makine gücünü de yakından etkiledi. Yıllar itibarıyla sürekli artış gösteren traktör üretimi döviz kurundaki artışa ve çiftçinin alım gücündeki gerilemeye paralel olarak düştü. Türk Tarım Alet ve Makineleri İmalatçıları Birliği verilerine göre bir önceki yılın aynı ayına göre 2018 yılının Ocak ayında traktör üretimine %18 artış ile başlandı. Ancak, sürekli gerileyen üretim Nisan ayından itibaren sert bir düşüş eğilimine girdi ve Aralık ayını önceki yılın aynı ayına göre %69 gerileme ile kapattı. (Tablo 8.)

Tablo 8. Traktör üretimi (adet)

	2015	2016	2017	2018	2017/2018 (%)
Ocak	4.518	5.004	4.691	5.542	18,1
Şubat	5.427	6.042	5.429	5.681	4,6
Mart	6.102	6.866	6.606	6.621	0,2
Nisan	5.639	6.742	5.691	5.322	-7,6
Mayıs	4.517	6.934	5.911	5.465	-7,6
Haziran	5.809	6.785	5.848	4.045	-30,8
Temmuz	5.885	4.560	6.076	4.260	-29,9
Ağustos	6.140	3.157	5.471	1.743	-68,2
Eylül	5.860	4.785	6.478	2.397	-63,0
Ekim	6.234	5.282	6.905	2.410	-65,2
Kasım	5.671	5.766	6.857	2.342	-65,8
Aralık	4.813	4.992	6.069	1.861	-69,3
Toplam	66.615	66.915	72.032	47.689	-33,8

Kaynak: TARMAKBİR

Ürün Fiyatları Çiftçiyi Güldürmedi

Üretim maliyetleri son derece yüksek olan ve finansal kriz içinde bulunan çiftçimizin 2018 yılında en büyük problemlerinden biri, hemen her yıl aynı şekilde yaşadığı pazarlama kanallarındaki sorunlar oldu. Önemli ürünler bazında çiftçinin eline geçen fiyat kimi ürünlerde enflasyonun altında kalırken, kimi ürünlerde ise geçen yılki fiyatları dahi yakalayamadı. Ortalama satış fiyatı bir önceki yıla göre buğdayda %5,5, mısırdaki %13,5, kuru fasulyede %13,1, ayçiçeğinde %10,9, şeker pancarında %5,3, tütünde %14,6, pamukta %13,3 artarken %20,3'lük enflasyonun oldukça gerisinde kaldı. Nohutta %10,9, kırmızı mercimekte %6,2 ve yeşil mercimekte ise %11,7 geriledi. Bir önceki yıl para etmeyen patatesteki %38,9 ve kuru soğanda ise %71,2 artış oldu. (Tablo 9.)

Tablo 9. Çiftçinin ortalama satış fiyatı (TL/kg)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Buğday	0,52	0,58	0,60	0,66	0,74	0,78	0,83	0,91	0,96
Mısır	0,55	0,63	0,58	0,61	0,62	0,66	0,67	0,74	0,84
Kuru fasulye	2,99	3,56	3,76	4,24	4,20	4,11	4,31	4,80	5,43
Nohut	1,57	2,13	2,84	2,61	2,30	2,57	3,90	5,76	5,13
Kırmızı mercimek	1,68	1,37	1,29	1,26	1,54	2,00	2,29	2,10	1,97
Yeşil mercimek	1,81	1,99	2,00	1,92	2,10	2,54	3,24	3,66	3,23
Ayçiçeği	0,84	1,17	1,36	1,44	1,86	1,84	2,16	2,47	2,74
Patates	0,63	0,72	0,58	0,57	1,25	1,20	0,63	0,72	1,00
Kuru soğan	0,84	0,83	0,60	0,59	0,51	0,72	0,73	0,52	0,89
Şeker pancarı	0,11	0,12	1,13	0,13	0,15	0,16	0,18	0,19	0,20
Tütün	6,70	6,87	7,55	9,73	11,22	11,04	12,26	14,55	16,68
Pamuk	1,91	1,87	1,24	1,35	1,46	1,32	1,68	2,10	2,38

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Trakya Birlik verilerine göre ayçiçeği tarımının dekara maliyeti 2017 yılında 332 TL'den %40 artışla 2018 yılında 464 TL'ye yükseldi. Ancak çiftçinin ayçiçeğini satıp eline geçen ücret 2017 yılında 2,47 TL'den sadece %11 artışla 2018 yılında 2,74 TL'ye yükseldi. Ayçiçeği örneğinden de görüldüğü üzere bu şartlar altında üretimin sürdürülebilirliği mümkün değildir. Üretim noktasındaki sorunlara çözüm getirerek üretim maliyetlerini aşağı çekip çiftçinin kazandığı tüketicinin makul fiyatlarla ürüne ulaşabildiği bir sistem kurulamak yerine hükümet önce 5 Haziran 2018 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile yağlık ayçiçeği tohumu ithalatına %27 olarak uygulanan gümrük vergisi oranını %13'e, ham ayçiçeği yağı ithalatına uygulanan %36 gümrük vergisi oranı da %23'e indirildi. Bu da yetmedi 26 Aralık 2018 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kararla ayçiçeği tohumu ithalatında uygulanacak gümrük vergisi kaldırıldı, diğer bir deyişle sıfırlandı.

Meteorolojik Ekstrem Olayların Sayısı Arttı

Tarım politikalarının yol açtığı sorunların yanında 2018 yılı meteorolojik olayların tarıma olumsuz etkisi açısından da önemli bir yıl oldu. Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 2018 yılı Türkiye ortalama sıcaklığı 15,4 °C ile 1981-2010 ortalamasının 1,9 °C üzerinde gerçekleşti. 2018 yılı ortalama sıcaklıkları ülkemizin tamamında normallerin üzerinde gerçekleşti. İç ve doğu kesimlerde bu fark 2 °C üzerinde gerçekleşirken Muş, Ağrı'nın batısı, Erzurum'un doğusu ve Yüksekova'da 3 °C'yi aşan sıcaklık farkları oluştu. Tüm mevsimlerde ortalama sıcaklıklar 1981-2010 normalinin üzerinde oldu. 2017-2018 kış mevsimi ortalama sıcaklığı 6,4 °C ile normalinin 2,8 °C üzerinde, ilkbahar mevsiminin 15 °C ile normalinin 3 °C üzerinde, yaz ortalama sıcaklığının 24,6 °C ile normalinin 1,2 °C üzerinde ve sonbahar mevsiminin de 16,2 °C ile normalinin 1,4 °C üzerinde gerçekleşti. Ülkemizin büyük bölümünde sayısı birden fazla olmak üzere sıcak hava dalgası görüldü. Kıyı kesimlerde denizin etkisiyle sıcak hava dalgasının süresi azalırken, iç kesimlerde 2 aya kadar çıktı. Son yıllarda sıcak hava dalgası sayısı artarken, soğuk hava dalgası azalma eğilimindedir.

Ülkemiz 2017 yılını kurak geçirirken 2018 yılı son 9 yılın en yüksek birinci ve son 30 yılın en yüksek ikinci yağışlı yılı oldu. Yağışlar uzun yıllar normalinden %14,8, 2017 yılı yağışından ise %30 daha fazla oldu. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerimiz ile Akdeniz Bölgemiz rekor düzeyde yağış aldı. 2018 yılında sonbaharda mevsim normallerinde yağış düşerken, ilkbahar ve yaz mevsimlerinde artış kış mevsiminde ise azalış gözlemlendi. 24 saatlik en yüksek yağışlar genel olarak Akdeniz kıyı kesimleri ile Rize, Hopa, Bitlis, Erzincan, Muğla çevresinde ve Trakya'nın kuzey kesimlerinde görüldü. 16-17 Aralık 2018 tarihinde Kemer'in Ovacık Köyünde ölçülen günlük toplam 490,8 mm yağış rekor olarak kayıtlara geçti.

Kuraklık değerlendirmelerine göre 2018 yılında İpsala, Samsun, Kayseri ve Tokat civarında orta derecede, Manisa, Rize ve Artvin'de ise hafif derecede kuraklık görüldü.

Ülkemizde 1990 yılından bu yana ekstrem olay sayısında sürekli bir artış yaşanırken 2018 yılında 840 ekstrem olay yaşandı. Ekstrem olaylar içinde şiddetli yağış ve seller %41 pay ile birinci sırayı alırken, fırtına %29 ile ikinci, dolu %16 ile üçüncü sırada yer aldı. Ekstrem olaylar içinde yıldırım ve kuvvetli karın payı %5, donun payı %3 ve sis, orman yangını, çığ ve kum fırtınasının payı ise %1'den az oldu.

Çiftçi Ekmekten Vazgeçti

Çiftçinin tarım desteklerinden yararlanabilmesi için Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı olması gerekiyor. Ancak, Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine göre ÇKS'ye kayıtlı çiftçi sayısı 2003 yılında 2,8 milyon iken, 2010 yılında 2,3 milyona ve 2017 yılında 2,1 milyona geriledi. Diğer bir deyişle, bu süre zarfında yaklaşık 700 bin çiftçi son derece yetersiz olan tarım desteğini bile almaktan vazgeçti.

Tarımın İstihdama ve Milli Gelire Katkısı Geriledi

Üretmeye çalıştıkça borcu artan, emeğinin karşılığını bulamayan çiftçi alanı terk ettikçe tarımın istihdama katkısı da yıllar itibarıyla geriledi. Tarımın istihdama katkısı 2010 yılında %23,7'den Ekim 2018'de %18,4'e geriledi. (Tablo 10.)

Tablo 10. Tarımın istihdama katkısı (bin kişi)

	2010	2015	2016	2017	2018*
Tarım	5.374	5.404	5.303	5.542	5.310
Toplam	22.631	27.026	27.245	28.856	28.863
Oran (%)	23,7	20,0	19,5	19,2	18,4

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (*Ekim ayı itibarıyla)

Hazine ve Maliye Bakanlığı verilerine göre tarımın milli gelire katkısı 2002 yılında %10,3'ten 2010 yılında %9,0'a, 2015 yılında %6,9'a ve 2017 yılında %6,1'e kadar geriledi.

Çiftçimiz Yabancı Meslektaşlarından Daha Az Kazanıyor

Dünya Bankası verilerine göre ülkemiz tarımında 2017 yılında kişi başına düşen milli gelir 3.309 dolar oldu. Bu miktar İspanya'dakinden %81, Fransa'dakinden %84, Almanya'dakinden %85, ABD'dekinden %91 daha azdır. AB ortalamasından %68 daha düşük olup dünya ortalamasının ise %106 üstündedir. Diğer yandan ülkemiz tarım sektöründe kişi başına düşen gelir 2010 yılında 4.065 dolardan %19 azalış ile 2017 yılında 3.309 dolara gerilemiş durumdadır. 2018 yılında TL'nin döviz karşısında değer kaybı daha da hızlandığı dikkate alındığında çiftçi gelirinin 2017 yılına göre çok daha düşük seviyelerde kalacağı açıktır. (Tablo 11.)

Tablo 11. Tarımda kişi başına milli gelir (ABD doları)

	2010	2015	2016	2017
İspanya	17.099	15.799	15.837	17.631
Fransa	22.404	21.452	18.632	20.242
Almanya	16.494	16.513	17.829	22.048
AB	9.387	11.781	11.176	10.174
ABD	33.996	36.382	35.191	-
Türkiye	4.065	3.716	3.445	3.309
Dünya	1.197	1.663	1.682	16.606

Kaynak: Dünya Bankası

Tarım Alanımız Küçüldü

Kazanamayan çiftçi üretimden çekildi. 2002 yılından 2017 yılına kadar işlenen ve uzun ömürlü bitki alanları 3,2 milyon hektar geriledi. Tahıl ve diğer bitkilerin alanı 2,4 milyon hektar gerilerken, sebze alanları 132 bin hektar küçüldü. Meyve ve baharat bitkileri alanında ise 674 hektar gibi küçük bir artış oldu. (Tablo 12.)

Tablo 12. İşlenen ve uzun ömürlü bitkilerin alanı (bin hektar)

	Tahıllar vd ürünler		Sebze	Süs	Meyveler,	Toplam
	Ekilen	Nadas		Bitkileri	baharat bit.	
2002	17.935	5.040	930	-	2.674	26.579
2005	18.005	4.876	894	-	2.831	26.606
2010	16.333	4.249	802	-	3.011	24.395
2015	15.723	4.114	808	5	3.284	23.934
2016	15.575	3.998	804	5	3.329	23.711
2017	15.536	3.697	798	5	3.348	23.384

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Bitkisel Üretim 2018 Yılında Geriledi

Bir yandan tarım politikalarının yetersizliği diğer yandan sayıları artmakta olan meteorolojik ekstrem olayların etkisi ile 2018 yılında bitkisel üretim bir önceki yıla göre %5,8 oranında geriledi.

TÜİK verilerine göre 2018 yılında bitkisel üretim bir önceki yıla göre gerileme tahıllarda %4,8, yüksek nişasta içerikli yumru ve köklerde %37,2, diğer yem bitkilerinde %6,6, patatesten %5,2, tütünde %14,4 ve şeker pancarında %10,6 oldu. Buna karşın kuru baklagil üretiminde artış %5,3, yağlı tohumlarda %3,2, tekstilde kullanılan ham bitkilerde %4,9, parfümeri eczacılık vb alanlarda kullanılan bitkiler ile yem bitkileri tohumlarında %18,6 oldu.

Tahıl Üretimi %4,8 Geriledi

TÜİK verilerine göre 2002 yılında 13,8 milyon hektar olan tahıl üretim alanı 2018 yılında %21 azalışla 10,9 milyon hektara geriledi. Aynı yıllar için buğday üretim alanı 9,3 milyon hektardan yaklaşık %22 azalışla 7,3 milyon hektara geriledi. Buna karşın aynı süreçte mısır ve çeltik ekim alanımızda artış yaşandı; mısır üretim alanı %18, çeltik üretim alanı ise %100 arttı. Arpa üretim alanı ise %26 küçüldü.

Tahıl üretimimiz bir önceki yıla göre 2018 yılında %4,8 azaldı. Tahıl grubu bitkiler içinde üretimde en büyük kayıp %7 ile buğdayda oldu. Hasat zamanı düşen uzun süreli ve yoğun yağışlar bu kaybın en önemli nedeni oldu. Mısır üretimimizdeki kayıp %3,4, arpada %1,4 olup çeltik üretimimizde ise %4,4'lük bir artış yaşandı. (Tablo 13.)

Bir önceki yıla göre 2018 yılında tahıl üretim alanındaki yaklaşık 209 bin hektarlık daralma üretim kaybının önemli etkenlerinden biri oldu. Buğday üretim alanında yaklaşık 370 bin hektar ve mısırdaki 47 bin hektar küçülme yaşanırken, çeltik üretim alanında yaklaşık 11 bin hektarlık artış oldu.

Tablo 13. Tahıl üretimi (bin ton)

	2015	2016	2017	2018	2017/2018 (%)
Buğday	22.600	20.600	21.500	20.000	-7,0
Mısır	6.400	6.400	5.900	5.700	-3,4
Çeltik	920	920	900	940	4,4
Arpa	8.000	6.700	7.100	7.000	-1,4
Diğer	718	661	733	769	4,9
Toplam	38.638	35.281	36.133	34.409	-4,8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Kuru Baklagil Üretimi %5,3 Arttı

TÜİK verilerine göre kuru baklagil üretim alanı 2002 yılında 1,36 milyon hektardan yaklaşık %35 azalma ile 2018 yılında 886 bin hektara geriledi. Kuru fasulye üretim alanı 180 bin hektardan %53 azalma ile 85 bin hektara, nohut alanı 660 bin hektardan %22 azalma ile 514 bin hektara, kırmızı mercimek alanı 420 bin hektardan %42 azalma ile 243 bin hektara, yeşil mercimek alanı 72 bin hektardan %53 azalma ile 34 bin hektara geriledi.

Kuru baklagil üretimimiz bir önceki yıla göre 2018 yılında %5,3 oranında arttı. Kuru baklagil grubu içinde kuru fasulye üretiminde yaklaşık %8'lik gerileme olurken, kırmızı mercimek üretiminde de yaklaşık %23'lük azalma yaşandı. Buna karşın nohut üretimimizde %34 ve yeşil mercimek üretiminde ise %43'lük artış oldu. (Tablo 14.)

Kuru baklagil üretim alanı bir önceki yıla göre 95 bin hektar genişledi. Bu grup içinde kuru fasulye üretim alanında yaklaşık 5 bin hektar ve kırmızı mercimekte 26 bin hektar küçülme yaşanırken, nohutta 119 bin hektar ve yeşil mercimekte 11 bin hektar artış oldu. Nohut üretim alanında görülen önemli genişleme hükümet tarafından nadas alanlarında nohut ekiminin teşvik edilmesi nedeniyle yaşandı.

Tablo 14. Kuru baklagil üretimi (bin ton)

	2015	2016	2017	2018	2017/2018 (%)
Kuru fasulye	235	235	239	220	-7,9
Nohut	460	455	470	630	34,0
Kırmızı mercimek	340	345	400	310	-22,5
Yeşil mercimek	20	20	30	43	43,3
Diğer	24	25	25	22	-12,0
Toplam	1.079	1.080	1.164	1.225	5,3

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Yağlı Tohumlar Üretimi %2,2 Arttı

Yağlı tohum üretim alanımız 2002 yılında 657 bin hektardan yaklaşık %123'lük artışla 2018 yılında yaklaşık 1,5 milyon hektara yükseldi. Yağlı tohum grubu içinde ayçiçeği üretim alanı 550 bin hektardan %33 artış ile 734 bin hektara, yerbıstığı üretim alanı 33 bin hektardan %33 artışla 44 bin hektara, soya üretim alanı 26 bin hektardan %27 artış ile 33 bin hektara yükseldi.

Yağlı tohumlar üretimimiz bir önceki yıla göre 2018 yılında %3,2 oranında arttı. Soya üretimimiz son derece düşük ve bir önceki yıla göre üretim artmazken, çığit üretiminde %4,9 ve yerbıstığı üretiminde %5,5 artış sağlandı. Bitkisel yağ üretimimizin temel hammaddesini oluşturan ayçiçeği üretimimizde ise yaklaşık %1'lik gerileme oldu. (Tablo 15.)

Yağlı tohumlar üretimimizde bir önceki yıla göre görülen %3,2'lik artışta üretim alanının yaklaşık %58 artması önemli rol oynadı. Aynı dönem için soya üretim alanında 1.178 hektar, yerbıstığına 2.385 hektar, çığitte 16.781 hektar artış olurken, ayçiçeği üretim alanında 45.156 hektar küçülme yaşandı.

Tablo 15. Yağlı tohumlar üretimi (bin ton)

	2015	2016	2017	2018	2017/2018 (%)
Ayçiçeği	1.681	1.671	1.964	1.949	-0,8
Çığit	1.214	1.260	1.470	1.542	4,9
Yerbıstığı	148	164	165	174	5,5
Soya	161	165	140	140	0,0
Diğer	238	221	144	204	41,7
Toplam	3.442	3.481	3.883	4.009	3,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Seçilmiş Ürünlerde Üretim

TÜİK verilerine göre pamuk üretim alanı 2002 yılında 721 bin hektardan %28'lik azalışla 2018 yılında 519 bin hektara geriledi. Bir önceki yıla göre üretim alanı 2018 yılında yaklaşık 17 bin hektar artış gösterdi. Sonuçta pamuk üretiminde %4,9'luk bir artış oldu. (Tablo:16)

Tütün üretim alanı 2002 yılında 191 bin hektardan %29'luk azalışla 2018 yılında 136 bin hektara geriledi. Bir önceki yıla göre üretim alanı 2018 yılında 7 bin hektara yakın küçüldü. Üretimde de %15 civarı bir gerileme oldu.

Şeker pancarı üretim alanı 2002 yılında 372 bin hektardan yaklaşık %18'lik azalışla 2018 yılında 307 bin hektara geriledi. Bir önceki yıla göre üretim alanı 2018 yılında 32 bin civarında küçüldü. Üretim de %10,6 azaldı.

Patates üretim alanı 2002 yılında 198 bin hektardan %31'lik azalışla 2018 yılında 136 bin hektara geriledi. Bir önceki yıla göre üretim alanı 2018 yılında 7 bin hektar küçüldü. Patates üretiminde de %5,2 azalma oldu.

Tablo 16. Seçilmiş ürünlerde üretim (bin ton)

	2015	2016	2017	2018	2017/2018 (%)
Pamuk	2.050	2.100	2.450	2.570	4,9
Tütün	68	74	94	80	-14,9
Şeker pancarı	16.023	19.593	21.149	18.900	-10,6
Patates	4.760	4.750	4.800	4.550	-5,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Bazı Bitkisel Ürünlerde İthalatımız Büyük Ölçüde Arttı

Anavatanı olduğumuz buğdayda ithalatımız giderek artıyor. İthalat miktarı bir önceki yıla göre %15,9 artışla yaklaşık 5,8 milyon tona ulaştı. Genellikle 500 bin ton ile 1,5 milyon ton aralığında ithalat yaptığımız mısırdaki ise miktar 2 milyon tonun üzerine çıktı. Mısır ithalatımız 2018 yılında %3,3 artışla 2,1 milyon ton olarak gerçekleşti. Temel yağ bitkimiz olan ayçiçeği ithalatımız da bir önceki yıla göre %11,2 artışla 712 bin tona yükseldi. Çok geniş kullanım alanına sahip olan ve neredeyse hiç üretmediğimiz soyada da ithalatımız %13,6 artışla yaklaşık 2,7 milyon ton gibi rekor bir düzeye ulaştı. Pamuk üretim alanı ve üretimindeki artış ithalatı %17,8 oranında gerilettiler. Ancak yine de 2018 yılında yaklaşık 752 bin ton gibi yüksek bir ithalat gerçekleştirildi. (Tablo 17.)

Sadece bu 5 ürünün ithalatına, TÜİK verilerine göre yaklaşık 4,6 milyar dolar karşılığı 21 milyar TL ödendi. Bu ürünleri yetiştirme imkanımız olmasına karşın izlenen tarım politikası nedeniyle sadece 16 yıl gibi kısa bir sürede kazanamayan çiftçimiz 3,2 milyon hektar tarım arazisini ekmekten vazgeçti. Bitkisel üretim ve hayvancılık dahil 2018 yılı tarımsal destekleme ödemesinin 14 milyar 552 milyon olduğu dikkate alındığında sadece 5 bitkisel ürünün ithalatına 21 milyar TL ödenmesi düşündürücüdür.

Tablo 17. Bazı bitkisel ürünlerde ithalat

	2017		2018		2017/2018 (%)
	(ton)	(bin dolar)	(ton)	(bin dolar)	
Buğday	4.990.008	1.042.614	5.781.340	1.289.013	15,9
Mısır	2.052.539	411.673	2.119.446	421.266	3,3
Ayçiçeği	640.442	356.471	712.122	361.115	11,2
Soya	2.340.973	947.918	2.660.350	1.115.391	13,6
Pamuk	914.377	1.676.281	751.703	1.395.590	-17,8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Sebze Üretimi %2,6 Azaldı

TÜİK verilerine göre yumru ve kök sebze üretimi bir önceki yıla göre 2018 yılında %2,5 geriledi. Üretimdeki azalma meyvesi için yetiştirilen sebzelerde %2,9, baklagil sebzelerinde %5,9, yaprağı yenen sebzelerde %0,4 olurken başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzelerde ise %1,4 artış gözlemlendi.

Bir önceki yıl 30,8 milyon ton olan sebze üretimimiz %2,6 azalmayla 2018 yılında 30 milyon tona geriledi.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü verilerine göre domates üretiminde dünya sıralamasında Türkiye 2016 yılında dördüncülükten, 2017 yılında üçüncülüğe yükseldi. Çin'in 59,6 milyon ton ve Hindistan'ın 20,7 milyon tonluk domates üretiminin ardından 12,7 milyon ton ile üçüncü sırayı aldık. Ancak, domates üretimimiz bir önceki yıla göre 2018 yılında %4,7 geriledi. Domates üretim alanımız 2005 yılında yaklaşık 201 bin hektardan %16'lık azalmayla 2018 yılında yaklaşık 169 bin hektara geriledi. Bir önceki yıla göre üretim alanındaki daralma ise yaklaşık 8 bin hektar oldu. (Tablo 18.)

Türkiye hıyar üretimi konusunda da önde gelen ülkelerdendir. Çin'in 64,9 milyon ton, İran'ın 2 milyon ton ve Rusya'nın 1,9 milyon tonluk üretiminin ardından yaklaşık 1,8 milyon tonluk üretimi ile ülkemiz

2017 yılında dördüncü sırayı aldı. Hıyar üretimimiz bir önceki yıla göre 2018 yılında %1,1'lik artışla 1,8 milyon tonun biraz üzerine çıktı. Hıyar üretim alanımız 2005 yılında 46 bin hektardan yaklaşık %23'lük azalmayla yaklaşık 36 bin hektara geriledi. Bir önceki yıla göre hıyar üretim alanımızdaki artış yaklaşık 101 hektar oldu.

Ülkemiz kuru soğan üretiminde de önemli ülkelerdendir. Çin'in 24,3 milyon ton, Hindistan'ın 22,4 milyon ton ve ABD'nin 3,7 milyon tonluk kuru soğan üretiminin ardından 2017 yılındaki 2,1 milyon tonluk üretimiyle Türkiye dördüncü sırayı aldı. Kuru soğan üretimimiz bir önceki yıla göre 2018 yılında %9,4 azalmayla 1,9 milyon tona geriledi. Kuru soğan üretim alanımız da yıllar içinde azalarak 2005 yılında yaklaşık 77 bin hektardan yaklaşık %32 azalmayla 2018 yılında yaklaşık 53 bin hektara geriledi. Bir önceki yıla göre kuru soğan üretim alanımızdaki azalma yaklaşık 5 bin hektar oldu.

Türkiye patlıcan üretiminde de iddialı bir ülkedir. Çin'in 32,9 milyon ton, Hindistan'ın 12,5 milyon ton, Mısır'ın 1,3 milyon tonluk üretiminin ardından Türkiye 2017 yılında 884 bin ton patlıcan üretimi ile dördüncü sırayı aldı. Patlıcan üretimimiz bir önceki yıla göre 2018 yılında %5,4 geriledi. 2005 yılında yaklaşık 31 bin hektar olan patlıcan üretim alanımız yaklaşık %35 azalma ile yaklaşık 20 bin hektara geriledi. Bir önceki yıla göre patlıcan üretim alanımızdaki küçülme 2 bin hektara yaklaştı.

Kavunda ise Türkiye 2017 yılında 1,8 milyon ton üretimle 17,1 milyon ton üretime sahip Çin'in ardından ikinci sırada geldi. Bir önceki yıla göre kavun üretimimiz 2018 yılında %3,3 geriledi. Kavun üretim alanlarımızdaki daralma da dikkate değerdir. 2005 yılında yaklaşık 93 bin hektar olan üretim alanı yaklaşık %20 azalmayla 2018 yılında 74 bin hektara geriledi. Bir önceki yıla göre kavun üretim alanımızdaki daralma 4 bin hektara yansıdı.

Türkiye karpuz üretiminde Çin'in 79,5 milyon ton ve İran'ın 4,1 milyon tonluk üretimlerinin ardından 2017 yılında 4 milyon tonluk üretimi ile üçüncü sırayı aldı. Bir önceki yıla göre karpuz üretimimiz hemen hemen aynı kaldı. Karpuzda da 2005 yılında yaklaşık 117 bin hektar olan üretim alanı yaklaşık %27 azalışla 2018 yılında 86 bin hektara geriledi. Bir önceki yıla göre karpuz üretim alanındaki küçülme ise yaklaşık 4 bin hektar oldu.

Tablo 18. Seçilmiş sebzelerde üretim (bin ton)

	2015	2016	2017	2018	2017/2018 (%)
Domates	12.615	12.600	12.750	12.150	-4,7
Hıyar	1.823	1.812	1.828	1.848	1,1
Kuru soğan	1.879	2.121	2.176	1.931	-9,4
Patlıcan	805	854	884	836	-5,4
Kavun	1.720	1.854	1.813	1.754	-3,3
Karpuz	3.919	3.929	4.011	4.031	0,5

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Meyveler ve Baharat Bitkileri Üretimi %0,8 Arttı

Meyve grubu içerisinde yer alan turunçgillerde %2,8, muz, incir, avokado ve kivide %18,7, taze meyvelerde %7,5, diğer meyvelerde %6,4 artış sağlanırken, üzümde %6,4, zeytin ve diğer sert kabuklularda %18,1 azaldı. Baharat bitkileri üretiminde %24,6 ve çay üretiminde %15,4 artış sağlandı.

Bir önceki yıl 22,1 milyon ton olan meyveler ve baharat bitkileri üretimi %0,8 artışla 2018 yılında 22,3 milyon ton oldu.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü verilerine göre üzüm üretiminde Türkiye, Çin'in 13,2 milyon ton, İtalya'nın 7,2 milyon ton, ABD'nin 6,7 milyon ton, Fransa'nın 5,9 milyon ton ve İspanya'nın 5,4 milyon tonluk üretiminin ardından 2017 yılında 4,2 milyon tonluk üretimi ile dünya sıralamasında altıncı sırada geldi. Ülkemizde bağ alanları 2005 yılında 516 bin hektardan %19 azalışla 2018 yılında 417 bin hektara küçüldü. Bir önceki yıla göre 2018 yılında bağ alanlarımızdaki büyüme 134 hektar olmasına karşın üretimde %6,4 kayıp meydana geldi. Kayba yol açan en önemli neden yoğun yağışlar ve dolular oldu. (Tablo 19.)

Tablo 19. Meyve üretimi (bin ton)

	2015	2016	2017	2018	2017/2018 (%)
Üzüm	3.650	4.000	4.200	3.933	-6,4
Portakal	1.817	1.850	1.950	1.900	-2,6
Mandalina	1.156	1.337	1.550	1.650	6,4
Limon	751	851	1.007	1.100	9,2
Kayısı	680	730	985	750	-23,9
Zeytin	1.700	1.730	2.100	1.500	-28,5
Fındık	646	420	675	515	-23,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye portakal üretiminde de dünyanın sayılı ülkelerinden biridir. Brezilya'nın 17,5 milyon ton, Çin'in 8,7 milyon ton, Hindistan'ın 7,6 milyon ton, Meksika ve ABD'nin 4,6'şar milyon ton, İspanya'nın 3,4 milyon ton, Mısır'ın 3 milyon ton ve Endonezya'nın 2,3 milyon tonluk üretiminin ardından Türkiye, 2017 yılında ürettiği 1,9 milyon ton portakal ile dokuzuncu sırada yer aldı. Portakal bahçelerimizin büyüklüğü 2005 yılında yaklaşık 50 bin hektardan %2 artışla yaklaşık 51 bin hektara genişledi. Bir önceki yıla göre 2018 yılında portakal bahçelerinde 533 hektarlık küçülme yaşandı. Üretim alanındaki gerileme ile birlikte üretimde de %2,6 oranında kayıp yaşandı.

Türkiye, 2017 yılında mandalina üretiminde Çin'in 18,2 milyon tonluk üretiminin ardından yaklaşık 1,7 milyon tonluk üretimi ile ikinci sırada yer aldı. Mandalina bahçeleri 2005 yılında 31 bin hektarlık bir alan kaplarken, yaklaşık %68 artışla 2018 yılında üretim alanı 52 bin hektara ulaştı. Mandalina bahçelerimiz bir önceki yıla göre 2018 yılında 891 hektar artış gösterdi. Aynı dönem için üretimde de %6,4 oranında artış kaydedildi.

Limon üretiminde de Türkiye lider ülkeler arasındadır. Meksika'nın 2,5 milyon ton, Çin ve Hindistan'ın 2,4 milyon ton, Arjantin'im 1,7 milyon ton ve Brezilya'nın 1,3 milyon tonluk üretimlerinin ardından Türkiye 1 milyon tonluk üretimi ile 2017 yılı dünya sıralamasında altıncı sırada yer aldı. Limon üretim alanlarımız genişledi. 2005 yılında 25 bin hektardan %44 artışla 2018 yılında yaklaşık 36 bin hektara ulaştı. Bir önceki yıla göre üretim alanımızda 3 bin hektarın üzerinde artış kaydedildi. 2018 yılı limon üretimimizde de %9,2 artış saptandı.

Türkiye 2017 yılında 985 bin tonluk kayısı üretimiyle açık ara dünya lideri konumundadır. Kayısı üretim alanlarımız da yıllar içinde genişleme eğilimindedir. 2005 yılında yaklaşık 93 bin hektar olan kayısı

üretim alanımız %35 artışla 2018 yılında yaklaşık 126 bin hektara ulaştı. Bir önceki yıla göre 2018 yılındaki artış 707 hektar oldu. Ancak yaşanan don olayları nedeniyle üretim yaklaşık %24 oranında geriledi.

Zeytin üretiminde de iddialı bir ülkeyiz. İspanya'nın 6,5 milyon ton, Yunanistan'ın 2,7 milyon ton ve İtalya'nın 2,6 milyon tonluk üretiminin ardından 2017 yılında 2,1 milyon tonluk üretimimiz ile dördüncü sırada yer aldık. Zeytin üretim alanlarımız da hızla büyümektedir. 2005 yılında 662 bin hektar olan zeytin bahçelerimiz %31 artışla 2018 yılında 864 bin hektara ulaştı. Aynı dönemde meyve veren zeytin ağaçlarımızın sayısı yaklaşık 97 binden 151 bine, toplam zeytin ağacı sayımız da 113 binden yaklaşık 178 bine ulaştı. Bir önceki yıla göre zeytinliklerimiz 2018 yılında yaklaşık 18 bin hektar artış gösterdi. Buna karşın olumsuz hava koşulları nedeniyle zeytin üretimimizde yaklaşık %29 oranında kayıp yaşandı.

Tartışmasız bir şekilde dünya lideri olduğumuz diğer bir ürünümüz de fındıktır. Fındık bahçelerimiz de sürekli bir genişleme eğilimindedir. 2005 yılında 655 bin hektardan %11 artışla 2018 yılında 728 bin hektara yükseldi. Bir önceki yıla göre fındık bahçelerimiz 2018 yılında yaklaşık 22 bin hektar genişledi. Ancak, yetiştirildiği bölgelerdeki olumsuz hava koşulları nedeniyle üretimde %24 civarında kayıp yaşandı.

Büyükbaş Hayvan Varlığı Arttı

Büyükbaş hayvan varlığı bir önceki yıla göre %6,9 artarak 17 milyon 221 bin baş oldu. Kültür ve kültür melezi sığır sayıları sırasıyla %9 ve %7,6 artarken yerli sığır sayısı %0,6 geriledi. Sığır sayısı toplamda %6,9 artışla 17 milyon 43 bin baş olurken manda sayısı ise %10,5 artışla 178 bin baş oldu. (Tablo 20.)

Tablo 20. Büyükbaş hayvan varlığı (baş)

	2017	2018	2017/2018 (%)
Sığır	15.943.586	17.042.506	6,9
Kültür	7.804.588	8.419.204	7,9
Kültür melezi	6.536.073	7.030.297	7,6
Yerli	1.602.925	1.593.005	-0,6
Manda	161.439	178.397	10,5
Toplam	16.105.025	17.220.903	6,9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Küçükbaş Hayvan Varlığı Arttı

Küçükbaş hayvan varlığı bir önceki yıla göre %4,1 artarak 46 milyon 117 bin baş oldu. Merinos ve yerli koyun sayıları sırasıyla %10,8 ve %4 arttı. Kıl keçisi ve Tiftik keçisi sayıları ise sırasıyla %2,7 ve %3,8 arttı. Toplamda koyun sayısı %4,5 artışla 35 milyon 195 bin baş olurken keçi sayısı %2,7 artışla 10 milyon 922 bin baş oldu. (Tablo 21.)

Tablo 21. Küçükbaş hayvan varlığı (baş)

	2017	2018	2017/2018 (%)
Koyun	33.677.636	35.194.972	4,5
Merinos	2.420.228	2.681.679	10,8
Yerli	31.257.408	32.513.293	4,0
Keçi	10.634.672	10.922.427	2,7
Kıl keçisi	10.419.027	10.698.553	2,7
Tiftik keçisi	215.645	223.874	3,8
Toplam	44.312.308	46.117.399	4,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Canlı Hayvan İthalatı Arttı

İthalat rakamları ülkemizde hayvancılığın da dışa bağımlı sürdürüldüğünün bir göstergesidir. İthalatının başladığı 2010 yılından 2018 yılına kadar yaklaşık 7,7 milyon büyükbaş ve küçükbaş hayvan ithalatı ile yaklaşık 292 bin ton sığır eti ithalatına toplam 8,2 milyar dolar ödendi.

Bir önceki yıl 1 milyon 176 bin baş canlı hayvan ithal edilmişken 2018 yılında %60,4 artışla 1 milyon 886 bin başa yükseldi. Kasaplık sığır ithalatı %15 artarken, besilik sığır %82 ve koyun ithalatı da %52 arttı. Sığır eti ithalatı da 2018 yılında %195 artış gösterdi. Son yıllarda ithalatın kontrolsüz bir şekilde artması kesim zamanı gelen besilik hayvanların kesilememesine ve yetiştiricilerin zarar etmesine yol açtı. Çözüm olarak bu sefer de hesapsız kitapsız alınan hayvan ve etlerin ihraç edilmesi gündeme geldi. (Tablo 22.)

2018 yılında canlı hayvan ve sığır eti ithalatına yaklaşık 2 milyar dolar ödendi. TÜİK tarafından bu ithalata yapılan ödemenin TL karşılığı yaklaşık 8,8 milyar TL olduğu verildi. Hayvancılık destekleri için 2018 yılı bütçesinde 4 milyar TL ayrılmasına karşın 3,8 milyar TL ödeme yapıldı. Hayvancılığa verilen toplam desteğin 2,3 kat fazlası ithalata verildi. Diğer bir deyişle ithalata hayvancılığa verilen destekten 5 milyar TL daha fazla ödendi.

Tablo 22. Canlı hayvan ve kırmızı et ithalatı

Yıl	Sığır								Koyun (baş)	Keçi (baş)	Tutar (bin dolar)
	Damızlık	Tutar	Kasaplık	Tutar	Besilik	Tutar	Sığır eti	Tutar			
	(baş)	(bin dolar)	(baş)	(bin dolar)	(baş)	(bin dolar)	(ton)	(bin dolar)			
2010	120.021	208.210	118.578	206.349	1.443	1.861	50.658	249.257	234.819	155	26.920
2011	392.231	555.783	164.360	303.202	227.871	252.581	110.731	511.868	1.447.496	268	148.016
2012	48.702	163.824	194.448	358.960	228.426	252.629	25.437	95.992	405.186	440	42.605
2013	34.041	105.131	28.869	44.364	130.897	151.283	6.141	24.272	92.835	2.935	15.687
2014	24.034	73.496	2.434	4.073	23.604	32.763	640	5.258	14.476	1.175	3.745
2015	48.883	134.364	0	0	154.194	164.434	17.574	104.916	2.387	690	959
2016	64.126	169.121	22.181	29.880	407.887	388.383	5.720	41.636	4.689	610	976
2017	113.545	254.756	115.316	181.550	666.949	723.569	18.879	85.282	280.669	0	37.313
2018	116.169	226.181	132.904	231.461	1.211.720	1.234.705	55.752	260.108	425.507	0	62.539

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Kırmızı Et Üretimi

Kırmızı et üretimi bir önceki yıla göre 2018 yılında %0,7 azalmayla 1 milyon 119 bin tona geriledi. Aynı dönemde sığır eti üretimi %1,7 ve koyun eti üretimi %0,8 artarken keçi eti üretimi %63,7 ve manda eti üretimi %70 azaldı. Kırmızı et üretimi ülke ihtiyacımız olan 1,3 milyon tonun gerisinde kaldı. 2017 yılında kişi başına düşen kırmızı et miktarı 13,9 kilogramdan 2018 yılında 13,6 kilograma geriledi. (Tablo 23.)

Tablo 23. Kırmızı et üretimi (ton)

	2017	2018	2017/2018 (%)
Sığır	987.482	1.003.859	1,7
Koyun	100.058	100.831	0,8
Keçi	37.525	13.603	-63,7
Manda	1.339	402	-70,0
Toplam	1.126.403	1.118.695	-0,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Yem Maliyeti Üretimi Zorluyor

Fabrika yemlerinin hammaddesini oluşturan mısır ve soyada ülkemizin ithalata bağımlı olması nedeniyle döviz kurunda meydana gelen en ufak artış yem fiyatlarını da doğrudan etkiliyor. Bu kapsamda 2018 yılında TL'nin ciddi anlamda değer kaybetmesi yem fiyatlarının hızla yükselmesine neden oldu. 2018 yılının Ocak ve Şubat aylarında son derece kontrollü giden yem fiyatları Mart ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %10'un üzerinde artmaya başladı ve bu artış Eylül ayında %50'ye ulaştı. Yılı ise yine enflasyonun çok üzerinde %26 ile tamamladı. (Tablo 24.)

Tablo 24. Besi yemi fiyatı (TL/kg)

	2017	2018	2017/2018 (%)
Ocak	0,95	1,04	9,5
Şubat	0,98	1,06	8,2
Mart	0,97	1,10	3,4
Nisan	0,96	1,16	20,8
Mayıs	0,95	1,22	28,4
Haziran	0,95	1,24	30,5
Temmuz	0,96	1,25	30,2
Ağustos	0,96	1,31	36,5
Eylül	0,95	1,43	50,5
Ekim	0,95	1,38	45,3
Kasım	1,00	1,31	31,0
Aralık	1,04	1,31	26,0

Kaynak: Et ve Süt Kurumu

Yem fiyatının önlenemeyen yükselişine karşın çiftçi çiftçisinin sattığı canlı danasından eline geçen fiyat neredeyse değişmedi. Et ve Süt Kurumu'nun Edirne Ticaret Borsası'ndan derlediği verilere göre canlı danasının 1 kg ağırlığını ortalama 15,31 TL'den satarken 2018 yılında sadece %5,7 artışla 16,18 TL'den satabildi. Aynı şekilde 2018 yılı Ocak ayında çiftçi danasının 1 kg canlı ağırlığını 15,16 TL'den satabilirken Aralık ayında %0,3 gerileme ile 15,11 TL'den satabildi. (Tablo 25.)

Çiftçi 2017 yılında canlı danasının 1 kg ortalama satış fiyatı ile 15,8 kg besi yemi alabilirken, 2018 yılında %17 gerilemeyle ancak 13,2 kg alabildi. Besicilikte maliyetin yaklaşık %60'ının yem fiyatlarından oluştuğu dikkate alındığında, yem alım gücünün %17 gerilediği, buna karşın enflasyonun %20,3 olduğu bir ortamda bu faaliyetin yürütülemeyeceği ortadadır.

Tablo 25. Canlı dana satışı (TL/kg)

	2017	2018	2017/2018 (%)
Ocak	14,32	15,16	5,9
Şubat	14,39	15,43	7,2
Mart	14,64	15,92	8,7
Nisan	15,57	16,69	7,2
Mayıs	16,07	17,06	6,2
Haziran	16,32	16,94	3,9
Temmuz	15,90	16,86	6,0
Ağustos	16,37	16,68	1,9
Eylül	15,12	16,87	11,6
Ekim	15,45	16,19	4,8
Kasım	14,83	15,26	2,9
Aralık	14,75	15,11	2,4
Ortalama	15,31	16,18	5,7

Kaynak: Et ve Süt Kurumu

Süt Üretimi Arttı

Üretimi her yıl düzenli olarak artan örnek üründür süt. Ancak, et üretiminde yaşanan sorun ve bu sorunun bir türlü giderilememesi dikkate alındığında karşımıza iki olasılık çıkmaktadır. Birincisi, süt üretimimizin yaklaşık %91'i sığırlardan elde edildiğine göre ülkemize ithal edilen sığırların süt verimi yüksek et verimi düşük olanlardan seçilmektedir. İkincisi ise TÜİK verileri yanlıştır. TÜİK verileri her zaman tartışmalı olduğundan doğru cevabı bulmak da imkansız hale gelmektedir.

Süt üretimi bir önceki yıla göre 2018 yılında %6,9 artışla 22,1 milyon tona yükseldi. Üretimin yaklaşık %91'ini oluşturan sığırlardaki süt üretimindeki artış da %6,8 oldu. (Tablo 26.)

Tablo 26. Süt üretimi (ton)

	2017	2018	2017/2018 (%)
Sığır	18.762.319	20.036.877	6,8
Koyun	1.344.779	1.446.271	7,5
Keçi	523.395	561.826	7,3
Manda	69.401	75.742	9,1
Toplam	20.699.894	22.120.716	6,9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜİK verilerine göre çiftçi 2017 yılında 1 kg sütünü ortalama 1,20 TL'den satarken 2018 yılında %32,5 artışla 1,59 TL'den sattı. Aynı şekilde 2018 yılı Ocak ayında 1,34 TL'den sattığı sütünü Aralık

ayında %18,7 artışla 1,59 TL'den satabildi.

Çiftçi 2017 ve 2018 yıllarında sattığı 1 kg süt ile 1,2 kg besi yemi alabildi. İdeal bir süt üretimi için çiftçinin 1 litre sütü ile 1,5 kg yem alabilmesi gerekir. Bir litre sütün yaklaşık 1.200 gr süte karşılık geldiği dikkate alındığında çiftçi 2018 yılında 1 litre sütünü 1,91 TL'ye satmış oldu. Ortalama fiyat üzerinden 1,5 kg yemin fiyatı ise 2 TL oldu. Buna göre çiftçinin 1 litre süt ile 1,5 kg yem alamadı; sütün fiyatı 8 kuruş geride kaldı. Süt üreticisinin durumu besiciden çok daha iyi olup ancak yine de sektörün daha fazla desteğe ihtiyacı olduğu açıktır. (Tablo 27.)

Tablo 27. Süt yemi fiyatı (TL/kg)

	2017	2018	2017/2018 (%)
Ocak	1,02	1,07	4,9
Şubat	1,04	1,09	4,8
Mart	1,03	1,16	12,6
Nisan	1,02	1,23	20,6
Mayıs	1,02	1,30	27,5
Haziran	1,02	1,32	29,4
Temmuz	1,02	1,35	32,4
Ağustos	1,02	1,43	40,2
Eylül	1,01	1,56	54,5
Ekim	1,00	1,51	51,0
Kasım	1,04	1,45	39,4
Aralık	1,07	1,45	35,5
Ortalama	1,03	1,33	29,1

Kaynak: Et ve Süt Kurumu

Beyaz Et Üretimi de Sorunlu

Kanatlı sektörünün yaygın olarak kullandığı soyanın üreticiden çıkış fiyatı bir önceki yıla göre 2018 yılında %47,7 artış gösterdi. Sektördeki pek çok büyük firma konkordato ilan etti. Sektörün büyüklerine üretim yapan küçük üreticiler de alacaklarını alamadıklarından zor duruma düştü. TÜİK verilerine göre 2018 yılında kesilen tavuk sayısı bir önceki yıl ile aynı sayıda kalarak 1 milyar 228 milyon adet oldu. Tavuk eti üretimi ise sadece %0,9 artışla 2 milyon 157 bin ton oldu.

Su Ürünleri Tüketimimiz Azalıyor

Su ürünleri sektörü hayvansal protein ihtiyacımızın karşılanmasında önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde su ürünleri üretim alanlarının büyük bir kısmını denizler oluşturur. Ayrıca iç su kaynakları açısından göller, baraj gölleri ve göletler üretime katkı sağlamaktadır.

TÜİK verilerine göre ülkemizde 2017 yılı su ürünleri üretiminin %56,2'si avcılıktan %43,8'i ise yetiştiricilikten sağlandı. Üretim, 322.173 tonu denizlerden (% 51,1), 32.145 tonu iç sulardan (% 5,1) ve 276.502 tonu ise (% 43,8) yetiştiricilikten olmak üzere toplam 630.820 ton olarak gerçekleşti. Avcılıkla yapılan üretim 354.318 ton olurken, yetiştiricilik üretimi ise 276.502 ton oldu.

Deniz ürünleri avcılığında Doğu Karadeniz Bölgesi %49, Marmara Bölgesi %7,7 ve Akdeniz Bölgesi %4,3 paya sahiptir. Yetiştiricilik üretiminin %37,6'sı iç sularda, %62,4'ü ise denizlerdeki işletmelerde yapılmaktadır.

Türkiye'de su ürünleri tüketimi diğer ülkelerle kıyaslanamayacak kadar azdır. Su ürünlerinin taze tüketilen bir gıda olması, her mevsim tüketiciye ulaştırılamaması, pazarlama kanalının iyi organize edilmemesi, bölgesel farklılıklar, tüketim alışkanlığı, arza göre fiyatlardaki farklılık, ekonomik yapı, yaş, meslek, eğitim ve gelir düzeyindeki değişiklikler tüketim miktar ve şeklini etkilemektedir.

Ülkemizde su ürünleri üretimi 2000 yılında toplam üretim 582.376 ton, kişi başına tüketim ise 8.0 kg iken üretim 2009 yılında 622.962 ton, tüketim 7.6 kg., 2017 yılında ise üretim 630.820 ton, kişi başına tüketim ise 5.5 kg. oldu. Bu veriler ülkemizde su ürünleri tüketiminin giderek gerilediğini göstermektedir.

Türkiye coğrafi konumu ve üretim olanaklarının geniş olmasıyla dış pazarlamaya uygun ürünler üretmektedir. TÜİK verilerine göre 2002 yılında 27 bin ton olan ihracatımız %481 artışla 2017 yılında yaklaşık 157 bin tona yükseldi. İthalatımız ise yaklaşık 23 bin tondan %335 artışla 2017 yılında ise 100 bin tona yükseldi. Su ürünleri ihracatından 2017 yılında ülkemize yaklaşık 855 milyon dolar döviz girişi olurken ithalata 230 milyon dolar ödendi. Su ürünleri dış ticaretinde yıllar itibariyle ithalat-ihracat dengesinde ülkemiz lehine artı bir gelişme oldu. (Tablo 28.)

Tablo 28. Türkiye'nin su ürünleri dış ticareti

Yıllar	İHRACAT		İTHALAT	
	Miktar (ton)	Değer (\$)	Miktar (ton)	Değer (\$)
2002	26.860	96.728.389	22.532	18.754.783
2003	29.937	124.842.223	45.606	32.636.120
2004	32.804	180.513.989	57.694	54.240.304
2005	37.655	206.039.936	47.676	68.558.341
2006	41.973	233.385.315	53.563	83.409.842
2007	47.214	273.077.508	58.022	96.632.063
2008	54.526	383.297.348	63.222	119.768.842
2009	54.354	318.063.028	72.686	105.822.852
2010	55.109	312.935.016	80.726	133.829.563
2011	66.738	395.306.914	65.698	173.886.517
2012	74.006	413.917.190	65.384	176.402.894
2013	101.063	568.207.316	67.530	188.068.388
2014	115.381	675.844.523	77.551	198.273.838
2015	121.053	692.220.595	110.761	250.969.660
2016	145.469	790.303.664	82.074	180.753.629
2017	156.681	854.731.829	100.444	230.111.248

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Tarım Ürünleri Dış Ticareti

Tarım ürünleri dış ticareti son yıllarda ülkemize 1 milyar doların üzerinde kazandırırken 2017 yılında yaklaşık 729 milyon dolar açık verildi. 2018 yılında ise yaklaşık 249 milyon dolar fazla verdi. (Tablo:29)

Gıda maddeleri ihracatı geçen yıla göre %4,4 artışla 17,4 milyar dolara ulaştı. Tarım ürünleri ihracatı ise %5,2 artışla 18,5 milyar dolar oldu. Gıda maddeleri ithalatı ise %1,5 artışla yaklaşık 12,5 milyar dolar oldu.

Gıda ihracatımızın ülkemize sağladığı kayda değer kazancı gıda ithalatının yanında tarımsal hammadde ithalatının yüksekliği de aşağı çekmektedir. Tarımsal hammadde ithalatı bir önceki yıla göre %4,1 azalmayla 2018 yılında yaklaşık 5,8 milyar dolar oldu. Tarımsal üretimin gerilediği bir yılda tarımsal hammadde ithalatındaki gerileme TL'nin değer kaybetmesi nedeniyle ithal ürünlerin fiyatının iç pazarın üzerine çıkmasından kaynaklandı. Tarımsal hammadde ithalatı yavaşladı. Yerli ürüne yönelen firmalar fiyatların yükselmesinde pay sahibi oldu.

Tablo 29. Tarım ürünleri dış ticareti (bin dolar)

	2015	2016	2017	2018
Gıda maddeleri				
İhracat	16.561.384	16.004.459	16.650.925	17.388.614
İthalat	10.889.457	10.699.392	12.314.388	12.498.743
Toplam	5.671.927	5.305.067	4.336.537	4.889.871
Tarımsal hammadde				
İhracat	882.806	852.114	937.899	1.114.547
İthalat	5.169.757	4.938.240	6.003.072	5.755.687
Toplam	-4.286.951	-4.086.126	-5.065.173	-4.641.140
Tarım ürünleri = Gıda maddeleri + Tarımsal hammadde				
İhracat	17.444.190	16.856.573	17.588.824	18.503.161
İthalat	16.059.214	15.637.632	18.317.460	18.254.430
Toplam	1.384.976	1.218.941	-728.636	248.731

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Sonuç ve Öneriler

Nedenlerine bakmaksızın sonuç olarak meydana gelen fiyat artışına karşın uygulanan çözüm o ürünün ithal edilmesi olmaktadır. TL'nin değer kaybı karşısında ithal edilen ürünlerin iç piyasa fiyatlarının üzerine çıkmasından dolayı da ithalatta uygulanan gümrük vergileri düşürülmekte ya da sıfırlanmaktadır. Bu durum inatla üretmeye çalışan çiftçimizi daha da üretemez bir hale getirmektedir. Bu yüzden öncelikle atıl durumda bulunan tarım arazilerimizde üretimi sağlayacak, kademeli olarak ithalatı azaltacak politikalara yönelmek gerekir.

Üstü açık fabrika olarak da tanımlanan tarımsal üretim gelecekte üretimimizi daha da tehdit eder bir boyuta ulaşacaktır. Bu durumun meydana getireceği verim kayıpları da dikkate alınarak tarım arazilerimiz ve meralarımız amaç dışı kullanılmamalıdır. Küresel iklim değişikliğinin olumsuz etkisi küresel ölçekte yaşanacağından artan nüfusumuzu beslemek üzere tarım arazilerimize ve meralarımıza her zamankinden fazla ihtiyacımız olacaktır. İklim değişikliği düşünülerek altyapı yatırımları tamamlanmalı tarım ve mera arazileri korunmalı, geleceğe dönük devlet-çiftçi-özel sektör iş birliği ile tohum üretimine ağırlık verilmelidir.

Hayvan varlığımızın artırılması ve ithalattan kurtulabilmek için tüm olanaklar kullanılarak yılda yaklaşık 750 bin buzağı ölümünün önüne en kısa sürede geçilmelidir.

Üretim maliyetlerinin yüksekliğinde büyük rol oynayan ithalata bağlı tarımsal girdilerin mümkün olduğunca ülkemizde de üretilme yolları zorlanmalı, üzerlerindeki ağır vergi yükü hafifletilmeli, daha ucuza üretim için özellikle desteklenmelidir. Tarımsal mekanizasyon başta olmak üzere tarımda bilgi ve teknoloji kullanımı yaygınlaştırılmalıdır. Araştırma ve geliştirme yatırımları teşvik edilmelidir.

Üretmeye çalıştıkça borcu artan, banka kredilerinde çözüm arayan ve icra takibine düşerken borcu her geçen yıl yükselen çiftçi yeterince desteklenmeli, kazanabilir bir duruma getirilmeli, örgütlü üretim çerçevesinde kooperatiflerin kurulması ve sağlıklı çalıştırılması, ürünlerin bu yapılar üzerinden pazarlanmasını sağlayıcı tedbirler devlet tarafından alınmalıdır.

Tarım arazilerini daraltan, çiftçiyi tarlasını terk etmeye zorlayan, tarımsal üretimi arttırmayan ve birçok üründe ise geriletken dış kaynaklı tarım politikaları, sektöre hizmet vermek üzere eğitim almış ODAamızın çatısı altında örgütlü mühendislik dallarının da iş ve çalışma olanaklarını daraltmakta, halkımızı istemediği ithal ürünlerle beslemeye zorlamaktadır. Genç mühendislerin istihdamı için bu yanlış politika bir an önce terk edilmelidir.

Var olan su ürünleri üretim potansiyelimizi artırırken stokların da korunması için bilimsel çalışmalar yapılmalı, yetişmiş ve eğitilmiş insan gücü ile strateji belirlenmelidir.

TARIMDA ÇÖZÜM ARAYIŞI-ÖRGÜTLENME SEMPOZYUMU

Tarımsal Örgütlenmede Güncel Değerlendirmeler

A. Halis UYSAL

Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Başkanı

Sayın Başkan, Değerli Hazirun, Hepinizi mensubu bulunduğum Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Başkanı olarak saygı ile selamlıyorum.

Ben 1969 da çıkan 1163 sayılı Kooperatifler yasasına istinaden 1970 de Akhisar Beyoba Köyüne ilk Sulama Kooperatifini, aynı yasayla 1995 ocak ayında Manisa Bölgesi Sulama Kooperatifleri Bölge Birliğini kurdum ve halende Başkanlığını yapmaktayım. Aynı yasa ile Türkiye’de 27 Bölge Birliği 2.500 Sulama Kooperatifi ve 1.800.000 çiftçisi bulunan Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliğini kurdum ve hala Genel Başkan olarak göreve devam etmekteyim.

5-7 Haziran 1995 de Ziraat Mühendisleri Genel Başkanı Sn. Gürol ERGİN’in daveti üzerine D.S.İ. leri konferans salonunda yapılan 1995 SULAMA YILI ET-KİMLİKLERİ Sempozyumuna katılıp, panelde tebliğ sunmuştum. Sunmuş olduğum tebliğde Kooperatifçilik diğer ülkelerde 3. sektör haline geldiği halde Türkiye henüz bu aşamalara ulaşamadığını belirtmiştim. İnşallah en kısa zamanda bizler de bu konuma erişmiş olacağız demiştim. Sene 2019 hala Kooperatifçilik yerinde saymaktadır.

Kooperatifçilik bizde tabandan değil de tepeden inme olmuş. 1960 larda Almanya işçi istemiş ve Kooperatif ortağı olacak denmiş, Kooperatifler istek üzerine kurulmuş, Almanya’ya işçi göndermişiz, bizde AB ülkelerinde olduğu gibi zorlama yok gönüllülük esasına dayanmakta, bu da böyle olunca dikey yapılanma tam hedefine ulaşamamıştır.

2012 yılında AB uyum çerçevesinde Kooperatifler Stratejisi Belgesi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından açıklandı. Strateji Belgesinde zorlamada dahil bu iş düzelsin denmiş o da yapılamamıştır.

Bir örnek vermek gerekirse Tarım Kredi Tüzüğünde Kooperatifler Bölge Birliğine, Bölge Birliği de Merkez Birliğine girmek zorundadır denmiş fakat diğer Kooperatiflere bu uygulanmamıştır. İnşallah kısa zamanda diğer Kooperatifler uygulanır diye düşünüyorum. Birazda yaşamın vazgeçilmezi olan sudan bahsetmek istiyorum. Bugün Türkiye’de birçok sorunlar var ama su sorununun daha önemli olduğuna inanıyorum. Bugün ilim adamları kuraklığı 2050 den başlayarak 2030 lara kadar inmişler hatta bu günlerde 2025 lere dayanmışlardır. Başta da

Akdeniz Bölgesi ve Ege gösterilmektedir. Türkiye bugün küresel ısınmanın risk gurubu ülkelerin başında gelmektedir. Kuraklık geçici değil kalıcıdır. Bunun için acilen önlemler alınmalıdır. Önlemlerin başında da senelerdir söylüyorum Türkiye’de ilk iş “Milli Su Konseyi” kurulmalıdır. Bugün Türkiye’nin su durumu bellidir. Senelerden beri söylenen 112 milyar m3 su rezervemiz vardır. Bugünde aynı miktar telaffuz edilmektedir. Su azalıyor mu artıyor mu bir tespiti yok.

Milli Su Konseyi her sene Türkiye’nin gerek havza gerekse bölge bazında su durumunu çıkaracak. Buna göre bölge bazında suyun durumuna göre ürün deseni seçilerek, ürün desenine göre değil de suya göre ürün deseni seçilmesi gerekecektir. Bu konuda da her şeyden evvel “Tarımda fiziki planlama” yapılması gerekmektedir. Bu fiziki planlama neticesinde Tarım Politikası devreye girecektir. Hangi ekim alanı fazla ise o kısıtlanacak başka ürüne sevk edilecek, üreticinin zararı oluyorsa primi ona göre verilecektir.

Sonuç olarak şunu söylemek istiyorum, ekonomik sorunlar çözülebilir, siyasi istikrarsızlıklar giderilebilir, hatta ve hatta Orta Doğu savaşları da bitebilir, ama duyarsız kalınan çevre zamanla bizim sonumuzu hazırlayacaktır. Bu duygular içerisinde sözlerimi Hz. Mevlana’nın bir sözü ile bitirmek istiyorum;

“Su gibi düğümsüz olun”..

Su gibi olursunuz!

Su gibi olursunuz! Su gibi berrak, su gibi akıcı, su gibi duru.

Su gibi olursunuz! Su gibi güçlü, su gibi sabırlı, su gibi coşkulu.

Su gibi olursunuz! Su gibi zarif, su gibi esnek, su gibi değişebilir.

Su gibi olursunuz! Su gibi can veren, su gibi acı dindiren, su gibi ferahlatan.

Su gibi olursunuz! Su gibi sakinleştiren, su gibi heyecanlandıran, su gibi alıp başka diyarlara götüren.

Su gibi olursunuz! Su gibi yaşamın hem başlangıcında hem ortasında hem de ta içinde.

Uzun lafın kisası “su gibi düğümsüz” olursunuz.

Abdullah AYSU

Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu Başkanı

Çiftçilerin ekonomik, mesleki ve hak aram örgütleri olarak üç örgütleri bulunmaktadır. Çiftçilerin mesleki örgütleri Türkiye Ziraat Odaları Birlikleri'dir. Ekonomik örgütleri kooperatifler, hak arama (ekonomik, sosyal ve siyasal) örgütleri sendikalarıdır. Bunları sırasıyla sizlere anlatmaya çalışacağım.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB)

Türkiye Ziraat Odaları ilk olarak 1881'de çıkarılan bir tüzükle kurulmuştur. 1881 yılından 1897 yılına kadar kuruluş sayıları 99'a yükselmiştir.

Daha çok bir danışma kurulu niteliğinde olan Ziraat Odaları'ndan beklenen hizmetler yeterli görülmemiş. 1912 yılında çıkarılan başka bir tüzükle, Ziraat Odaları'nın ilçe düzeyinde kurulması yoluna gidilmiş. Ancak her şeyden önce Ziraat Odaları'nın kaynakları yeterince temin edilmediği için beklenen çalışmalar gerçekleştirilememiştir.

Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet Döneminde ise 1937 yılında yürürlüğe giren 3203 sayılı "Ziraat Uçkaliti Vazifi ve Teşkilatı Kanununun 6. Ve 7. Maddelerinin hükümlerine göre Ziraat Odaları'nın yeniden canlandırılmasına çalışılmış ve bu amaçla, 1940 yılı başlarında birçok Ziraat Odasının seçimleri yapılmış, ancak başarılamamıştır.

Daha sonra Ziraat Odaları'nın, özel bir kanuna ihtiyaç olduğu anlaşılmış, böyle bir yasanın çıkarılması yönünde çalışmalar yapılmış. Nitekim 6964 sayılı Ziraat Odaları Birliği Kanunu 1957 yılında yürürlüğe girmiş. Ancak kanuna ilişkin tüzük süresi içinde çıkarılmamış, Ziraat Odalarının faaliyete geçememiş. Ziraat Odalarının faaliyete geçmeleri 1963 yılını bulmuştur.

Aradan geçen süre içerisinde 6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanununun bazı maddeleri, 1971 yılında 1330 Sayılı kanunla, 1984 yılında ise 2979 sayılı kanunla değişikliğe uğramıştır.

Neoliberal Politikalara Koşut Olarak TZOB Yasasında Yapılan Değişiklik

Uluslararası sermayenin yeniden yapılandırılması için Türkiye'den uygulanması istenen 24 Ocak kararlarıdır. Kararların hayata geçirilebilmesi için askeri darbe gerekiyordu, yapıldı.

Halkın demokratik muhalefeti bastırıldı. 24 Ocak Kararlarını gerçekleştirmek için yasal zeminler oluşturulmaya hızla geçildi. Bir yandan uygulanan baskılar, estirilen şiddetle dağa taşta korku sindirildi. Diğer yandan bu korkunun, şiddetin tozu dumanı içinde yasalar ardı arkasına çıkarılıyordu. İşte 6964 sayılı kanunun Ek: 14-2-1984/2 maddesi ile yapılan değişiklikle bu dönemde yapıldı.

Artık Ziraat Odaları Birliği, Tarım Bakanlığı kontrolündedir. Bağımsız değildir. 1980 sonrasında IMF, Dünya Bankası ve GATT politikaları karşısında çiftçilerin bu örgütünün eli kolu bu değişiklikle bağlanmıştır.

Nasıl?

Madde 24-f: "Türkiye dışındaki Ziraat Odalarının hizmet ve faaliyetlerini takip etmek, zirai yayın ve yeniliklerden Türkiye'yi ilgilendiren kısımları derleyip yaymak ve lüzumu halinde bu mevzularda Ziraat vekâletine raporlar vermek" ile görevlendirme yapılmaktadır.

Ancak bir sonraki madde ile Tarım Bakanlığının iznine bağlanmaktadır.

Değişik: 14/2/1984-2979/13.md.: "İdare heyeti kararı, TB'nın muvafakati ile milletlerarası sergi ve fuarla ve yabancı ülkeler tarafından düzenlenen toplantı, kongre ve benzeri faaliyetlere katılmak"

Değişik:14/2/1984-2979/13.md: "Umumi keyet kararı ve TB'ndan izin almak şartıyla genel mevzuat hükümleri içinde, milletlerarası benzer mesleki kuruluşların fahri temsilciliğini yapmak" tır, denilmektedir.

Madde 43- (Değişik:14/2/1984-2979/19.md.): "Ziraat Odaları Birliği ve TB'nın teftiş ve murakabesine tabidir. TB, Ziraat Odaları uzuvlarının görevlerini kanun hükümlerine uygun olarak yapıp yapmadıklarını idari ve mali yönden denetler" diyor.

Ek: 14/2/1984-2979/2. Madde: "Ziraat odaları kuruluş amaçları ve kanunda belirtilenler dışında hiçbir faaliyet gösteremezler; kendilerine kanunla verilen görevlerin yerine getirilmesi ile ilgili olmayan toplantı yapamaz, gösteri yürüyüşü düzenleyemezler; siyasetle uğraşamazlar; siyasi partiler, dernekler ile ortak hareket

edemezler; siyasi partilere yardım yapamazlar, onlardan maddi yardım alamazlar; onlarla siyasi ilişki ve işbirliği içinde bulunamazlar, milletvekili ve mahalli idareler ile mahalle muhtarlıkları ve ihtiyar heyetleri seçimlerinde herhangi bir adayı veya güruhu destekleyemezler” diyor.

Yasanın bu şekilde değişikliğe uğratılması ile köylünün aleyhine çıkarılacak yasalarda ve yapılacak uygulamalarda Ziraat Odaları Birliği devre dışı bırakılmıştır. Odanın göstereceği tepkiler, vereceği hak mücadelesi, yasada yapılan değişikliklerle engellenmiştir. Bu yöntemle üyelerinin haklarını korumaktan alı konulmuştur. Köylünün örgütü adeta elinden alınmıştır.

Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği- (TKKB)

1924 yılında tarımsal kooperatiflerle ilgili bir kanun çıkarılmış, fakat uygulama alanı bulamamış. 1929 yılında 1470 Sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu çıkarılmıştır.

Yönetimi ve denetimi Ziraat Bankası'nca yürütülen TTK 1972 yılında çıkarılan 1581 sayılı yasaya göre Bölge Birlikleri ve Merkez Birliği şeklinde örgütleniyor. Yönetim ve denetimi Merkez Birliği'nce yapılmaya başlanıyor.

1985 yılında çıkarılan 3223 Sayılı Yasa ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın denetimine verilmiştir. Ziraat Bankası'nın vesayetinden çıkarılıyor.

Kredi Kaynakları: Ziraat Bankası kredileri, tahsil edilen sermaye ile teşkil edilen fonlar ve yedek akçeden oluşan (öz kaynaklar) kaynaklardır.

1996 yılı itibarıyla kooperatif sayısı 2.570, ortak sayısı 1.570.152, Kooperatifleşmiş köy sayısı 28.140'dır. TTK, Ziraat Bankası'nın köy şubeleri gibi çalışmaktadır. Daha çok aynı kredi veriyor. Kredi çeşitleri, işletme kredileri ve orta vadeli yatırım kredileri şeklindedir.

İşletme kredileri:

- Tohumluk kredileri,
- Kimyevi gübre kredileri,
- Hayvancılık kredileri
- Tarımsal ve hayvansal ilaç kredileri,
- Pazarlama kredileri

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri (TSKB)

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri (TSKB) 1935 tarih ve 2834 sayılı yasaya göre kurulmuştur. 1984 yılında bu yasanın yerini 238 sayılı kanun Hükmünde kararname almış. 1985 yılında 3186 sayılı yasa ile kararname kanunlaşmıştır. 2000 yılında 4572 sayılı yasa çıkarılarak TSKB'nin pazarlama ve entegre tesisleri A.Ş.'lere dönüştürülerek özelleştirilmiştir. Birer serbest piyasa aktörü haline getirilmiştir.

Birlikler;

- 1- Tariş- 1937
- 2- Fiskobirlik-1938
- 3- Çukobirlik- 1940
- 4- Kozabirlik- 1940
- 5- Antbirlik- 1952
- 6- Marmarabirlik- 1954
- 7- Gülbirlik - 1954
- 8- Taskobirlik- 1958
- 9- Trakyabirlik- 1960
- 10- Güneydoğubirlik- 1968
- 11- Tiftikbirlik- 1960
- 12- Karadenizbirlik- 1978
- 13- Kayısbirlik- 1992

Çiftçi Sendikaları

1980'den bu yana IMF ve Dünya Bankası'nın yaptırımları, 1990'ların ortasından sonra DTÖ normlarının etkisiyle Türkiye tarımında şirket yanlısı politikalar uygulanmaya başlandı. Uygulanan bu çiftçi karşıtı politikalar nedeniyle üzüm, zeytin, çay, fındık, hububat, ayçiçeği, pamuk üreticileri ile hayvan yetiştiricilerinin sorunları iyice arttı. Üretemeyecek duruma hızla sürüklenen çiftçilerin durumu giderek dayanılmaz bir hâl aldı.

Bunun üzerine, binlerce köy gezildi, köy kahvelerinde konuşmalar yapıldı, bildiriler dağıtıldı, IMF ve Dünya Bankası Tarımdan Elini Çek! afişleri asıldı. Türkiye tarımına ve biz çiftçileri bekleyen tehlikelere dikkat çekildi. Tehlikeyi birlikte aşmak için bir dizi üretici kurultayları yapıldı.

Bunlar;

1. Tütün Üreticileri Kurultayı- (15 Eylül 2001- Akhisar)
2. Zeytin Üreticileri Kurultayı- (25 Mart 2002- Burhaniye)
3. Üzüm Üreticileri Kurultayı- (2 Nisan 2002 Alaşehir)
4. Ayçiçeği, Buğday ve Hayvan Yetiştiricileri Kurultayı- (23 Mayıs 2002 Babaeski)
5. Pancar Üreticileri Kurultayı- (14 Ekim 2003 Zile)
6. Fındık Üreticileri Kurultayı- (25 Haziran 2003 Ordu)
7. Çay Üreticileri Kurultayı- (23 Ağustos 2003 Rize) takip etti.

Bu kurultayların ana özelliği, hükümet, siyasal parti, devlet desteğiyle kurulmuş çiftçi örgütleri temsilcilerinin dinleyici olarak davet edilmeleri, fakat sadece üreticilere söz (kürsü) hakkı verilmesinin yanı sıra kurultayların tamamının finansmanın yerel dayanışma ile sağlanmış olmasıydı.

Ürün bazında yapılan bu kurultayların ardından her kurultayda seçilen ve gönüllülük temelinde çalışan heyetlerin bir araya gelmesiyle 13 Aralık 2003 tarihinde Ankara'da Türkiye Çiftçi Kurultayı düzenlendi. Çiftçi Kurultayı katılımcıları kendi aralarında gün boyu tartıştı, sorunları masaya yatırdı, birlikte çözümler aradı. Örgütlenmenin gerekliliği üzerine odaklanıldı ve var olan çiftçi örgütlerinin uygulanan politikalara teslim olduğu bu politikalara karşı mücadelenin devletten bağımsız aşağıdan yukarıya örgütlenen bir çiftçi örgütüyle, çiftçi sendikalarıyla yürütülebileceği konusunda hemfikir olundu ve ürün bazında sendika kurma kararı alınarak dağıldı.

Köylüler aldıkları bu kararların arkasında durdu. Köyleri tekrar dolaştı. Sendika kurma düşüncelerini köylülerle tartıştı ve hep birlikte uygulamaya koydu. bu çalışma ve çabaların ardından ürün bazında ilk kurulan sendika Alaşehir'de 8 Mart 2004 tarihinde Üzüm Üreticileri Sendikası (ÜZÜM-SEN) oldu. Hemen ardından tütün üreticileri de İzmir'de 15 Nisan 2004 günü Tütün Üreticileri Sendikası'nı (TÜTÜN-SEN) kurdular. Bu sendikaları sırasıyla 1 Eylül 2004'de Ordu'da Fındık Üreticileri Sendikası (FINDIK-SEN); 2 Nisan 2005'te Lüleburgaz'da Hayvan Yetiştiricileri Sendikası (HAY-YET-SEN); 8 Nisan 2005'te Keşan'da Ayçiçeği Üreticileri Sendikası (AYÇİÇEK-SEN); 8 Nisan 2005'te Keşan'da Hububat Üreticileri Sendikası (HUBUBAT-SEN); 25 Eylül 2007'de Pazar'da Çay Üreticileri Sendikası (ÇAY-SEN); 28 Ekim 2007'de Orhangazi'de Zeytin Üreticileri Sendikası'nın (ZEYTİN-SEN) kuruluşu takip etti.

Kurulmuş sendikalar bir yandan konfederasyonlaşma çalışmaları sürdürdü. Bu amaçla önce Çiftçi Sendikaları Konfederasyonlaşma Platformu oluşturuldu ve ÜZÜM-SEN, TÜTÜN-SEN, FINDIK-SEN, AYÇİÇEK-SEN, HUBUBAT-SEN, ÇAY-SEN ve ZEYTİN-SEN'in bir araya gelmesiyle 24 Mayıs 2008'de Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu (ÇİFTÇİ-SEN) adını alarak konfederasyonlaştı. Şunu belirtmekte yarar var: ÇİFTÇİ-SEN Türkiye kırsal mücadelesinde hak arama örgütü olarak ürün bazında kurulmuş sendikaların ilk Konfederasyonudur. Bu özelliğiyle de kırsal mücadelenin önemli kilometre taşıdır.

Çiftçi Sendikaları kuruldukları andan itibaren İMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı yürütülecek mücadelenin sadece Türkiye'deki çiftçilerle/köylülerle başarıya ulaşamayacağını farkındadır. Bu nedenle daha örgütlenmeye başladıkları ilk andan itibaren dünyanın değişik ülkelerinde İMF, DB, DTÖ politikalarından olumsuz etkilenen ve bu politikalara karşı örgütlenmeye, mücadele etmeye çalışan çiftçi/köylü örgütleriyle enternasyonal dayanışmayı, birlikte mücadele etmeyi ilke edinmiş ve 2004 yılında Brezilya'nın Sao Paulo kentinde çiftçilerin küresel örgütü olan La Via Campesina –Çiftçi Yolu- yaptığı kongrede LVC'ya üye olmuştur. Çiftçi Sendikaları da artık yerel örgütlenecek, küresel düşünecektir.

27 Haziran 2008 de de Avrupa'nın 17 ülkesinden küçük çiftçileri temsil eden 25 çiftçi örgütü Madrit'te yaptıkları ortak basın açıklamasıyla "Via Campesina Avrupa Koordinasyonu" adıyla Avrupa'da çiftçilerin/köylülerin

ortak mücadele ve dayanışmasını sürdürmek için bir üst örgütlenme oluşturduğunu kamuoyu ile paylaştı. Türkiye'den Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu da Via Campesina Avrupa Koordinasyonu'nun kurucu 25 çiftçi örgütünden birisidir.

ÇİFTÇİ-SEN ve onu oluşturan kurucu sendikalar, bu kuruluş sürecinde küresel kapitalizmin neoliberal saldırıları altında uzun yıllar dağınık ve edilgen bir varoluşa sürüklenmiş olan Türkiyeli çiftçileri harekete geçiren canlı bir eylemlilik sergiledi. Çiftçi Sendikalarının ülkenin dört bir yanında düzenledikleri üretici mitinglerinin bulunduğu geniş kitle desteği ve katılımı sayesinde çiftçilerin/köylülerin sorunlarının ve taleplerinin yeniden ülke gündemine girmesi sağlandı.

Burada çiftçi sendikalarının bu kuruluş dönemindeki eylemliliklerini kısaca hatırlatırsak:

ÜZÜM-SEN 19 Ekim 2004 tarihinde IMF ve Dünya Bankası Üzümden Elini Çek! 15 Ağustos 2006 tarihinde Üzümmüze, Emeğimize Sahip Çıkalım! başlıkları altında Alaşehir'de İki Üzüm Mitingi düzenledi. Üzüm fiyatlarının maliyetin altında bırakıldığı 2005 yılında üzüm üreticisi çiftçiler ile Tarım Bakanlığı'nın önüne gelip üzüm kasalarından üzümleri dökerek bakanlığı protesto eylemi gerçekleştirildi.

Tütün fiyatlarının olması gereken fiyatın beşte birine kadar gerilemesi sonucunda TÜTÜN-SEN, İzmir Ziraat Mühendisleri Odası, Kırkağaç Tütün Satış Kooperatifi'yle birlikte, 23 Mart 2006 tarihinde Kırkağaç'ta Tütün Mitingi düzenledi. 2017 de Torba Yasa'da sarmalık tütüne ilişkin yapılan düzenlemeye karşı tütün üreticisinden yana tavır koyarak, meclise gidildi, bazı partilerin Meclis grup toplantılarında Tütün-SEN'in görüşleri aktarıldı.

Geçmişte fındık mücadelelerinin yoğun olarak verildiği Karadeniz'de fındık fiyatları iyice düşmüş, ÖDP ve FİNDİK-SEN düşen fiyata dikkat çekmek amacıyla miting düzenleme kararı aldı. Mitingler öncesinde çeşitli kararlar alındı. Parti bayrakları/flamaları taşınmayacaktı ve kürsüyü siyasiler değil, üreticiler kullanacaktı. Bu ilkeler doğrultusunda 24 Temmuz 2007'de Fatsa'da Fındıkta Sömürüye Son Mitingi düzenlendi. Fatsa'da düzenlenen bu mitingün önemi 1980'den sonra Fatsa'da yapılan ilk kitlesel miting olmasıydı.

FİNDİK-SEN 8 Eylül 2008'de Bulancak'ta hemen ardından da 29 Eylül'de Trabzon-Ankara Fındık Yürüyüşü'ne katılım sağladı.

Buğdayda hasat zamanı gelmeden hükümet üreticileri kaygılandırarak ve üzüntüye gark edecek açıklamalarda bulunuyordu. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) fiyat açıklamıyor, yıl içerisinde TMO olarak buğday alımı yapmayacaklarını ve üreticilerin başlarının çaresine bakmaları gerektiğini söylüyordu. Buğday üreticisi şaşkın ve çaresizdi. Çünkü ne ürününü bekletecek gücü ne koyacak deposu vardı. Bunun üzerine HUBUBAT-SEN köyleri dolaşarak bilgilendirmeler yaptı ve 9 Temmuz 2005'de Keşan'da "Buğdayına, Emeğine, Alınterine Sahip Çık Mitingi" düzenledi.

Sermayenin kendisini yeniden üretme alanı olarak doğayı seçmesi, ekolojik dengeye aldırmanın saldırganlığı, aynı zamanda çiftçilerin dünyasına, yaşamına, kültürüne ve rızıkına bir saldırıydı. Suyun kirletilmesinin yanı sıra şirketler tarafından ele geçirilme girişimleri çiftçileri çileden çıkarmıştı. Zeytin bölgesi Orhangazi'de İznik gölünün kenarında birinci sınıf tarım arazilerinin üzerine kurulan fabrikalara karşı ZEYTİN-SEN 28 Ekim 2007 tarihinde Orhangazi'de "Önce Toprak, Tohum, Su Mitingi"ni düzenledi.

Şirketler ve hükümetler çaydaki oyunlarına 1984'de çayın tekelliğini kaldıran yasa ile başladılar. Sıra çayın işlendiği ÇAY-KUR'a bağlı fabrikaların özelleştirilmesine gelmişti. Hükümet bu doğrultuda girişimler başlatmıştı. Çayın yetiştiği Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki tüm derelerin Hidro Elektrik Santral (HES) aracılığıyla boru ve tünellerin içine alınması karşısında bölgedeki çiftçiler harekete geçmişti. Çay-SEN 17 Nisan 2010'da Trabzon'un Of ilçesinde "Çayına Suyuna Sahip Çık Mitingi" düzenledi. Ayrıca her çay alım sezonu açılışı öncesinde ÇAY-SEN kitlesel biçimde çay referans fiyatını deklere eden basın açıklamaları yaptı, yapmaya devam ediyor.

TARIMDA ÇÖZÜM ARAYIŞI-ÖRGÜTLENME SEMPOZYUMU

Çağdaş Örgütlenme Yaklaşımları

TARIMSAL AMAÇLI KADIN KOOPERATİFLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AÇISINDAN ÖNEMİ

Dr.Öğr.Üyesi İlkyay KUTLAR*

1.Giriş

Kooperatif, kalkınmanın anahtarıdır. İnsanların tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında fayda bulunan işleri en iyi bir biçimde yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmelerine kooperatif denilmektedir. Türkiye’de sayısal olarak 4 milyona yakın ortağı bulunan tarımsal amaçlı kooperatifler çeşitli alanlarda faaliyet göstermelerine rağmen, batı ülkelerinde olduğu kadar etkili olduklarını söyleyemeyiz.

Kooperatifçiliğin dünyada bir ekonomik organizasyon biçimi olarak ortaya çıkışı, 19. yüzyılın ortalarını bulmuştur. Sanayi devriminin yaratmış olduğu hızlı değişim ve dönüşüm, işsizlik, iç göç, kentleşme, gelir dağılımının bozulması gibi ekonomik ve sosyal problemler kooperatifçiliğin doğuşuna büyük oranda katkı sağlamış ve kooperatifçilik, sanayi devriminin tam ortasında yer alan İngiltere’de, işçiler tarafından başlatılan tüketim kooperatifçiliği akımı ile kendini göstermiştir. Sonraki yıllarda da Fransa, üretim kooperatifçiliği ile Almanya ise Esnaf ve Tarım Kredi kooperatifçiliği ile İngiltere’yi takip etmiştir. Bireysel ekonomisini korumak veya geliştirmek güdüsüyle gönüllü olarak kooperatif çatısı altında bir araya gelen insanlar, sadece kendileri için değil yaşadıkları toplum için önemli ekonomik ve sosyal kazanımlar elde etmişlerdir. İlerleyen dönemlerde kooperatifler, yalnızca zayıf kesimlerin dayanışma kuruluşu olmaktan çıkmış, başarılı girişim örnekleri haline gelmiştir.

Çağdaş kooperatifçiliğin ülkemizdeki ilk uygulamasının 1863 yılında devlet eliyle kurulan memleket sandıkları ile başladığı kabul edilmektedir. Cumhuriyetin kurulmasını takip eden yıllarda Gazi Mustafa Kemal Atatürk, kooperatifçiliğin önemini şu sözlerle dile getirmiştir: “Kooperatifçilik manevi kuvvetleri, zeka ve maharetleri birleştirmektir. Yoksa bir zayıf ile bir kuvvetlinin birleşmesi değildir. Birleşmenin böylesi zayıf olanın kuvvetliye esir olması demektir”. Gittiği yerlerde yaptığı konuşmalarda kooperatifçiliğe yer vererek halkın bilinçlenmesine çalışmıştır. 1961 Anayasasının 51.maddesinde “Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirler alır” ifadesinin yer alması kooperatifçiliğin gelişmesi için devleti daha aktif ve sorumlu duruma getirmiştir. İlk olarak, o zamanki toplumsal ve ekonomik faktörler nedeniyle kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarımsal faaliyetlerden elde eden ettiği gelir ile sağlayan üreticilerin biraraya gelerek güçlerini birleştirme şeklinde ortaya çıkan ve uzun yıllar bu alanda yoğunlaşan tarımsal amaçlı kooperatifçilik, ekonomik ve sosyal yapıda meydana gelen değişimler ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar sebebiyle tarım dışı alanlara da yayılmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun verilerine göre kırsal alanda tarım sektöründe istihdam edilen kadınların %79.3’ü ücretsiz aile işçisi iken, erkeklerin %65.8’i kendi hesabına çalışmaktadır. Halbuki kadınların kocaları ile birlikte, hatta bazen tek başlarına tarımsal faaliyetlerin her aşamasına işgücü olarak katıldıkları, bunun yanında ev işi, çocuk ve yaşlı bakımını gibi geleneksel görevleri de yerine getirdikleri yapılan birçok araştırmada tespit edilmiştir. Hal böyle iken kırsal alanda kadınların %54.1’i yoksulluğu en fazla hisseden dezavantajlı gruplardan biridir. 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun işgücüne katılma oranı %54.0, bu oran erkeklerde %73.5, kadınlarda ise %34.9’dur. İstihdama katılan kadınların %28.3’ü, erkeklerin ise %15.1’i tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Ülkelerin orta gelir seviyesinden üst gelir seviyesine çıkabilmesi için teknolojik ve

yüksek katma değerli ürünlerin ihracatı bunun yanında kadınların işgücüne katılımının %60-80'ler civarında olması gerekmektedir. Ancak ülkemizde 15 ve daha yukarı yaşta istihdam edilen nüfusun %31.4'ünü kadınlar oluşturmaktadır. Bunun yanında kadınların toplumsal cinsiyetten kaynaklanan eşitsizlikler nedeniyle eğitim, sağlık hizmetleri, istihdama katılım gibi mevcut fırsat ve kaynaklardan erkeklere göre daha az faydalanması, özellikle gelir elde edebilme ile yoksulluk arasındaki ilişki düşünüldüğünde, yoksulluğu artırmakta ve sürekli kılmaktadır. Bunun yanında kadınların; sosyal güvenceden yoksun, topraksız, tarım bilgisinin yetersiz olması, tarım dışı istihdam alanının olmaması, geleneksel aile yapısı gereği karar veren ya da kararlara katılan değil, kocaları ya da aile büyükleri tarafından verilen kararları onaylayan taraf olması yoksulluğu ailedeki diğer bireylerden daha fazla hissetmesine neden olmaktadır. Kırsal alanın sessiz kahramanları kadınların yaşadığı yoksulluk, toplumsal cinsiyete dayalı rol ve sorumluluklarla birleştiğinde çok ağır bir hale gelmektedir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki kırsal alanda yaşayan kadınların sosyo-ekonomik durumları ne kadar iyileştirilirse aile içindeki statüleri (konumları) da o oranda yükselecektir.

Ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma için kadın istihdamının artırılması gerektiği gerçektir. Kooperatifler; kadınların sosyo-ekonomik rollerinde değişimin sağlanmasında ve ekonomik pozisyonların güçlendirilmesini teşvik edici başarılı araçlardan biridir. Bunun için kırsal alanda kadın kooperatiflerinin nitelik ve nicelik açısından artırılması ailelerin refah düzeylerinin yükselmesi ve sürdürülebilir kalkınma için son derece önemlidir.

2. Türkiye'de Tarımsal Amaçlı Kadın Kooperatiflerinin Durumu

Türkiye'de 31 Aralık 2018 tarihi itibarıyla tarımsal amaçlı yaklaşık 12 bin birim kooperatif ve 4 milyon ortağı bulunmaktadır (Tablo 1). Yine son verilere göre tarımsal amaçlı 43 kadın kooperatifi ve 2374 ortağı bulunmaktadır. Ekim 2018'de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı biraraya gelerek; "Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İşbirliği Protokolü'nü" imzaladılar. Ticaret Bakanlığının izin verdiği 172 adet kadınlar tarafından kurulan kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatiflerde el becerileri, yöresel gıda ürünlerinin pazarlanması gibi birçok alanda faaliyet göstermekte. Bu sayıların yükselmesi amacıyla neler yapılabilir diye Kasım ayında Ankara'da "Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi" çalıştayı düzenledi. Dileğimiz son derece iyi niyetlerle başlatılan bu girişimlerin sürdürülebilir olmasıdır.

Tablo1. Türkiye'de Birim Kooperatif ve Ortak Sayısı (31.12.2018)

Türü	Sayısı	Ortak sayısı
Tarımsal kalkınma	6.840	752.551
Sulama	2.449	299.956
Su ürünleri	556	30.763
Pancar ekicileri	31	1.409.721
Tarım kredi	1.625	907.233
Tarım satış	399	533.456
Üretim pazarlama	428	18.845
Yaş meyve ve sebze	37	3.142
Toplam	11.900	3.933.680

Kaynak: Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü

Kadınların kooperatif kurması ve bunun sürdürülebilir olması için öncelikle kadınlar kooperatif kurma konusunda cesaretlendirilmeli, üretim, pazarlama teknikleri ve ihracat konularında eğitimler verilmeli, kocaları, aile büyükleri ve köy halkı tarafından maddi ve manevi desteklenmeli, devlet tarafından desteklenmeli, fuarlarda ücretsiz stand açmaları ve katılımları sağlanmalı, kooperatif kurmak için gerekli prosedürler azaltılmalıdır. Bunların yapılabilmesi için öncelikle kadınların ekonomik ve sosyal açıdan sorunlarının olduğunu görmeleri ve bunu değiştirmek için harekete geçme konusunda istekli olmaları önemlidir. Bu da ancak kadınlara verilecek tarımsal yayım eğitimleri ile sağlanabilir. Bu eğitimlerde kadınlara kooperatifin önemi ve başarılı örnek kooperatifler anlatılmalı, gerekirse bu kooperatifler yerlerinde ziyaret edilmeli incelenmeli ve ortakları ile görüşme ortamı yaratılmalıdır.

3. Tarımsal Amaçlı Kadın Kooperatiflerinin Sürdürülebilir Kalkınmadaki Rolü

Kooperatifleşme hareketi diğer bir deyişle örgütlenme; özellikle tarım sektörünün ve kırsal alanda yaşayanların kendi kendine yardım edebilmesinde ve kalkınmasında önemli işleve sahiptir. Kooperatifler ortak amaçlara ulaşmak isteyen bireylerce oluşturulan bir örgütlenme modelidir. Tarımda ucuz girdi kullanmanın, verimi, kaliteyi artırmanın standart ürün elde etmenin ve elde edilen ürünün pazarlanmasında söz sahibi olmanın en önemli yollarından biri de etkili bir biçimde örgütlenmedir. Kırsal alanda geçimini tarımsal faaliyetlerden elde ettiği gelir ile sağlayan çiftçilerin, köylerinde ya da civar köylerde bulunan tarımsal amaçlı kooperatiflere ortak olmaları, ayrıca kooperatif yönetiminde yer almaları ya da kooperatifi denetleyen sorgulayan bir ortak olmaları kooperatifin başarısını artıracaktır. Aksi takdirde kooperatifler tabelası olan ama işlevi olmayan yerlere dönüşecektir.

Kadınların tarımsal faaliyetlere önemli düzeyde katılmalarına rağmen, toplumsal ve ekonomik kalkınmanın olanaklarından yararlanmaları sınırlı kalmaktadır. Kadınların hem bu olanaklardan yararlanmaları hem de kalkınmaya katkı vermeleri ve toplumda söz sahibi olmaları için kooperatifleşmeleri ön koşullardandır.

Kadınlar kooperatif kurduğunda;

- Ekonomik ve fiziksel güçlerini biraraya getirir,
- Ürünlerinin katma değerini artırarak hak ettiği değerden pazarlar,
- Tarım sektöründeki yenilikleri takip eder ve uygular,
- Yoksulluğu daha az hisseder,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanır,
- İstihdam yaratılır,
- Rekabet edebilir ve yeni pazarlara ulaşabilir,
- Modern ve ekonomik ölçekli üretim yapar,
- Kaynaklara ve fırsatlara daha kolay ulaşır,
- Etkileşim ve iletişim becerileri gelişir ve kendilerini daha güçlü hisseder,
- Önce kendi ailesinde daha sonra da ülke ekonomisinde iyileşme ve sürdürülebilir kalkınma sağlanır
- Ürettikçe, pazarladıkça, gelirlerini artırdıkça kısacası istihdama katıldıkça, başardıkça mutlu bireyler olurlar. Mutlu kadınlar; mutlu aileler, mutlu toplum, mutlu ülke demektir.

4.Sonuç

Türkiye’de tarım işletmelerinin küçük ve parçalı, üreticilerin ise gelirin ve eğitim düzeyinin düşük olması tarımsal kalkınmayı olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca üreticilerin, üretim için gerekli girdi, kredi ve teknik bilgi sağlama, pazarlama gibi daha birçok sorunla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu sorunların, üreticilerin kendi aralarında örgütlenmesi ya da mevcut kooperatif ve birliklere ortak olması ile çözülmesi mümkün olabilir. Ancak ülkemizde üreticilerin geçmişte yaşadıkları bazı olumsuzluklar nedeniyle, örgüt ya da örgütlenme kavramlarına çok sıcak bakmadıkları bilinmektedir. Yine de son yıllarda kooperatifleşmenin yararlarının anlatıldığı eğitim programlarının yapılması, üreticilerin bilinçlenmesinde ve kooperatiflere ortak olma oranının artmasında etkili olmuştur.

Üreticiler ancak ürettikleri ürünleri doğrudan tüketiciye pazarladıkları zaman kazanırlar. Bunun yolu da üreticilerin kooperatifler aracılığıyla tarımsal ürün piyasalarında yer almalarıdır. Ancak Türkiye’de tarımsal ürün piyasaları genel olarak aracılardan elindedir. Nitekim hayvansal ürünlerde üreticiden nihai tüketiciye kadar ürün 6-7 kez, bitkisel ürünlerde 4-5 kez el değiştirmektedir. Oysa gelişmiş ülkelerde bu sayı 2-3’ü geçmemektedir. Aracılarda genellikle üretici örgütleridir. Kısacası kırsal alanda yaşayanların kalkınmasında örgütlenmenin, örgütlü olmanın önemi büyüktür. Çünkü şu anda üreticiler ister bitkisel, ister hayvansal üretim faaliyetinde bulunsunlar, en önemli sorunları pazarlamadır. Bu nedenle üreticilerin, üretimde kullandıkları girdileri düşük fiyatla alabilmeleri, ürettikleri ürünleri ise yüksek fiyattan satabilmeleri için örgütlenmeleri gereklidir. Yoksa üreticinin gelirin artmasından ve kırsal alanın kalkınmasından söz etmemiz mümkün olamayacaktır. Türkiye’de tarım hala küçük tarım işletmeleri tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle aile çiftçiliğinin devam edebilmesi için örgütlü olmanın, özellikle kadınların örgütlü olması tarım sektörünün geleceği açısından önemlidir. Ayrıca kırsal alanda sadece tarımsal amaçlı değil, tarım dışı alanlarda da kadınların girişimci olması ve birlikte hareket edebilmesi için son zamanlarda çok konuşulan örgütlenme modeli sosyal kooperatiflerin

kurulması için kadınlar desteklenmelidir. Böylece kadınlar hem kendileri hem de üyeleri&ortakları için istihdam alanı yaratmış olacaklardır.

Son söz; kadınlara kooperatifin öneminin anlatılacağı eğitimler verilmeli ve teşvik edilmelidir. Ayrıca kadınlar sadece kadınların biraraya gelmesi ile kurulan kooperatiflere değil, kadın ve erkeklerden oluşan tarımsal amaçlı kooperatiflere, birliklere de ortak olmalı ve yönetici, denetici gibi etkili, yetkili ve karar verici pozisyonlarda görev almalıdır.

Kaynaklar

- Aksoy,A.D. ve Günay,G., 2018.Türkiye’de Kadın Kooperatifçiliği. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 53 (1) : 77-90.
- Anonim,2018. Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir, Ankara.
- İnan,İ.H.,Gülçubuk,B.,Ertuğrul,C.,Kantürer,E.,Baran,E.A. ve Dilmen,Ö.,2000.Türkiye’de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi. Türkiye Ziraat Mühendisliği V.Teknik Kongresi, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Cilt 1, s.145-176, Ankara.
- İnan,İ.H.,Kumkale,İ. ve Gaytancıoğlu,O., 1999.Trakya’da Kırsal Kesimin Örgütlenmesinde Tarım Kooperatifleri, Üretici Birlikleri ve Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin Rolü, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, No:91, Ankara.
- Kara,M.,Yücel,R.,Dinçer,P.K,2016.Sürdürülebilir Kalkınmaya Tarım Kooperatiflerinin Etkileri ve Ortaklarının Beklentileri: Bolu ve Düzce İllerinde Bir Uygulama. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:16, Yıl:16, Sayı: 4, 16: 47-61
- Kutlar,İ.,2014. Süt Pazarlamasında Kooperatiflerin Rolü: Burdur İli Örneği. Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği Ziraat Mühendisliği Dergisi.Sayı:361,sayfa:24-27, Ankara.
- Mülayim, Z.G.,1992. "Atatürk'ten Bugüne Kooperatifçilik", Yetkin Yayınları, Ankara.
- Özdemir,G.,Keskin,G. ve Özudođru,H.,2011. Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Tarımsal Kooperatiflerin Önemi. Tekirdağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 8(1):101-113.
- Semerci,A.,2015. Türkiye’de Çiftçi Örgütleri:Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Örneği.Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi. 12(1):65-73
- Soysal,A.,2013.Kırsal Alanda Kadın Girişimciliği: Türkiye İçin Durum Değerlendirmesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 8(1), 163-189.
- TÜİK,2018. Türkiye İstatistik Kurumu. İşgücü ve İstihdam verilerinden derlenmiştir,Ankara.
- Yılmaz,E., Özdemir,G., Oramanı,Y., Unakıtanı,G., Konyalı,S., 2019. Tarımsal Üretimde Kadınların Karar Alma Süreçlerine Katılımı ve Kooperatiflerden Beklentileri. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi. 16(1):71-81.

GELİŞMİŞ ÜLKELERDE KOOPERATİFÇİLİK VE TÜRKİYE İÇİN ÖNERİLER

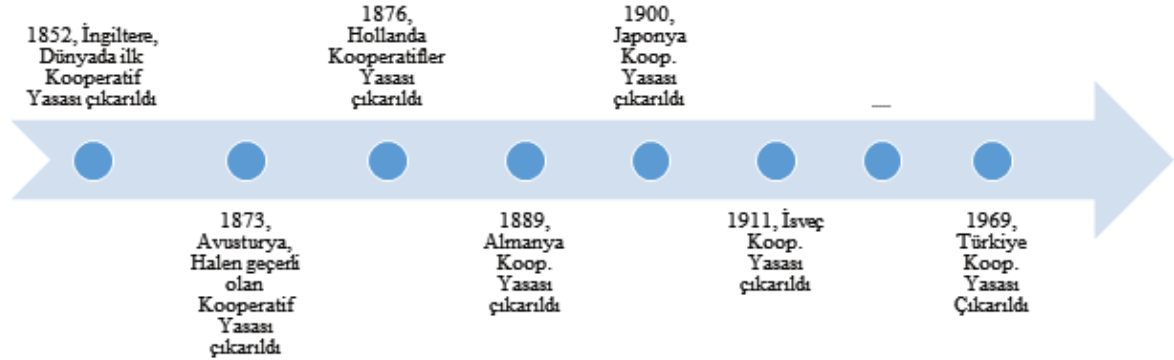
Dr. Öğr. Üyesi Bengü EVEREST*

Giriş

Dünyada modern anlamda ilk kooperatif bundan 175 yıl önce 28 dokuma işçisi tarafından İngiltere'nin Manchester kenti yakınlarındaki Rochdale kasabasında kurulmuştur. İngiltere'de işçiler tarafından başlatılan tüketim kooperatifçiliği akımı sonraki yıllarda Fransa'da üretim ve Almanya'da kredi kooperatifçiliği ile yaygınlaşmaya başlamıştır. 175 yıl öce 28 işçinin başlattığı hareket bugün dünyada yaklaşık 1 milyar kooperatif ortaklığına ulaşmıştır. Buradaki 1 milyar kooperatif ortaklığı bir kişinin birden fazla kooperatife ortak olabileceği gözönünde tutularak değerlendirilmelidir.

Dünyada Kooperatifçiliğin Gelişimi

Dünya kooperatifçiliğinin tarihine bakıldığında ilk kooperatifçilik yasasının 1852 yılında İngiltere'de çıkarıldığı görülmüştür. Avusturya'da halen geçerli olan kooperatifçilik yasası 1873'de, Hollanda'da 1876'da, Almanya'da 1889'da, Japonya'da 1900'de, İsveç'te 1911'de çıkarılmıştır (Mülayim, 2010). Türk kooperatifçiliğinin yasal dayanağı ise 1969 yılında çıkarılan Kooperatifçilik Kanunu'na dayanmaktadır. Gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında Türk kooperatifçiliğinin yasal dayanağının oluşturulmasında geç kalındığı söylenebilir.

Şekil 1. Dünya'da Kooperatifçilik Mevzuatının Gelişimi (Everest, 2018)

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA)'ya göre dünyada 100 milyondan fazla kişi kooperatiflerde istihdam edilmektedir. Uluslararası Kooperatifler Birliği tarafından hazırlanan 2017 Dünya Kooperatif Veri Tabanı Raporu'na göre dünyadaki kooperatiflerin sektörlere göre dağılımı; %28 Tarım ve Gıda, %23 Sigorta, %18 Bankacılık ve Finansal Hizmetler, %12 Toptan ve Perakende Ticaret, %8 Diğer Servisler, %5 Sanayi, %5 Sağlık ve Sosyal Bakım, %1 Çeşitli Hizmetler şeklindedir. Aynı rapora göre işlem Hacmi 100 milyon \$ üzeri olan kooperatiflerin sektörel dağılımı ise şu şekildedir; %41 Sigorta, %30 Tarım ve Gıda, %19 Toptan ve Perakende Ticaret, %6 Bankacılık ve Finansal Hizmetler, %2 Sanayi, %1 Sağlık ve Sosyal Bakım, %1 Diğer Servislerdir (ICA, 2019).

Gelişmiş Ülkelerde Kooperatifçilik

Gelişmiş ülkelerde kooperatifçiliği ele almak için Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Japonya'da kooperatifçilik genel olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği içerisinde de Almanya ayrıca ele alınmıştır.

Almanya'da her çiftçi bir veya birkaç kooperatif ortağıdır. Zanaatkarların %60'ı, perakende tacirlerin %75'i, fırıncı ve kasapların %90'ı kooperatif ortağıdır. Tarımda kooperatiflerin pazar payı et ve şarapta %33, tahıl, sebze ve benzeri ürünlerde %50, süt ürünlerinde %70'dir. Alman kooperatif kanununda 2006 yılında yapılan değişikliğe göre; ortakların kooperatif kurmalarına neden olan kültürel ve sosyal ihtiyaçları açık bir şekilde vurgulanarak, kooperatiflerin kapsamı daha geniş bir şekilde tanımlanmıştır. Kooperatiflerin kuruluşunu kolaylaştırmak için asgari ortak sayısı 3'e düşürülmüştür. Ortaklık payı ödemelerinin aynı katkılarla yapılabilmesi mümkün kılınmıştır. Almanya'da 1.138 kooperatif bankası, 13.474 şubesi ile kooperatiflere bankacılık hizmeti sunmaktadır. Alman kooperatif sektörünün ulusal üst örgütü ve en üst düzey denetim federasyonu DGRV'dir (Deutscher Genossenschafts und Raiffeisenverband e.V.- Alman Kooperatifleri Konfederasyonu). DGRV bünyesinde çalışan 800.000 kooperatif ortağı (personeli) her gün ortakları ve müşterilerin çıkarlarına hizmet etmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2015).

ABD'de kooperatifler personel yönetimi hizmetleri, çocuk bakımı, kredi ve bireysel finansman hizmetleri, ekipman, donanım ve tarım girdileri, elektrik, telefon, internet, uydu ve kablo tv hizmetleri, gıda ve market hizmetleri, sağlık, konut, sigorta, hukuki ve profesyonel hizmetler, tarımsal ve diğer hizmetlerin pazarlanması gibi bir çok farklı alanda mevcuttur. Wisconsin Üniversitesi Kooperatifler Merkezinin son hazırladığı 'Kooperatiflerin Ekonomik Etkileri Araştırması'na göre; ülke genelinde faaliyet gösteren tüm kooperatiflerin sayısı 29.285, tüm kooperatiflerin işlettiği kuruluş sayısı 72.993, kooperatiflerde istihdam edenlerin sayısı 2 milyonun üzerindedir. Bu kooperatiflerin toplam iş hacimleri ise 900 milyar dolara yakındır. 310 milyon kişinin yaşadığı ABD'de 350 milyonu aşan bir kooperatif ortaklığı vardır. Bir kişinin birden fazla kooperatife ortak olabilmesi nedeniyle 80 milyondan fazla kişinin en az bir kooperatife ortak olduğu tahmin edilmektedir.

1930'lu yıllarda ABD'de kırsal bölgelerde on evden dokuzunda elektrik bulunmuyordu. Kırsal bölgedekiler geçimini tarımdan sağlıyor ancak elektrik olmaması sebebiyle fabrikalar ve işletmeler elektriğin olduğu bölgelerde kuruluyordu. Kırsal bölgeler kaderine terk edilmişti. 1929 yılında yaşanan 'Büyük Buhan' nedeniyle dönemin ABD Başkanı tarafından geliştirilen 'Yeni Düzen (New Deal)' programı ile 1939'a kadar 288 bin eve hizmet veren 417 kırsal elektrik kooperatifi kurulmuştur. Bugün ABD'deki elektrik kooperatifleri sadece elektrik üretiminde değil enerjinin dağıtımı ve iletimi konularında da faaliyet göstermektedir.

ABD, Park Slope Gıda Kooperatifi 1973 yılında New York'da kurulan ABD'nin en büyük süpermarket zinciridir. Kooperatif ortaklarına dönüşümlü olarak süpermarketi her bölümünde ücretsiz olarak çalışma koşulu getirmektedir. Bu sayede çalışan ücreti ödememekte ve marketteki 5000'den fazla çeşitteki ürün diğer süpermarketlere göre %30 daha ucuza satılabilmektedir. Ortakların haricinde dışarıdan alışveriş yapılamamaktadır. Ortakların kooperatife çalışması sırasında ya da alışveriş yaptıklarında çocukları için çocuk bakım odası da bulunmaktadır. Satılmayan ürünler ise kooperatifin kurduğu çorba dükkânında evsizler için yemek olarak hazırlanıp karşılıksız olarak dağıtılmakta böylece kooperatif toplumsal sorumluluk görevini de yerine getirmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2015).

Avrupa Birliği'nde ekonomik yaşamında ve sanayisinde önemli bir paya sahip olan kooperatif işletmelerinin sayısı yaklaşık 250.000 dir. Kooperatif işletmeler 5,4 milyon kişiye istihdam olanağı sağlamaktadır. Tarım sektöründe kooperatiflerin payı Hollanda'da %83, Finlandiya'da %79, İtalya'da %55 Fransa'da %50'dir. Fransa Avrupa'daki kooperatif hareketine ilham veren ülkelerden birini teşkil etmektedir. İlk tarım kooperatifinin 1880lerde kurulmasıyla Fransız kooperatifçiliği kurumsal bir kimliğe bürünmüştür. Fransa'da kooperatiflerde istihdam edilenlerin sayısı 1 milyon kişi civarındadır. Tarım kooperatifleri gıda sektörünün %50 oranında piyasa payına sahiptir (Ticaret Bakanlığı, 2015).

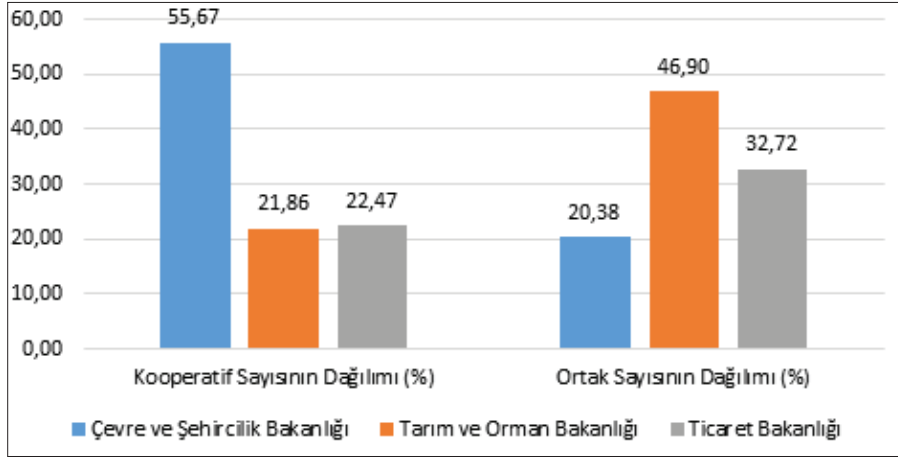
Dünyanın üçüncü en büyük ekonomisine sahip olan Japonya'da kooperatifçilik hareketi 1844 yılında İngiltere'de kurulan tüketim kooperatifinin etkileriyle gelişmeye başlamıştır. Bugün Zen-Noh tarımsal üretim kooperatifi ICA 2014 raporuna göre kooperatif ciro sıralamasında 77,6 milyar dolar ile birinci sırada bulunmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2015).

Türkiye'de Kooperatifçilik

Türkiye su toprak ve iklim açısından ele alındığında tarımsal üretim potansiyeli zengin bir ülkedir. Ancak Tarım sektöründeki mevcut sorunlar bu potansiyelin etkin kullanımını engellemektedir. Tarım Strateji Belgesine göre tarım sektörünün temel sorunları; tarımsal üretim ve arz güvenliği, bitki sağlığı, hayvan sağlığı ve refahı, tarımsal altyapı ve kırsal kalkınma, gıda güvenilirliği, ve kurumsal kapasitedir. Planda başta "tarımsal altyapı

ve kırsal kalkınma” alanındaki sorunlar olmak üzere tüm sorunların çözümü için “ÖRGÜTLENME” konusuna sıklıkla yer verilmiştir.

Türkiye’de kooperatifler üç bakanlığa tabi olarak faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler. Kooperatif sayılarının en fazla kooperatif Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde bulunmaktadır. Bu kooperatifler Türkiye’deki tüm kooperatiflerin %55,67’sini oluşturmaktadır. Kooperatif ortaklarının ilgili bakanlıklara göre dağılımına bakıldığında en fazla kooperatif ortağının Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesindeki kooperatiflerde olduğu görülmüştür (Tüm kooperatif ortaklarının %46,90’ı) (Şekil 2).

Şekil 2. Türkiye’de kooperatiflerin ve ortakların bakanlıklara göre dağılımı (%)

Tarımsal kooperatifler arasında pancar ekicileri kooperatifi kooperatif sayısının en az ancak ortak sayısının en fazla olduğu kooperatiftir. Tarımsal amaçlı kooperatifler arasında en fazla sayıdaki kooperatif tarımsal kalkınma kooperatiflerindedir (6.901) (Tablo 1).

Ticaret Bakanlığı bünyesinde olup en fazla ortağı olan kooperatif türü ise motorlu taşıyıcılar kooperatifidir (Tablo 1).

Ticaret Bakanlığı bünyesinde toplamda 29 farklı türde kooperatif bulunmaktadır. Tablo 1’de “Diğer” olarak belirtilen bu kooperatifler şunlardır: Sigorta, tarım satış, temin tevzi, turizm geliştirme, yardımlaşma, karayolu yolcu taşıma, küçük sanat, yaş sebze meyve pazarlama, eğitim, karayolu yük taşıma, gayrimenkul işletme, kadın girişimi üretim ve işl., tedarik ve kefalet, hamallar taşıma, yayıncılık, deniz yolcu taşıma, hizmet, yenilenebilir enerji üretim, pazarcılar işletme, sağlık hizmetleri, bilimsel ar-ge, basın yayın iletişim, fikri mülk. hak. ve pro. dan., deniz yük taşıma kooperatifleri.

Tablo 1’e göre Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesindeki kooperatiflerde kooperatif başına düşen ortak sayısı 50’dir. Bu oran Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesindeki kooperatifler için 295 ortak ve Ticaret Bakanlığı bünyesindeki kooperatifler için 200 ortak olarak tespit edilmiştir. Tüm kooperatifler arasında Pancar Ekicileri

Kooperatifleri kooperatif başına 45.747 ortak ile en yoğun ortaklığın olduğu kooperatif türüdür. Kooperatif başına ortak sayısının en az olduğu kooperatif türü ise 43 ortak ile Üretim Pazarlama Kooperatifleridir. Bunu Konut Yapı Kooperatifleri ve Su Ürünleri Kooperatifleri izlemektedir. Türkiye'deki tüm kooperatif için kooperatif başına düşen ortak sayısı 137 olarak bulunmuştur.

Tablo 1. Türkiye'de kooperatiflere ilişkin sayılar

Bakanlık Adı	Kooperatif Adı	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	Koop. Başına Düşen Ortak Sayısı
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Konut Yapı Kooperatifi	27.361	1.273.274	46,53
	Küçük Sanayi Sitesi Yapı Koop.	922	125.632	136,2
	Toplu İşyeri Yapı Koop.	1.162	84.035	72,3
	Toplam	29.445	1.482.941	50,3
Tarım ve Orman Bakanlığı	Pancar Ekicileri Kooperatifi	31	1.409.721	45.474,8
	Tarım Kredi Kooperatifi	1.625	911.218	560,7
	Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	6.901	758.801	109,9
	Sulama Kooperatifi	2.453	301.927	123
	Su Ürünleri Kooperatifi	551	30.871	56
	Toplam	11.561	3.412.538	295,1
Ticaret Bakanlığı (Kooperatif sayısı en fazla olan ilk 5 kooperatif)	Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi	5.803	171.265	29,51
	Tüketim Kooperatifi	2.170	183.463	84,54
	Kredi ve Kefalet Kooperatifi	1.004	659.406	656,7
	İşletme Kooperatifi	655	116.368	177,6
	Üretim Pazarlama Kooperatifi	408	17.591	43,1
	Diğer	1.842	1.232.333	699
	Toplam	11.882	2.380.426	200,3
	Genel Toplam	52.888	7.275.905	137,5

Kaynak: csb.gov.tr, 2018; , tarim.gov.tr, 2018; koop.gtb.gov.tr, 2018

Türkiye'de Kooperatifçilik Sorunları ve Çözüm Önerileri

Türkiye'de, örgütlenmenin önündeki engeller giderilmeden, hangi tip organizasyon modeli olursa olsun modelin özelliğinden kaynaklanabilecek başarı şansı pek bulunmamaktadır. Örgütlenme bilincinin, sorunların bireyselden ziyade toplumsal davranış şekli ile çözülmesi gerekliliği bilincinin geliştirilmesi yolunda çaba sarfedilmesi gerekmektedir (Yercan, 2007). Bu bağlamda kooperatifçilik sektörünün sorunlarının neler olduğunun tespiti önem arz etmektedir. Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016'ya göre tespit edilen kooperatifçilik sorunları şunlardır; Kamu hizmet sunumu ve kooperatifçiliğe elverişli bir ortam oluşturulması konusunda yaşanan aksaklıklar, eğitim, bilinçlendirme ve araştırma faaliyetlerindeki yetersizlikler, örgütlenme ve kooperatifler arası işbirliği sorunu, sermaye yetersizliği ve uygun finansmana erişim sorunu, denetim ve imaj sorunu, kurumsal ve profesyonel yönetim eksikliği, mevzuat ve uygulamadan kaynaklanan sorunlar.

Ayrıca kooperatif sektörünün büyüklüğünü tespit etmek için lazım olan istatistiklerin eksikliği de bir diğer önemli sorundur. Tarımsal amaçlı kooperatiflere ilişkin veriler kooperatif sayıları ve kooperatiflere ortak olanların sayılarından oluşmaktadır. Oysa kooperatif sektörünün büyüklüğünü ve ekonomik gücünü ortaya koymak amacıyla; üretimde kooperatiflerin payının ölçümü için kooperatiflerce gerçekleştirilen üretim miktarlarının ürünler bazında bilinmesi, kooperatiflerin istihdama katkısının ölçümü için kooperatiflerde istihdam edilenlerin sayılarının bilinmesi, kooperatiflerin ekonomik güçlerinin ölçümü için sermaye miktarlarının tüm kooperatifler düzeyinde bilinmesi, kooperatiflerce yapılan yatırım rakamlarının bilinmesi, ihracatta kooperatiflerin payının bilinmesi gerekmektedir. Kooperatif sektörünün büyüklüğünü ortaya koymada ihtiyaç duyulan bu veriler

tüm kooperatifler için toplanmalı, belirli aralıklarla güncellenmeli ve internet ortamında herkesin rahatlıkla ulaşabileceği şekilde kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Bu şekilde bir veri tabanının olmaması kooperatifçilik sektörü için önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Türkiye’de kooperatiflerin mevcut durumu incelendiğinde kooperatiflerin sayıca fazlalığı dikkat çekmektedir. Türkiye kooperatifçiliği sayısal anlamda yeteri kadar gelişmiştir. Ancak önemli olan husus kalkınmada stratejik öneme sahip kooperatiflerin etkin olması ve nitelikli olmasıdır. Acaba bu kadar çok, küçük ve dağınık bir kooperatifleşme yapısına ihtiyacımız var mı? Yoksa sayıca daha az fakat daha güçlü kooperatiflere mi dönmeliyiz? Soruları akla geliyor. Gelişmiş ülkelerdeki tarımsal kooperatifler incelendiğinde küçük birim kooperatiflerin güçlerini birleştirerek büyüdükleri görülmüştür. Bu ülkelerde giderek kooperatif sayısının azaldığı ancak ortak sayısının ve ekonomik güçlerin arttığı bir örgütlenme modeli görülmektedir. Örneğin Türkiye’deki tarımsal kalkınma kooperatifleri ortalama ortak sayısı 109’dur. Ortak sayısı az olan küçük kalkınma kooperatiflerinin ekonomik güçleri de zayıftır ve üretim miktarı güçlü pazarlık yapabilecek büyüklükte değildir. Ayrıca aynı konuda çalışan kooperatiflerin ekonomik sebeplerden kaynaklanan eksiklikleri vardır. Özellikle birbirlerine çok yakın mesafede bulunan küçük ve güçsüz birim kooperatiflerin tek bir kooperatif çatısında birleşerek büyük ve güçlü bir kooperatif modeli oluşturmaları gerekmektedir. Üretim aşamasında türlü zorluklar çeken çiftçiler, üretim aşamasından sonra da ürünlerini pazarlarken zorlanmaktadırlar. Tarımsal kooperatiflerde ihtiyacımız olan ortaklarından aldığı ürünü; işleyen, kooperatif markasıyla, ürünü iç ve dış pazarlara sunabilen bir kooperatif yapısına kavuşmaktır. Kooperatiflerin sadece üretimde değil pazarda da etkin olabilmeleri, kendi markalarını yaratmaları hiç kuşkusuz kolay değildir ama imkansızda değildir. Bir girişimde bulunmak isteniyorsa ve istenilen şey daha önce başkaları tarafından başarılı bir şekilde yapılmış ise, bunu yapanları örnek almak, tecrübelerinden faydalanmak hiç kuşkusuz büyük faydalar sağlayacaktır. Bu aşamada kooperatiflerin daha ilgili, araştırmacı, etrafında olup bitenlerin farkında olabilmeleri gerekmektedir. Burada kooperatif yönetici profilinin önemi büyüktür. Kooperatifçilikte profesyonellik yoluna gidilmelidir. Ortaklar kooperatiflerini sahiplenmeli, kooperatifin ekonomik gücünü artırmak için yardımcı olmalıdır. Yaşanan sorunlara çözüm getiren politikalar geliştirilmeli, sektör kaderine terk edilmemelidir.

Kaynaklar

International Co-operative Alliance (ICA), 2019, World Cooperative Monitor-2017, http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2017/11/WCM_2017-web-EN.pdf

Everest, B., 2018, Türkiye’de Kooperatifçiliğin Nicelik, Mevzuat ve Kamu Yönetimi Boyutlarıyla İrdelenmesi, Üçüncü Sektör Kooperatifçilik Dergisi, Cilt.53, ss.1008-1018.

Mülayim, Z., G., 2010, Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, Ankara.

Ticaret Bakanlığı, 2015, G-20 Ülkelerinde Kooperatifçilik. Ticaret Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Yercan, M., 2007, Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarımın Örgütlenme Deseni ve Tarımsal Kooperatifler. Tarım Ekonomisi Dergisi 2007; 13(1) : 19 – 29.

<http://yapikooperatifportal.csb.gov.tr/>, 10.06.2018

<https://www.tarim.gov.tr/TRGM/Link/33/Tarimsal-Orgutlenme-Tablosu>, 20.06.2018

<http://koop.gtb.gov.tr/data/592ea2dd1a79f514ac499aae/TKR-2016-2017%200804-BASIM.pdf>, 20.05.2018

ŞEKER PANCARI RAPORU 2018

“Şeker Fabrikalarının özelleştirilmesi, işten çıkarılmalar, girdi maliyetlerinin yüksekliği, küresel iklim değişikliği nedeniyle hastalık ve zararlıların artması, doğal afetler şeker pancarı üreticisini zor duruma düşürmüştür. Şeker Pancarı üreticisinin desteklenmemesi durumunda, 2019 yılında şeker pancarı üretimi daha çok düşecektir. Bu durumda halk sağlığı açısından büyük sorunlar içeren Nişasta Bazlı Şeker ithalatı artacaktır.”

Şeker kaynağı olarak 18. yüzyıla kadar ağırlıklı olarak sadece şeker kamışı kullanılmıştır. Şeker pancarında şekerin varlığı ilk kez 18'inci yüzyılda Almanya'da yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. Ancak şeker pancarından elde edilen şekerin, şeker kamışından elde edilene göre daha pahalı olması nedeniyle üretim için fabrika kurulması 19'uncu yüzyılın başlarında mümkün olmuştur. Avrupa'nın ve ülkemizin bulunduğu coğrafyanın şeker kamışı tarımına uygun olmaması, şeker elde edilmesinde şeker pancarını öne çıkarmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşu ile üç beyaz olarak anılan un, şeker ve pamuklu bez üretimine önem verilmiş, bu ürünlerin üretimine yönelik fabrikaların kurulması, sanayileşmeye ve kalkınmaya yönelik atılan adımların başında yer almaktadır. Şeker üretimi amacıyla şeker pancarı üretiminin gelişmesi ve yaygınlaşmasında, atılan bu adımlar etkili ve belirleyici olmuştur.

Türkiye'de Şeker Pancarı Üretimi

1950'li yıllara kadar Uşak, Alpullu, Eskişehir ve Turhal şeker fabrikalarında şeker üretimi gerçekleştirilmiştir. Şeker pancarının hasat edildikten sonra kısa sürede işlenmesi gerekmektedir. Gerek bu zorunluluk, gerekse uzun mesafeden yapılan taşımanın maliyeti nedeniyle ekim alanları şeker fabrikalarının yakın çevresinde yer almaktadır.

Ülke nüfusunun ve ihtiyacın yerli üretimle karşılanması amacıyla şeker fabrikalarına 1950'li yıllarda on bir, 1960'lı yıllarda iki, 1977 yılında bir, 1980'li yıllarda altı, 1990'lı yıllarda üç, 2001 yılında bir fabrika daha eklenmiştir. Fabrika sayısının artmasına paralel olarak şeker pancarı tarımı yaygınlaşmış, şeker üretimi artmıştır.

Şeker pancarında dörtlü münavebe (ekim nöbeti) sistemi uygulanmakta olup, aynı tarlaya dört yılda bir şeker pancarı ekilebilmektedir. Şeker pancarı, üretiminin kontrollü olması nedeniyle planlı üretimin, ekim nöbeti uygulamasının ve sulu tarımın yaygınlaşmasının öncüsü olmuştur. 1926 yılında 542 hektar alanda 4000 ton olan şeker pancarı üretimi, 1961 yılında 130 bin hektar alanda 2.9 milyon tona, 2017 yılında ise 340 bin hektar alanda, 21 milyon tona ulaşmıştır.

Kamuya ait şeker fabrikalarının özelleştirilmesi, doğal afetler ve şeker pancarı hastalıkları nedeniyle Türkiye'de hem ekim alanı hem de üretim çok düşmüştür. 2018 yılında Odamız tarafından yapılan çalışmalar neticesinde ekim alanı 300-310 bin hektar aralığında, üretimimizde 18-18.5 milyon ton bandında olacağını tespit etmekteyiz. Yani şeker pancarı üreticisinin büyük bir kısmı üretimden koparılmıştır.

Bu durum, Nişasta Bazlı Şeker Kotalarının daha da artması demektir. Bilindiği gibi son 16 yıllık dönemde Bakanlar Kurulu NBSŞ kotasını %25-50 oranında artırdı. Avrupa Birliği şeker politikasının ülkemiz şeker sanayini yok etme olanağı yavaş yavaş gerçekleştiğini görmekteyiz. Bilindiği gibi, şeker pancarı üretimi, ekonomik, sosyal ve kültürel bir öneme sahiptir. Dünyanın en büyük şeker üreticisi Brezilya olup, dünya üretimindeki payı %22'nin üzerindedir. Bu ülkeyi %16'lık payla Hindistan ve %8'lik payla Çin takip etmektedir. Türkiye %1,3'lük payla 15. sırada yer almaktadır.

Sonuç olarak, nişasta bazlı şeker üreten firmaların ülkemiz üzerindeki hedefleri tutmuştur. Şeker Pancarı Ekim alanı da üretimde tepetaklak oldu!

Tablo 1. Türkiye'de Şeker Pancarı Ekilen Alan ve Üretim Miktarı (TUİK Verilerine Göre)

Yıl	Ekilen alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Verim (ton/dekar)
1998	5.044.930	22.282.539	4.417
1999	4.232.340	17.102.326	4.041
2000	4.100.230	18.821.033	4.590
2001	3.587.630	12.632.522	3.521
2002	3.724.680	16.523.166	4.436
2003	3.153.030	12.622.934	4.003
2004	3.153.440	13.517.241	4.287
2005	3.358.120	15.181.247	4.520
2006	3.256.995	14.452.162	4.437
2007	3.002.421	12.414.715	4.135
2008	3.219.806	15.488.332	4.810
2009	3.244.428	17.274.674	5.324
2010	3.291.669	17.942.112	5.451
2011	2.972.648	16.126.489	5.425
2012	2.806.945	14.919.940	5.315
2013	2.913.282	16.488.590	5.660
2014	2.887.851	16.743.045	5.798
2015	2.744.873	16.022.783	5.837
2016	3.224.477	19.592.731	6.076
2017	3.392.171	20.828.316	6.140
2018*	3.100.000	18.500.000	5.967

Kaynak: TUİK, * ZMO Tahminidir.

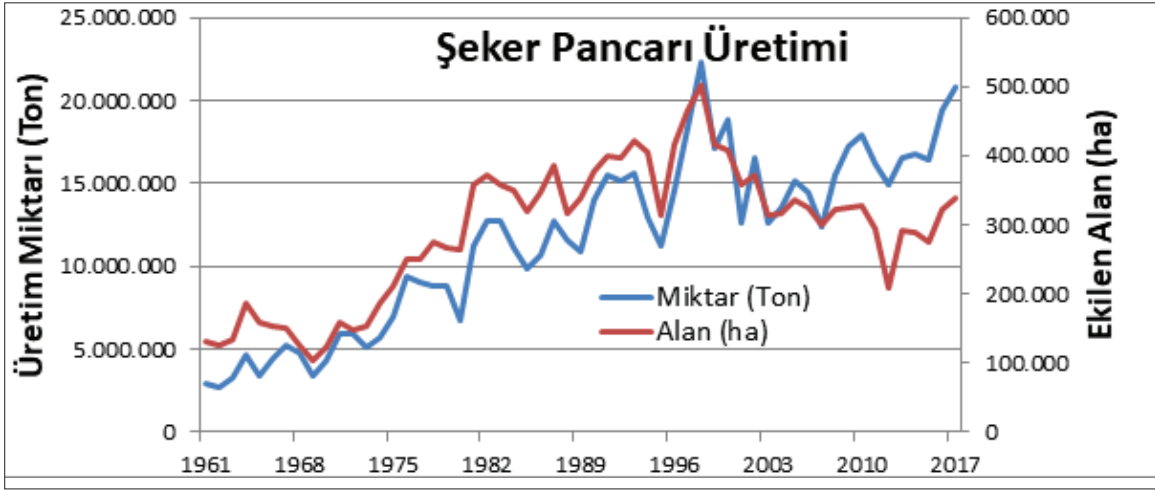
Tablo 2. Türkiye'de Şeker Pancarı Ekilen Alan ve Üretim Miktarı (FAOStat Verilerine Göre)

Yıl	Üretim (ton)	Alan (ha)	Yıl	Üretim (ton)	Alan (ha)	Yıl	Üretim (ton)	Alan (ha)
1961	2.877.113	130.344	1981	11.165.105	358.230	2001	12.632.522	356.609
1962	2.730.932	125.739	1982	12.732.461	371.400	2002	16.523.166	371.817
1963	3.280.715	134.585	1983	12.769.569	358.831	2003	12.622.934	314.463
1964	4.705.783	186.750	1984	11.108.375	350.191	2004	13.517.241	315.053
1965	3.421.353	157.749	1985	9.830.060	319.598	2005	15.181.247	335.556
1966	4.422.085	153.254	1986	10.662.346	347.364	2006	14.452.162	323.714
1967	5.253.492	149.578	1987	12.717.321	384.886	2007	12.414.715	298.869
1968	4.715.578	126.539	1988	11.534.153	315.897	2008	15.488.332	320.731
1969	3.356.472	101.924	1989	10.928.903	339.731	2009	17.274.674	323.970
1970	4.253.631	123.016	1990	13.985.741	377.543	2010	17.942.112	328.651
1971	5.956.178	159.012	1991	15.474.097	400.081	2011	16.126.489	293.841
1972	5.896.042	148.289	1992	15.126.116	396.243	2012	14.919.940	208.186
1973	5.095.156	153.204	1993	15.620.500	421.582	2013	16.488.590	290.910
1974	5.707.147	184.959	1994	12.944.223	405.512	2014	16.743.045	287.461
1975	6.948.637	212.530	1995	11.170.600	312.251	2015	16.462.000	275.262
1976	9.406.150	250.405	1996	14.543.277	416.300	2016	19.465.452	321.953
1977	8.994.906	248.937	1997	18.400.734	466.736	2017*	20.828.316	339.217
1978	8.836.818	275.905	1998	22.282.539	500.950	2018**	18.500.000	310.000
1979	8.759.726	267.589	1999	17.102.326	415.040			
1980	6.766.017	263.384	2000	18.821.033	408.179			

* TUİK
** ZMO Tahmin

Kaynak: FAOStat

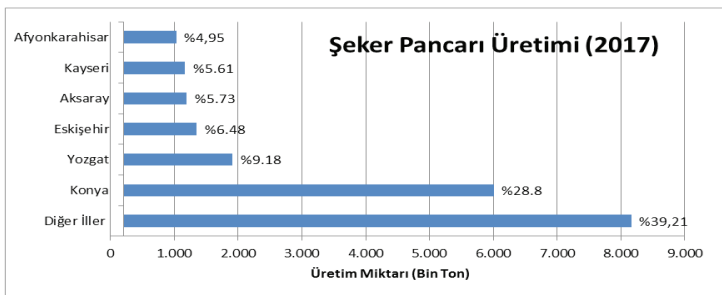
Şekil-1 Şeker Pancarı Üretimimiz

Türkiye’de en fazla şeker pancarı üretiminin yapıldığı il Konya’dır. Yozgat, Eskişehir, Aksaray, Kayseri, Afyonkarahisar başta olmak üzere 50’yi aşkın ilde şeker pancarı üretimi gerçekleştirilmektedir.

Tablo 3. İllere Göre Şeker Pancarı Üretim Miktarı(ton)

İller	2013		2014		2015		2016		2017	
	Miktar (ton)	%	Miktar (ton)	%	Miktar (ton)	%	Miktar (ton)	%	Miktar (ton)	%
Konya	5.193.577	31,50	4.864.882	29,06	4.570.731	28,53	5.665.228	28,91	6.007.777	28,8
Yozgat	1.455.553	8,83	1.530.856	9,14	1.563.832	9,76	1.786.013	9,12	1.912.376	9,18
Eskişehir	1.169.710	7,09	1.312.098	7,84	1.261.718	7,87	1.540.646	7,86	1.348.925	6,48
Aksaray	972.320	5,90	1.044.875	6,24	1.016.149	6,34	1.173.610	5,99	1.194.071	5,73
Kayseri	788.447	4,78	802.782	4,79	940.232	5,87	1.025.243	5,23	1.167.443	5,61
A.karahisar	860.284	5,22	895.267	5,35	680.217	4,25	917.481	4,68	1.030.940	4,95
Diğer İller	6.048.699	36,68	6.292.285	37,58	5.989.904	37,38	7.484.510	38,20	8.166.784	39,21
TOPLAM	16.488.590	100,00	16.743.045	100,00	16.022.783	100,00	19.592.731	100,00	20.828.316	100,00

Kaynak: TUIK

Şekil 2. İllerin Şeker Pancarı Üretimi

Ülkemizde şeker üretim ve arzında istikrarın sağlanabilmesi iddiasıyla (!) 2001 yılında çıkarılan 4634 sayılı Şeker Yasasıyla şeker üretimine kota getirilmiş, Nişasta Bazlı Şekerlere %10'luk bir pay tahsis edilmiştir. Şeker fabrikaları, bu kısıtlama nedeniyle kendilerine tahsis edilen kota kapsamında şeker üretecek miktarda çiftçilerle şeker pancarı üretimine yönelik sözleşmeler imzalamaktadır.

Kamu tarafından kurulan şeker fabrikalarının bazıları karlılık amacı gözetilmeden, yörenin sosyal ve ekonomik gelişmişliğine katkı sağlamak için kurulmuştur. Bu fabrikaların zararları kamunun tüm fabrikaları ile birlikte ele alındığında, devlete ek bir maliyeti yoktur. Yaratılan istihdam, yan sektörler ve ekonomik hareketlilik göz önüne alındığında, kamu açısından karlı bir yatırım olduğu söylenebilir. Ancak bu fabrikalar, bütüncül bir yaklaşımla

genel ekonomik yararları göz önüne alınmadan zarar ediyor gerekçesi ile özelleştirmelerin bahanesi yapılmış, sonrasında ise tüm fabrikalar aynı kapsama alınmıştır. Arazisi kıymetli arsalar haline gelmiş fabrikaların, farklı kullanımlarla üretim süreçlerinin dışında kalması, şeker pancarı tarımına ve ülke ekonomisine telafisi güç zararlar verecektir.

Dünya Şeker Pancarı Üretimi

Dünya şeker pancarı üretimi 1961 yılında 160 milyon ton iken, 2016 yılında 277 milyon ton olmuştur. Dünya şeker pancarı üretiminde; Rusya, ABD, Fransa ve Almanya önemli bir paya sahiptir. Türkiye 2016 yılında dünya şeker pancarı üretiminin %7,2 sini gerçekleştirmiştir.

Tablo 4. Ülkelerin Şeker Pancarı Üretimi (Ton)

Ülke	1980	1990	2000	2010	2015	2016	2016%
Rusya			14.050.869	22.255.939	39.030.505	51.366.830	18,53
Fransa	28.442.000	31.746.304	31.120.959	31.874.920	33.507.670	33.794.906	12,19
ABD	21.320.544	24.959.008	32.541.000	29.060.756	32.088.030	33.457.880	12,07
Almanya	26.155.888	30.366.304	27.870.100	23.431.929	22.572.000	25.497.200	9,20
Türkiye	6.766.017	13.985.741	18.821.033	17.942.112	16.462.000	19.465.452	7,02
Ukrayna	-	-	13.198.800	13.749.000	10.330.750	14.011.450	5,05
Polonya	10.138.960	16.720.958	13.134.383	9.972.598	9.364.467	13.523.781	4,88
Mısır	105.000	574.745	2.890.360	7.840.304	11.982.946	13.323.369	4,81
Çin	6.305.000	14.524.513	8.073.500	9.296.200	8.032.000	8.095.759	2,92
İngiltere	7.380.000	7.902.000	9.079.000	6.527.489	6.218.000	5.687.000	2,05
İran	3.639.786	3.641.426	4.332.172	3.866.499	5.594.240	5.536.914	2,00
Hollanda	5.930.991	8.623.000	6.798.000	5.280.433	4.868.255	5.502.200	1,98
Diğer Ülkeler	151.672.265	156.142.725	68.238.424	47.208.807	44.680.960	47.968.048	17,30
Toplam	267.856.451	309.186.724	250.148.600	228.306.986	244.731.823	277.230.789	100,00

Kaynak: FAOSTAT

Ülkemizde şeker pancarı üretiminin kotaya tabi olması nedeniyle dış ticareti söz konusu olmamaktadır. Dünya şeker pancarı dış ticaretine bakıldığında, en fazla ihracat yapan ülkeler olarak Macaristan, Almanya ve Kanada öne çıkmaktadır.

Tablo 5. Dünya Şeker Pancarı İhracatı ve Başlıca İhracatçı Ülkeler (Ton)

Ülke	2013		2014		2015		2016	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Macaristan	177.521	29,65	313.729	41,86	56.987	7,72	83.451	18,13
Almanya	25.020	4,18	37.779	5,04	32.021	4,34	74.335	16,15
Kanada	63.245	10,56	0	0	54.721	7,41	59.760	12,98
Sırbistan	225	0,04	33.505	4,47	46.744	6,33	30.977	6,73
Belçika	35.711	5,97	27.616	3,68	38.920	5,27	13.840	3,00
Kazakistan	0	0	0	0	39	0,00	10.289	2,23
Litvanya	0	0	2.338	0,31	496	0,07	7.113	1,54
Slovakya	76	0,01	6.549	0,87	8.485	1,15	7.112	1,54
Diğer Ülkeler	296.867	49,59	328.023	43,77	499.912	67,71	173.508	37,70
TOPLAM	598.665	100,00	749.539	100,00	738.325	100,00	460.385	100,00

Kaynak: FAOSTAT

Dünya şeker pancarı ithalatına bakıldığında, 2016 yılında dünya şeker pancarı ithalatının %37,52'sini Hırvatistan, %30,26'sını Çekya, %14,83'ünü de İsviçre'nin gerçekleştirdiği görülmektedir.

Tablo 6. Dünya Şeker Pancarı İthalatı ve Başlıca İthalatçı Ülkeler (Ton)

Ülke	2012		2013		2014		2015		2016	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Hırvatistan	120.796	12,75	177.747	22,31	322.075	30,75	103.707	14,74	243.830	37,52
Çekya	103.842	10,96	121.787	15,29	277.070	26,46	264.208	37,55	196.649	30,26
İsviçre	24.627	2,60	14.898	1,87	25.739	2,46	22.819	3,24	96.403	14,83
ABD	246.958	26,07	63.245	7,94	212	0,02	54.882	7,8	60.152	9,26
Belçika	42.293	4,47	11.547	1,45	16.421	1,57	5.952	0,85	15.016	2,31
Hollanda	75.546	7,98	75.808	9,51	79.471	7,59	53.385	7,59	14.588	2,24
Diğer Ülkeler	333.136	35,17	331.726	41,63	326.296	31,15	198.648	28,23	23.290	3,58
TOPLAM	947.198	100,00	796.758	100,00	1.047.284	100,00	703.601	100,00	649.928	100,00

Kaynak; FAOSTAT

Ülkemizde şeker üretimi için şeker pancarı kullanılmakla birlikte, Dünya şeker üretiminin en önemli kaynağı şeker kamışıdır. Dünya şeker üretiminde pancar şekerinin payı %20 kadardır.

Tablo 7. Dünya Kamış ve Pancar Şekeri Üretimi Miktarı(Bin Ton)

Yıllar	Dünya Şeker Üretimi	Pancar Şekeri		Şeker Kamışı Şekeri	
		Miktar	%	Miktar	%
2010/11	165.600	34.100	20,60	131.500	79,40
2011/12	175.100	40.000	22,80	135.100	77,20
2012/13	183.484	37.907	20,65	145.577	79,35
2013/14	181.502	35.530	19,57	145.972	80,43
2014/15	182.068	39.279	21,57	142.789	78,43
2015/16	166.502	33.030	19,80	133.472	80,20
2016/17	177.938	39.862	22,40	138.076	77,60

F.O. Licht's 2016/2017 International sugarandsweetenerreport (Pankobirlik Şeker İstatistikleri)

Genel olarak şeker kaynağı olarak şeker pancarı ve şeker kamışı bilinmekle beraber, 1970'li yıllardan itibaren başta mısır olmak üzere buğday, patates gibi ürünlerden elde edilen nişasta bazlı şekerler (NBŞ), yeni bir şeker kaynağı olarak ortaya çıkmıştır. NBŞ'lerin ekonomik olarak daha hesaplı ve fonksiyonel olarak daha üstün özelliklere sahip olmaları nedeniyle tercih edilmesi beraberinde yeni sorunları gündeme taşımıştır. Bu sorunların başında NBŞ'lerin sağlık açısından ortaya çıkardığı riskler ve özellikle yaygın olarak NBŞ üretiminde kullanılan mısırların GDO'lu olması gelmektedir.

4634 sayılı Şeker Kanunu ile NBŞ'lerin toplam şeker kotası içindeki payı %10 olarak belirlenmesine karşın, bu oran Bakanlar Kuruluna tanınan yetki doğrultusunda 2017 yılına kadar genelde %50 oranında artırılarak uygulanmıştır. 2017 yılında hiçbir artış yapılamamış, 2018 yılında ise bu kez %50 azaltılarak NBŞ'lerin toplam şeker üretimi içindeki payı %5'e düşürülmüştür. Bu durum şeker pancarı tarımı açısından olumlu bir gelişme olmakla birlikte, NBŞ üretimi ve ithalatının kontrolüne ilişkin etkin bir kontrol olmaması nedeniyle ne kadar etkili olacağı şüphelidir.

Genel Değerlendirme

Şeker kamışı ve şeker pancarı şekerleri arasında kalite bakımından bir farklılık bulunmamaktadır. Tropik bölgelerde yetiştirilebilen şeker kamışının bir dekarından, şeker pancarına göre 2- 4 kat daha fazla şeker elde dilmektedir. Bu verimlilik nedeniyle şeker kamışı şekerinin üretim ve hammadde maliyeti, şeker pancarına göre çok daha düşük olmaktadır. Ancak ülkemiz koşullarından şeker kamışı üretimi yapılarak, şeker elde edilmesi mümkün değildir.

Şeker kamışı ve şeker pancarından şeker üretimi arasındaki maliyet farkına karşın ABD, Almanya ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerin birçoğu gıda güvenliklerini sağlamak için şeker pancarından şeker üretimini sürdürmekte,

şeker pancarı üretimi devlet tarafından desteklenmektedir.

Şeker pancarı sadece şeker elde edilen bir bitki olarak görülmemelidir. Şeker pancarının yan ürünü olan pancar posası, pancar baş ve yaprağı ile işlenmesi sonrası elde edilen melas hayvan besleme açısından büyük önem taşımaktadır. Şeker pancarının fabrikada işlenmesi sonucu elde edilen melas, maya sanayisinin ana hammaddesidir. Ayrıca şeker pancarı işleyen fabrikalarda elde edilen alkol de diğer önemli bir yan üründür.

Şeker pancarı; sağladığı yüksek katma değerle gayri safi milli hâsılayı zenginleştiren, kırsal kesimin sosyo-ekonomik durumunu iyileştiren, yan ürünlerin hayvan yemi olarak kullanılan, çiftçiyi toprağa bağlayarak, kırdan kente göçü azaltan, tarımda ekim nöbetinin, planlı üretimin ve sulu tarımın öncüsü olan, üreticilerin hem gelirini artıran ve hem de istihdam sağlayan bir bitkidir.

Sürdürülebilir şeker pancarı tarımı ve endüstrisi için şeker pancarı üretim maliyetleri düşülerek, şeker veriminin artırılması yönündeki çabalar artırılmalıdır. Ülkemizde şeker pancarı ve şeker üretim maliyetlerinin azalması, yüksek verim potansiyeline sahip şeker pancarı çeşitlerinin kullanımı, uygun çevre ve yetiştirme koşullarının sağlanması, üretici ile şeker pancarı endüstrisi arasında entegrasyon ve karşılıklı iş birliğinin sağlanması ve Ar-Ge çalışmalarının artırılması gerekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

1-Ülkemizin şeker politikası; gıda güvenliğini, kendi kendine yeterliği sağlama ve dünya piyasalarında önemli bir üretici olma amacı taşımaktadır.

2-Sağlık ile ilgili her geçen gün yapılan araştırmalarla ortaya çıkan NBS kotalarının artırılması durdurulmalı, AB kota seviyelerine uygun olarak yeniden düzenlenmeli, NBS kotalarının takibi etkin olarak yapılmalıdır.

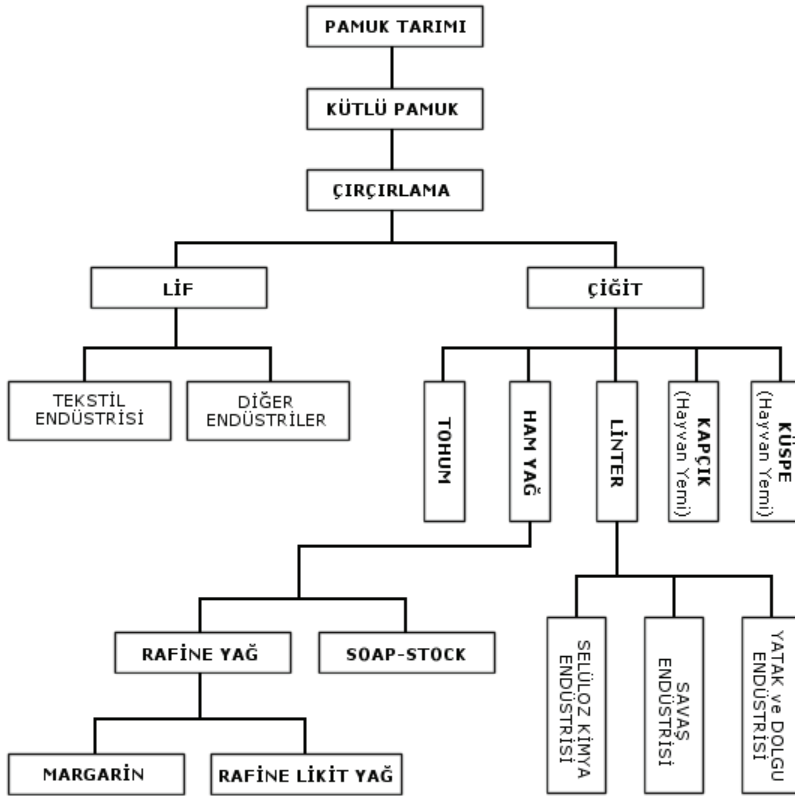
3-Şeker üretim maliyetlerini düşürmek için şeker pancarı tarımı desteklenmelidir.

4-Kamuya ait şeker fabrikaları sadece ekonomik yönüyle değil, sosyal yönüyle dikkate alınmalıdır. Özelleştirme süreçlerinin şeker pancarı tarımına yapacağı olumsuz etki göz önünde tutulmalıdır.

PAMUK RAPORU 2018

“Türkiye’de 1961 yılında 649 bin hektar, 2002 yılında 721.077 hektar alanda ekim yapılır iken 2017 yılında 501.853 hektar alan da ekim yapılmıştır. Ziraat Mühendisleri Odası olarak 2018 yılında pamuk ekim alanınının 5.8-5.9 milyon dekar bandında, üretimimizin de 2.7-2.8 milyon ton civarında olacağını tahmin etmekteyiz.”

Pamuk lifi ile tekstil sanayinin, çekirdeğinden elde edilen yağı ile bitkisel yağ sanayinin, kapçık ve küspesi ile yem sanayinin, linteri ile kâğıt, mobilya ve selüloz sanayinin hammaddesini teşkil eden önemli bir endüstri bitkisidir. Pamuk bu geniş kullanım alanı, oluşturduğu katma değer ve istihdam olanakları ile ülkemiz ekonomisine büyük yararlar sağlayan önemli ve stratejik bir üründür. Bu özellikleri nedeniyle yetiştirilen yörelerin ve ülkelerin hem tarımının hem de sanayisinin gelişmesine olumlu katkılar sağlamaktadır.

Şekil 1. Pamuk ve Kullanım Alanları (Kaynak; <http://www.tarispamuk.com.tr>)

Dünya nüfusunun hızla artışı yanında, toplumların sosyo-ekonomik yapısının oluşturduğu isteklere bağlı olarak, Dünya’da pamuk üretiminde önemli değişimler olmuştur. Avrupa’da tekstil endüstrisinde, 18. yüzyıl sonlarında giyim amacıyla tüketilen lifler 1 milyon ton civarında iken, 20. yüzyılda artan talep ile 14 milyon tona çıkmıştır. Lif tüketiminde ki artışı yanında, kullanılan liflerin cinslerinde de değişiklikler olmuştur. 19. yüzyılda kullanılan liflerin % 78’ini yün, % 18’ini keten, % 4’ünü pamuk oluşturur iken, 20. yüzyılda pamuk liflerinin kullanım oranı % 74’e yükselmiş, yün % 20’ye, keten ise % 6’ya düşmüştür. Bu durum, pamuk liflerinin insan sağlığı yönünden diğer liflere oranla daha iyi özelliklere sahip olması yanında, özellikle, 1750 yılında, otomatik mekik; 1767 yılında, iplik eğirme makinası; 1786 yılında, makine ile çalışan dokuma tezgâhı; 1783 yılında, rollergin çırçır makinası; 1796 yılında, sawgin çırçır makinası; 1801 yılında, buhar makinasının endüstriye girmesi; başka bir deyişle pamuğun çırçırılanabilme ve işlenebilirliğinin kolaylaştırılması ile olmuştur.

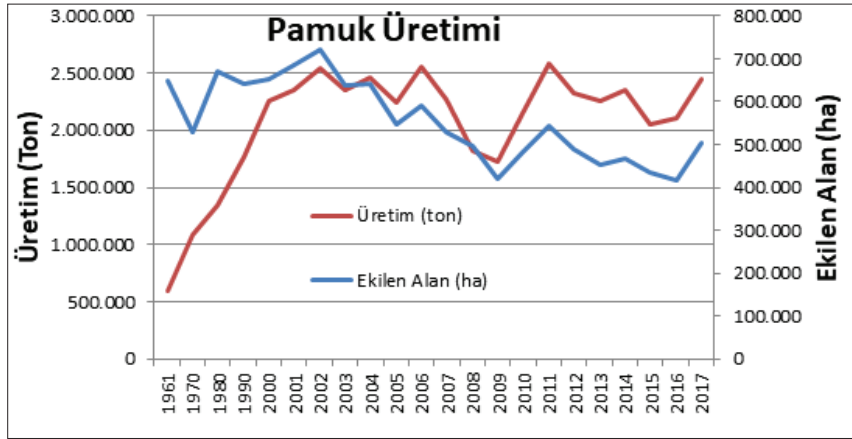
Türkiye'nin Pamuk Üretimi

Türkiye'de 1961 yılında 649 bin hektar, 2002 yılında 721.077 hektar alanda ekim yapılır iken 2017 yılında 501.853 hektar alan da ekim yapılmıştır. Ziraat Mühendisleri Odası olarak 2018 yılında pamuk ekim alanının 5.8-5.9 milyon dekar bandında, üretimimizin de 2.7-2.8 milyon ton civarında olacağını tahmin etmekteyiz.

Tablo 1. Türkiye'de Pamuk ekim alanı-üretim-verim

Yıl	Ekilen Alan (ha)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
1961	649.000	593.000	91
1970	527.635	1.080.000	204
1980	671.700	1.350.000	200
1990	641.253	1.767.960	275
2000	654.177	2.261.000	345
2001	684.665	2.358.000	344
2002	721.077	2.542.000	352
2003	637.329	2.346.000	368
2004	640.045	2.460.000	384
2005	546.040	2.245.000	411
2006	589.700	2.555.000	433
2007	529.853	2.275.000	429
2008	494.891	1.820.000	367
2009	419.873	1.725.000	410
2010	480.439	2.150.000	447
2011	541.952	2.580.000	476
2012	488.496	2.320.000	474
2013	450.890	2.250.000	499
2014	466.839	2.350.000	503
2015	434.000	2.050.000	472
2016	416.002	2.100.000	504
2017*	501.853	2.450.000	488
2018**	580.000	2.800.000	482

Kaynak: FAOstat, *TÜİK, **ZMO Tahmini

Şekil 2. Pamuk Üretimimiz

Tablo 2. Türkiye'de Çiğit-Çırcırlanmamış (Kütlü)-Çırcırlanmış (Lifli) ekim alanı-üretim-verim

Yıl	Ekilen Alan (Dekar)	Pamuk Çekirdeği (Çiğit)		Pamuk (Kütlü) Çırcırlanmamış		Pamuk Çırcırlanmış (Lifli)	
		Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)
2004	6.400.450	1.425.850	223	2.455.071	384	935.928	146
2005	5.468.800	1.291.180	236	2.240.000	410	863.700	158
2006	5.907.000	1.476.556	250	2.550.000	432	976.540	166
2007	5.302.528	1.320.831	249	2.275.000	429	867.716	164
2008	4.950.000	1.077.440	218	1.820.000	368	673.400	136
2009	4.200.000	1.021.200	243	1.725.000	411	638.250	152
2010	4.806.500	1.272.800	265	2.150.000	448	816.705	170
2011	5.420.000	1.527.360	282	2.580.000	476	954.600	176
2012	4.884.963	1.373.440	281	2.320.000	475	858.400	176
2013	4.508.900	1.287.000	285	2.250.000	499	877.500	195
2014	4.681.429	1.391.200	298	2.350.000	503	846.000	181
2015	4.340.134	1.213.600	280	2.050.000	472	738.000	170
2016	4.160.098	1.260.000	303	2.100.000	505	756.000	182
2017	5.018.534	1.470.000	293	2.450.000	489	882.000	176

Kaynak; TÜİK

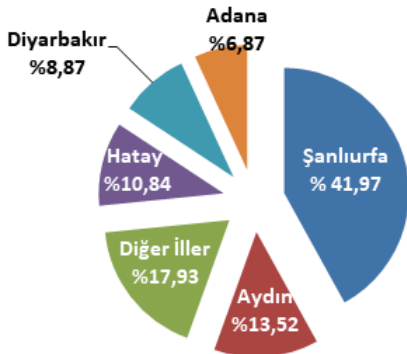
Yaz yağışlarının görüldüğü ve yaz sıcaklıklarının düşük olduğu yerlerde pamuk üretimi yapılamamaktadır. Şanlıurfa GAP kapsamında sulamaya açılan Harran ve Suruç ovaları ile pamuk üretiminde önemli bir merkez haline geldi. Bu nedenle Türkiye'de pamuk üretimi en çok Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden gerçekleştirilmektedir. 2017 yılında toplam pamuk üretiminin %42'si Şanlıurfa'da yapıldı. Aydın, Hatay, Diyarbakır ve Adana'da yapılan pamuk üretiminin toplamı, yaklaşık olarak Şanlıurfa'daki üretim kadar olmuştur.

Tablo 3. İllere Göre Pamuk (Çırcırlanmamış (Kütlü) Üretim Miktarı

İller	2013		2014		2015		2016		2017	
	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%
Şanlıurfa	948.464	42,15	1.022.213	43,50	916.298	44,70	852.391	40,59	1.028.315	41,97
Aydın	287.031	12,76	316.856	13,48	287.473	14,02	326.475	15,55	331.161	13,52
Hatay	202.791	9,01	196.766	8,37	209.458	10,22	242.357	11,54	265.682	10,84
Diyarbakır	197.835	8,79	191.729	8,16	141.289	6,89	169.215	8,06	217.221	8,87
Adana	212.035	9,42	204.467	8,70	138.612	6,76	151.880	7,23	168.287	6,87
Diğer İller	401.844	17,86	417.969	17,79	356.870	17,41	357.682	17,03	439.334	17,93
TOPLAM	2.250.000	100,00	2.350.000	100,00	2.050.000	100,00	2.100.000	100,00	2.450.000	100,00

Kaynak: TÜİK

Kesin bir veri olmamasına rağmen, ülkemizde 70-80 bin civarında pamuk üreticisi olduğu tahmin edilmektedir. Pamuk üreticilerinin en önemli sorunu, diğer tarımsal sektörlerde olduğu gibi yüksek üretim maliyetleridir. Bu nedenle sadece pamuk üretimin değil, tüm tarımsal üretimin sürdürülebilir olması için üreticilere dünya koşullarında girdi temini sağlanması gerekmektedir.

Şekil 2. İllere Göre Pamuk Üretimi (2017)

Pamuk üretiminin yapıldığı illerimiz alternatif ürün çeşitliliğinin fazla olduğu yerler olması nedeniyle tahıllar ve yağlı tohumlu bitkiler gibi alternatif olan ürünlerle yaşanan fiyat rekabeti, üreticilerin pamuk fiyatlarına ve destekleme miktarına bağlı olarak farklı ürünlere yönelmesine neden olmaktadır.

Ülkemizde pamuk üretim maliyetlerinin, girdi fiyatlarının yüksekliği nedeniyle birçok pamuk üretici ülkeye oranla yüksek olması, rekabet gücümüzü olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuzluğu azaltmak için birçok ülkede olduğu gibi üreticilere çeşitli şekillerde destekleme ödemeleri yapılmaktadır. Yapılan desteklemeler, tüm diğer tarımsal desteklemelerde olduğu gibi üreticinin artan maliyetlerini karşılayabilecek ve üretimini sürdürmeye teşvik edecek seviyede olmalıdır.

Pamuk tohumu üretiminin tamamına yakın kısmı 1990'lı yıllara kadar kamu tarafından üretilirken, bugün tam tersi bir durumla özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir.

Tablo 4. Pamuk Tohumu Üretimi (Ton)

Yıl	KAMU		ÖZEL SEKTÖR		TOPLAM
	Miktar	%	Miktar	%	
1995	26.457	98,69	352	1,31	26.809
1996	22.812	98,17	426	1,83	23.238
1997	20.839	92,84	1.608	7,16	22.447
1998	19.013	93,59	1.303	6,41	20.316
1999	14.343	85,09	2.514	14,91	16.857
2000	11.936	76,50	3.666	23,50	15.602
2001	15.204	80,98	3.572	19,02	18.776
2002	19.286	76,74	5.846	23,26	25.132
2003	1.512	19,73	6.150	80,27	7.662
2004	910	8,45	9.858	91,55	10.768
2005	4.144	21,17	15.432	78,83	19.576
2006	2.542	13,48	16.314	86,52	18.856
2007	1.750	12,22	12.572	87,78	14.322
2008	79	0,72	10.907	99,28	10.986
2009	0	0,00	10.811	100,00	10.811
2010	104	0,66	15.574	99,33	15.679
2011	20	0,12	16.890	99,88	16.910
2012	170	0,74	22.904	99,26	23.074
2013	48	0,47	10.213	99,54	10.260
2014	47	0,40	11.574	99,60	11.621
2015	13	0,15	8.870	99,85	8.883
2016	1,2	0,01	14.378	99,99	14.379
2017	20,4	0,10	19.909	99,90	19.929

Kaynak; BÜGEM

Dünyada Pamuk Üretimi

Pamuğun anavatanı konusunda tam bir kesinlik bulunmamakla birlikte Asya, Amerika ve Afrika'nın sıcak bölgelerinden Dünyaya yayıldığı tahmin edilmektedir. 2016 yılında Dünya'da pamuk üretiminin yaklaşık %25'ini Çin, %22'sini Hindistan, %15'ini ABD gerçekleştirmiştir. Aynı yıl Türkiye'nin Dünya pamuk üretimindeki payı %3 olmuştur.

Tablo 5. Dünya Pamuk Üretimi (ton)

Ülke	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2016	2016%
Çin	6.833.715	8.121.223	13.523.219	13.251.000	17.910.000	16.830.000	16.029.000	24,51
Hindistan	2.981.000	4.038.000	5.228.000	5.128.000	17.760.000	16.016.000	14.413.036	22,04
ABD	5.909.491	6.477.559	8.789.500	9.580.630	9.473.800	8.382.808	10.049.990	15,37
Pakistan	1.627.460	2.143.500	4.912.740	5.476.167	5.613.600	4871.738	4.942.746	7,56
Brezilya	1.954.993	1.675.884	1.921.409	2.014.987	2.950.013	4.007.326	3.464.103	5,30
Özbekistan	-	-	-	3.001.800	3.442.800	3.361.300	3.307.469	5,06
Türkiye	1.080.000	1.350.000	1.767.960	2.261.000	2.150.000	2.050.000	2.100.000	3,21
Avustralya	73.000	219.000	798.300	1.786.700	939.000	1.274.100	1.518.678	2,32
Yunanistan	328.216	357.042	670.000	1.324.989	710.533	1.279.840	1.354.754	2,07
Arjantin	458.200	485.400	922.950	417.680	753.502	795.345	673.145	1,03
Meksika	890.000	1.085.013	553.335	223.844	440.490	593.439	487.914	0,75
Diğer Ülkeler	13.456.969	15.434.482	15.159.341	8.511.053	7.077.706	7.313.993	7.050.700	10,78
Toplam	35.593.044	41.387.103	54.246.754	52.977.850	69.221.444	66.775.889	65.391.535	100,00

Kaynak: FAOstat

Türkiye'nin pamuk ihracat ve ithalat rakamlarına bakıldığı zaman, net olarak pamuk ithalatçısı bir ülke konumunda olduğumuz görülmektedir. 2000 yılında 27 bin ton pamuk ihracatına karşılık, 566 bin ton ithalat yapılmışken, 2017 yılında 67 bin ton ihracata karşılık, 914 bin ton ithalat yapılmıştır. 2017 yılında pamuk ithalatı için 1.67 milyar dolar ödenmiştir.

Tablo 6. Türkiye'nin pamuk (kardesiz/ taranmamış)-(kardeli/penyeli)dış ticareti

Yıl	İhracat		İthalat	
	Miktar (kg)	Değer (\$)	Miktar (kg)	Değer (\$)
2000	27.528.426	36.325.473	566.888.868	676.761.047
2001	30.084.845	37.446.334	454.195.430	497.416.520
2002	37.803.019	43.460.765	540.650.618	493.233.565
2003	88.892.305	113.174.953	557.153.908	667.952.458
2004	48.630.762	78.498.812	585.286.265	836.813.287
2005	40.982.486	54.813.771	775.685.370	908.358.734
2006	72.265.006	94.323.414	754.159.533	970.447.831
2007	74.584.004	105.681.352	946.243.759	1.277.801.546
2008	64.197.902	115.968.352	613.449.300	1.000.215.462
2009	38.312.440	64.817.540	753.269.722	1.003.106.734
2010	30.906.190	66.328.880	889.583.468	1.720.818.825
2011	54.581.117	149.385.271	604.160.525	1.850.333.990
2012	52.983.991	108.835.578	613.669.895	1.274.979.374
2013	50.279.450	102.822.494	869.285.335	1.681.872.396
2014	48.275.429	91.379.467	913.168.779	1.750.702.928
2015	51.138.573	79.967.137	802.969.897	1.233.224.147
2016	81.347.905	129.157.263	821.234.615	1.238.884.986
2017	67.142.702	123.981.671	914.497.930	1.676.613.890
2018*	49.722.933	96.368.748	619.947.399	1.151.018.898

*Ocak-Eylül Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin pamuk ihraç ettiği ülkelerin başında; İtalya, Polonya, Hollanda ve İspanya gelmektedir.

Tablo 7. Pamuk İhraç ettiğimiz Ülkeler (kg)

Ülke	2015		2016		2017		2018 (Ocak-Eylül)	
	Miktar (kg)	%	Miktar (kg)	%	Miktar (kg)	%	Miktar (kg)	%
İtalya	9.864.666	19,29	7.682.047	9,44	7.590.489	11,31	4.883.073	9,82
Hollanda	3.935.465	7,70	4.816.836	5,92	5.077.865	7,56	2.372.601	4,77
Almanya	2.718.097	5,32	5.121.767	6,30	5.957.990	8,87	3.427.073	6,89
Polonya	6.487.868	12,69	5.230.432	6,43	5.522.871	8,23	2.563.212	5,15
Rusya	2.718.973	5,32	2.976.440	3,66	2.785.170	4,15	2.309.722	4,65
İspanya	1.951.465	3,82	5.889.279	7,24	7.673.361	11,43	3.329.480	6,70
Bulgaristan	1.931.942	3,78	1.777.941	2,19	1.768.310	2,63	1.187.229	2,39
Diğer Ülkeler	21.530.097	42,10	47.853.163	58,83	30.766.646	45,82	29.650.543	59,63
TOPLAM	51.138.573	57,90	81.347.905	41,17	67.142.702	54,18	49.722.933	40,37

Kaynak: TÜİK

Türkiye 2017 yılında pamuk ithalatının %43,22'sini ABD'den, %10,34'ünü Brezilya'dan, %7,89'unu Türkmenistan'dan gerçekleştirirken, Suriye'den 14.574 ton pamuk ithalatı yapılmıştır.

Tablo 8. Pamuk İthal Ettiğimiz Ülkeler (kg)

Ülke	2015		2016		2017		2018 (Ocak-Eylül)	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
ABD	328.258.236	40,88	333.750.191	40,64	395.248.162	43,22	325.763.953	52,55
Brezilya	73.530.011	9,16	119.345.751	14,53	94.597.966	10,34	67.658.663	10,91
Yunanistan	115.846.876	14,43	69.948.239	8,52	97.709.584	10,68	48.072.392	7,75
Türkmenistan	150.511.479	18,74	118.594.240	14,44	72.176.673	7,89	39.366.649	6,35
Azerbaycan	3.398.679	0,42	3.241.117	0,39	19.807.835	2,17	32.853.323	5,30
Avustralya	407.189	0,00	10.218.734	1,24	53.491.017	5,85	18.707.719	3,02
Suriye	8.600.500	1,07	25.873.450	3,15	14.574.300	1,59	13.795.700	2,23
Hindistan	8.776.086	1,09	16.226.319	1,98	12.191.359	1,33	6.708.534	1,08
Diğer Ülkeler	114.047.623	85,80	124.036.574	84,90	154.701.034	83,08	67.020.466	89,19
TOPLAM	802.969.897	100,00	821.234.615	100,00	914.497.930	100,00	619.947.399	100,00

Kaynak; TÜİK

Pamuk Üretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri:

1. Türkiye'de pamuk üretim miktarı ihtiyacı karşılayamamaktadır. 1990'lı yıllarda tekstil sektörünün gelişmesine paralel olarak pamuk tüketimi artmış ancak üretim miktarı artmamıştır. Ekim alanları Türkiye'de 2002 yılında 2017 yılına kadar %30 oranında azalmıştır. İthalat politikaları ise pamukta da devam etmiş ve yetersizlik ithalat yolu ile giderilmeye çalışılmıştır. Sonuçta 2003- 2017 yıllarında pamuk ithalatı %56,25 oranında artmıştır.

Ülkemizde pamuk üretim ve tüketiminin ekonomideki önemi dikkate alınarak, pamuk üretimi tüketimi karşılayacak bir seviyeye getirecek politikalar oluşturulmalıdır. Özellikle yüksek verim ve kalitede üretim yapılabilen bölgelerde ekim alanlarının artırılması sağlanmalıdır.

2. Girdi maliyetlerinde ki artış (mazot, gübre, kimyasal ilaç vb.) karşısında üretici pamuk üretiminde vazgeçmiştir. Bu durumda pamuk üretimi sürdürülebilir değildir.

3. Pamuk üretimi için verilen destekler yeterli değildir. Bu nedenle Ege ve Çukurova bölgeleri pamuk üretimi için son derece uygun olmasına rağmen üreticiler başka ürünleri üretmeye yönelmiştir. Ayrıca, pamuk prim hak endişesi, çiftçilerin istenen evrakları tamamlanmasındaki güçlükler ve prim miktarlarının geç açıklanması gibi sorunlar üreticileri olumsuz yönde etkilemektedir.

Pamuk destekleme primleri rakip ülke koşulları ve dünya fiyatları göz önüne alınarak düzenlenmelidir. Havza bazlı destekleme modelinin etkin bir şekilde takibi ve uygulanması sağlanmalıdır. Pamuk üretiminde daha çok verim ve kaliteye sahip olan alanlarda ekim desteklenmelidir.

4. Pamuk piyasası, dünyada çok fazla değişiklik ve müdahaleye mazur kalmaktadır. Dünya pamuk üretiminde

önemli bir yere sahip olan ABD ve Çin'in stratejik davranışları, hem pamuk arzını hem de pamuk talebini etkilemektedir. Bunların sonucunda pamukta dış ticaret ve kur politikaları kaynaklı sorunlar Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemektedir. DTÖ, ICAC gibi uluslararası kuruluşların pamuk sektörünü olumsuz etkileyen hükümet önlemlerin kaldırılması yönündeki kararlarına rağmen ABD ve AB pamuk üretimlerini ve ticaretini yüksek oranda desteklemeye devam etmektedir.

5. Türkiye'de üretici örgütlerin yetersizliği pamuk üretiminde önemli sorunlardan biridir. Pamukta uzmanlaşmış kooperatif birlikleri olan ve Tarış Pamuk Birliği, Çukobirlik ve Antbirlik'in etkinliği artırılmalıdır. Birliklerin sektördeki rolü arttırıldığı takdirde pamuk piyasalarında istikrar sağlanabilir.

6. Pamukta standardizasyon, kalite kontrol ve kontaminasyon önemli bir sorundur. Bu sorunun çözülmemesi pamuğun iç ve dış piyasa değerini düşürmekte ve ithal pamuğa olan talebi artırmaktadır.

Pamukta kirliliğin önüne geçilmeli, kaliteli üretim artırılmalı, lisanslı depoculuk sistemi yaygınlaştırılmalı ve tek balya standardizasyonuna geçilmelidir.

AYÇİÇEĞİ RAPOR 2018

“Yağlı tohumlarda tamamen dışa bağımlı konumda olan Türkiye, üretimini artırmak zorundadır. Üretim, tüketim, ithalat ve ihracat verileri üzerine oturan bir üretim planlaması yapılmalı, üreticiye verilen destekler artırılmalı, yağ bitkilerinde müdahale alım fiyatı belirlenmeli; üretimi artıracak, dışa bağımlılığı azaltacak politikalar uygulanmalıdır.”

Ülkemizde ekimi ve üretimi en fazla yapılan yağlı tohum bitkisi ayçiçeğidir. Adaptasyon kabiliyetinin yüksek olması, kuru ve sulu koşullarda yetiştirilebilmesi, ekiminden hasadına kadar mekanizasyona uygun olması ayçiçeği tarımının üstün özellikleridir. Ayrıca tohumunda bulunan yüksek orandaki yağ (%40-55) birim alandan elde edilen yağ miktarının yüksek olması, yağ maliyetinin ise düşük olmasına neden olmaktadır. Ayçiçek yağının yemeklik kalitesinin de yüksek olması, tüketimin fazla olmasını sağlamaktadır. Ayçiçeği ülkemizin bitkisel yağ üretiminin yaklaşık %70'ini, toplam sıvı yağ tüketiminin yaklaşık %80-90'ını, toplam yağ kullanımının ise 1/3'ünü tek başına karşılamaktadır. Ayçiçeği üretimimizin 2/3'ü kuru koşullarda gerçekleştirilmektedir. Üretim bu özelliği nedeniyle verim sulu koşullarda yapılan üretime göre daha düşük olmakta, tane ve yağ verimi istenilen düzeyde olmamaktadır.

Ayçiçeğinden % 40-45 oranında elde edilen küspesi, % 30-40 oranında protein içermekte olup, değerli bir yem olarak hayvan beslenmesinde de kullanılmaktadır. Ayçiçeği yağ, sabun ve boya sanayinde değerlendirilmekte, sapları da yakacak olarak kullanılmaktadır. Ayrıca ayçiçeği çerezlik olarak da tüketilmekte olup, dünya ayçiçeği üretiminin % 2,6'sı çerezlik olarak tüketilmektedir. Türkiye'de 2017 yılı ayçiçeği üretiminin % 8,37'si çerezlik olarak üretilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'de Yağlık ve Çerezlik Ayçiçeği Ekim Alanı-Üretim-Verim

Yıl	Ayçiçeği Tohumu (Yağlık)			Ayçiçeği Tohumu (Çerezlik)			Toplam	
	Ekilen Alan (da)	Üretim Miktarı (ton)	Verim (kg/da)	Ekilen Alan (da)	Üretim Miktarı (ton)	Verim (kg/da)	Ekilen Alan (da)	Üretim Miktarı (ton)
2004	4.800.000	800.000	167	700.000	100.000	143	5.500.000	900.000
2005	4.900.000	865.000	177	760.000	110.000	145	5.660.000	975.000
2006	5.100.000	1.010.000	198	754.000	108.000	143	5.854.000	1.118.000
2007	4.857.000	770.000	159	689.778	84.407	126	5.546.778	854.407
2008	5.100.000	900.387	177	700.000	91.613	133	5.800.000	992.000
2009	5.150.000	960.300	186	690.000	96.825	140	5.840.000	1.057.125
2010	5.514.000	1.170.000	212	900.000	150.000	167	6.414.000	1.320.000
2011	5.560.000	1.170.000	210	997.000	165.000	166	6.557.000	1.335.000
2012	5.046.160	1.200.000	238	1.000.000	170.000	170	6.046.160	1.370.000
2013	5.202.600	1.380.000	265	895.239	143.000	160	6.097.839	1.523.000
2014	5.524.651	1.480.000	269	1.049.925	157.900	152	6.574.576	1.637.900
2015	5.689.950	1.500.000	264	1.163.224	180.700	155	6.853.174	1.680.700
2016	6.167.800	1.500.000	244	1.033.281	170.716	166	7.201.081	1.670.716
2017	6.813.976	1.800.000	264	982.241	164.385	168	7.796.217	1.964.385

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de yıllara göre değişmekle beraber ayçiçeği üretiminin %10'unu çerezlik ayçiçeği oluşturmaktadır.

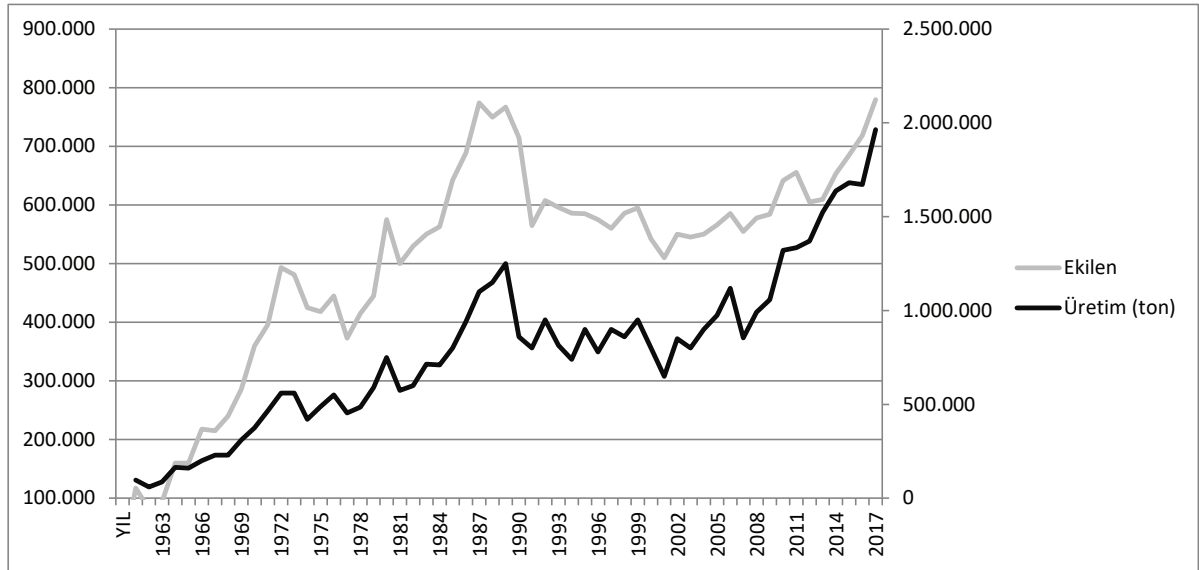
Ayçiçeği ekiminde çiftçiye verilen destekler etkili olmaktadır. Türkiye'nin ayçiçeği ihtiyacını önemli ölçüde karşılayan Marmara Bölgesi'nde ayçiçeği, kuru koşullarda buğday ile ekim nöbetine girmektedir. Buğday/ayçiçeği fiyatlarına göre ekim alanlarında ve üretiminde dalgalanmalar olmaktadır. Trakya ve Marmara Bölgesi'nde üreticiler ayçiçeği fiyatlarından ve yapılan desteklemelerden hoşnut olmadığında ekim nöbetinde 1 yıl buğday 1 yıl ayçiçeği ekim nöbeti yerine 2 yıl buğday, 1 yıl ayçiçeği ekerek ayçiçeği ekiliş ve üretim

değerlerinde önemli sapmalara neden olabilmektedirler. Bunun önüne geçebilmek için buğday, yağlı tohum (ayçiçeği) destekleme paritesinin yağlı tohumlu bitkiler lehine en az 1'e 2,5 ve 3,0 gibi değerlere ulaşması gerekmektedir. Ege Bölgesi'nde ise buğday-arpa hasadını takiben ayçiçeği tarımının daha geniş olarak yer alması, ayrıca yine pamuk öncesi kolza üretimi ile şeker pancarı ve tütün üretim alanlarındaki muhtemel daralma ile ortaya çıkacak alanlarda ayçiçeği ve kolza üretimine önem verilmesi, 800-900 bin tonu aşan bitkisel yağ açılımının kapatılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Tablo 2. Türkiye'de Ayçiçeği Ekilen Alan- Üretim

Yıl	Ekilen Alan (ha)	Üretim (ton)	Yıl	Ekilen Alan (ha)	Üretim (ton)	Yıl	Ekilen Alan (ha)	Üretim (ton)
1961	117.600	96.700	1981	500.000	575.000	2001	510.000	650.000
1962	81.300	60.000	1982	530.000	600.000	2002	550.000	850.000
1963	94.000	87.000	1983	550.000	715.000	2003	545.000	800.000
1964	160.000	165.000	1984	562.803	710.000	2004	550.000	900.000
1965	160.000	160.000	1985	642.499	800.000	2005	566.000	975.000
1966	218.000	200.000	1986	688.727	940.000	2006	585.400	1.118.000
1967	215.000	230.000	1987	773.937	1.100.000	2007	554.678	854.407
1968	240.000	230.000	1988	749.750	1.150.000	2008	577.958	992.000
1969	285.500	310.000	1989	767.000	1.250.000	2009	583.979	1.057.125
1970	360.000	375.000	1990	714.599	860.000	2010	641.343	1.320.000
1971	396.000	465.000	1991	564.620	800.000	2011	655.700	1.335.000
1972	493.000	560.000	1992	607.588	950.000	2012	605.000	1.370.000
1973	481.000	560.000	1993	596.061	815.000	2013	609.622	1.523.000
1974	425.000	420.000	1994	586.000	740.000	2014	653.323	1.637.900
1975	418.000	488.000	1995	585.000	900.000	2015	685.174	1.680.700
1976	445.000	550.000	1996	575.000	780.000	2016	718.317	1.670.716
1977	373.000	455.000	1997	560.000	900.000	2017*	779.621	1.964.385
1978	415.000	485.000	1998	586.000	860.000	2018**	795.215	2.000.000
1979	445.000	590.000	1999	595.000	950.000	* TÜİK		
1980	575.000	750.000	2000	542.000	800.000	** ZMO Tahmin		

Kaynak: FAOstat

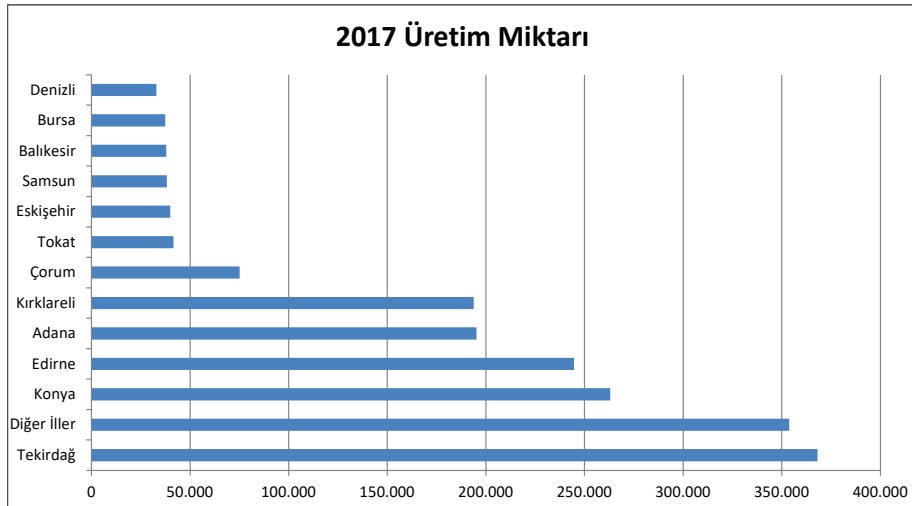
Şekil-1 Ayçiçeği Ekim Alanlarımız ve Üretim

İç Anadolu Bölgesi, Marmara Bölgesi'nden sonra ayçiçeği ekimi bakımından ikinci sırada yer almaktadır. İç Anadolu Bölgesinde kuru koşullarda ayçiçeği üretimi yapılmakta ise de özellikle şeker pancarı üretim alanlarında ekim nöbetine girerek sululu koşullarda da üretimi yapılmaktadır. Son yıllarda ayçiçeği ekimi Akdeniz Bölgesi'nde yaygınlaşmıştır. Bu bölgede özellikle taban olmayan eğimli arazilerde şubat-mart aylarında ayçiçeği ekimi yapılmakta ve temmuz ayında hasat edilmektedir. Hasadın erken yapılması özellikle bu dönemde atıl durumda bulunan yağ fabrikalarının gereksinimini karşılamak bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca üretim sezonunun ilk ayçiçeğini (turfanda) ürünü olduğu için alım fiyatları da yüksek olmaktadır. Bu durum hem bölge çiftçisinin, hem de yağ sanayiinin lehine bir durum oluşturmaktadır. Bu özelliğiyle ayçiçeği, başta Marmara ve İç Anadolu bölgesi olmak üzere Akdeniz, Güneydoğu Anadolu ve Ege bölgelerinde ekim alanını genişletme ve üretimi artırma potansiyeli mevcuttur.

Tablo 3. İllere Göre Ayçiçeği Üretim Miktarı(ton)

İller	2014		2015		2016		2017	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Tekirdağ	260.753	15,92	267.012	15,89	283.838	16,99	368.125	18,74
Konya	268.751	16,41	217.634	12,95	212.312	12,71	263.008	13,39
Edirne	258.568	15,79	226.573	13,48	222.064	13,29	244.655	12,45
Adana	89.565	5,47	134.361	7,99	166.524	9,97	195.225	9,94
Kırklareli	165.206	10,09	188.998	11,25	170.278	10,19	193.784	9,86
Çorum	38.297	2,34	53.189	3,16	59.069	3,54	75.157	3,83
Tokat	33.740	2,06	41.593	2,47	39.306	2,35	41.549	2,12
Eskişehir	35.520	2,17	29.281	1,74	30.553	1,83	39.993	2,04
Samsun	27.652	1,69	39.083	2,33	35.546	2,13	38.253	1,95
Balıkesir	26.483	1,62	30.609	1,82	30.555	1,83	37.923	1,93
Bursa	30.463	1,86	31.548	1,88	37.764	2,26	37.382	1,90
Denizli	45.996	2,81	36.144	2,15	32.155	1,92	32.900	1,67
Karaman	19.632	1,2	20.504	49,3	16.485	0,99	22.979	1,17
Kayseri	14.035	0,86	19.853	6,8	20.361	1,22	19.676	1,00
Diğer İller	323.239	19,73	344.318	26,42	313.906	18,78	353.776	18,00
TOPLAM	1.637.900	100	1.680.700	100	1.670.716	100	1.964.385	100,00

Kaynak: TÜİK

Şekil-2 İllere Göre Ayçiçeği Üretim Miktarı(ton)

Tablo 4. Ayçiçeği Tohumluk Üretim ve Dış

Yıl	Üretim Miktarı (ton)	İthalat Miktarı (ton)	İhracat Miktarı (ton)
2005	6.522	125	3.271
2006	7.670	160	4.666
2007	6.190	266	4.958
2008	8.727	340	5.466
2009	9.298	529	4.719
2010	11.854	387	8.017
2011	14.137	196	10.810
2012	14.732	157	11.646
2013	18.756	186	10.292
2014	23.769	295	16.137
2015	17.494	571	10.719
2016	21.757	1.292	16.312
2017	28.022	752	19.385

Kaynak: Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü

Ayçiçeği tohumluklarının tamamı denecek kısmı özel sektör tarafından üretilmektedir.

Ayçiçeği Destekleme Politikaları:

İlçe bazlı "havza" desteklemeleri kapsamında 944 ilçeden 272'sinde destekleme kapsamındadır. Çiftçi Kayıt Sistemi'ne (ÇKS) dâhil olan çiftçilere 2018 yılı Fark Ödemesi Desteği Birim Miktarı 40 kr/kg, Mazot desteği 19 TL/da ve Gübre desteği 4 TL/da olmak üzere toplamda 23 TL/da ödenmektedir.

Tablo 5. Ülkelerin Ayçiçeği Üretimi (Ton)

Ülke	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2016	2016%
Ukrayna				3.457.400	6.771.500	11.181.120	13.626.890	28,78
Rusya				3.918.549	5.344.821	9.280.296	11.010.197	23,26
Arjantin	1.140.000	1.650.000	3.900.000	6.069.655	2.232.034	3.158.290	3.000.367	6,34
Çin	70.000	909.700	1.338.736	1.954.141	2.298.000	2.698.113	2.587.422	5,47
Romanya	769.587	800.600	556.242	720.871	1.262.926	1.785.771	2.032.340	4,29
Bulgaristan	406.887	379.950	388.560	425.369	1.536.321	1.699.228	1.873.677	3,96
Türkiye	375.000	750.000	860.000	800.000	1.320.000	1.680.700	1.670.716	3,53
Macaristan	95.509	455.915	683.706	483.649	969.718	1.556.976	1.534.959	3,24
ABD	85.785	1.697.000	1.032.000	1.607.730	1.240.830	1.326.180	1.204.170	2,54
Fransa	56.830	245.400	2.430.000	1.833.082	1.640.837	1.186.913	1.189.832	2,51
Diğer Ülkeler	7.046.118	6.767.761	11.516.315	5.279.104	6.836.168	8.815.732	7.614.466	16,08
TOPLAM	10.045.716	13.656.326	22.705.559	26.549.550	31.453.155	4.4369.319	4.7345.036	100,0

Kaynak: FAOstat

Dünya'da Ayçiçeği Üretimi

Ayçiçeğinin linoleik asit değeri yüksek olmasına rağmen Dünya'da yüksek oleik yağ aside sahip ayçiçeğine talep sürekli artmaktadır. Oleik asidi yüksek ayçiçeği yağı, hem kızartmalarda linoleik asitli ayçiçeğine göre daha fazla kullanılmakta, hem de daha sağlıklı ve kaliteli bir yağdır. ABD de tüketici talebi sonucunda ortaya çıkan oleik asidi yüksek ayçiçeği yağında, daha çok orta yüksek yağ asidine sahip (%60-65) ayçiçeği tarımı daha çok önem kazanmıştır. Üretimi, son 5 yılda yaklaşık olarak 10 kat artmıştır. Ancak son yıllarda orta yüksek ayçiçeğinin yanında, yüksek-oleikli ayçiçeği yağına olan talep bu tür çeşitlerinin ekim alanının da artmasını sağlamıştır. Bu türde oleikasit oranı % 85 ve üzeri yüksek oleik olarak adlandırılırken, linoleikasit oranı sadece % 5-10 seviyesindedir. ABD'nin aksine, Avrupa da ise, hem üretim hem de tüketimde yüksek oleik içerikliler daha ön planda olup, ileriki yıllarda daha büyük artış göstereceği tahmin edilmektedir. Dünyada en fazla sırasıyla Fransa (% 75), İspanya (% 30-40), Arjantin (% 10), Macaristan (% 10), İtalya (% 5) ve Almanya'da (% 30) üretilmektedir.

Dünya'da ayçiçeği pazarına hâkim ve tüketici bilincinin yüksek olduğu Ülkelerde oleik tip tüketim, dolayısıyla üretimin son yıllarda büyük bir hızla artmaktadır. Ülkemizde çok kısa zamanda oleik asidi yüksek ayçiçeği tarımı çalışmalarına başlanmalıdır.

Ayçiçeği tarımı dünyada en fazla Ukrayna, Rusya ve Arjantin'de yapılmakta olup 2016 yılında dünyada ki üretimin % 58,38'i gerçekleştirmişlerdir. Türkiye'nin ise dünya ayçiçeği üretiminde ki payı 2016 yılında %3,53'dür.

Türkiye'nin ayçiçeği dış ticaret verilerine göre 2017 yılında 595.501 ton ayçiçeği ihracatı yapılır iken 2.266.261 ton ayçiçeği ithalat edilmiştir. 2002-2018 yıllarında ithalat %499 oranında artmış ve bu ithalat karşılığında 15.646.602.900 dolar yabancı ülke çiftçilerinin refahı için ödenmiştir.

Tablo 6. Türkiye'nin Ayçiçeği Dış Ticareti

Yıl	İhracat		İthalat	
	Miktar (kg)	Değer (\$)	Miktar (kg)	Değer (\$)
2000	42.893.190	26.832.227	906.286.860	173.534.129
2001	26.625.626	18.573.820	369.698.839	111.915.467
2002	13.643.377	12.411.361	282.002.462	101.632.461
2003	32.848.795	31.171.805	748.844.214	220.089.550
2004	23.173.358	26.984.456	911.807.466	261.641.461
2005	32.362.753	38.572.072	976.706.499	332.169.143
2006	110.054.531	108.399.368	1.197.809.190	399.206.153
2007	42.909.003	63.336.363	1.133.437.679	464.165.382
2008	106.667.700	195.035.170	1.071.522.041	1.060.612.784
2009	125.539.491	146.920.775	1.114.162.358	755.439.439
2010	100.252.941	159.636.909	1.353.011.001	739.472.698
2011	237.813.638	419.915.999	1.944.182.465	1.360.886.520
2012	312.896.951	517.970.359	2.225.829.216	1.617.458.389
2013	378.980.656	596.458.932	1.804.946.446	1.533.902.073
2014	697.815.573	899.887.431	2.158.859.600	1.820.246.817
2015	655.423.289	758.138.271	1.938.171.830	1.539.607.490
2016	653.698.940	758.443.795	1.902.405.500	1.447.545.246
2017	595.501.657	687.038.049	2.266.261.247	1.203.486.976
2018	343.028.037	391.757.295	1.688.541.702	789.040.318

Kaynak: TÜİK

Ayçiçeği ile ilgili dış ticaret değerleri tabloda yer almakla birlikte, bu değerlerin daha iyi anlaşılabilmesi için detay bilgilere ihtiyaç bulunmaktadır. Ayçiçeği ticaretinde üç farklı formu karşımıza çıkmaktadır. Bunlar ayçiçeği tohumu, yağ ve küspesidir.

Tablo 7. Ayçiçeğinin Değişik Formlarının Dış Ticaret Miktarı (Ton)

Yıl	İhracat				İthalat			
	Tohum	Yağ	Küspe	Toplam	Tohum	Yağ	Küspe	Toplam
2014	33.351	664.077	388	697.816	556.909	829.157	772.794	2.158.860
2015	30.618	617.924	6.882	655.423	340.326	798.170	799.676	1.938.172
2016	47.498	599.663	6.538	653.699	382.329	738.405	781.671	1.902.406
2017	57.328	537.492	681	595.502	640.442	660.682	965.137	2.266.261
2018*	36.356	344.092	11.128	391.576	626.723	419.288	722.232	1.768.243

Kaynak: TÜİK (*Ocak-Ekim)

Türkiye 2017 yılında 595 bin tonluk ihracata karşılık, 2,3 milyon tona yakın ithalat yapmıştır. Bu genel rakamların ayrıntısına bakıldığında, özellikle ayçiçeği küspe ve katı atıklarının yaklaşık 1 milyon ton olduğu görülmektedir. Küspe ve katı atık ithalatı, 2018 yılının ilk 10 ayında 700 bin tonu geçmişti.

Miktar bazındaki bu verilerin değer olarak karşılığını baktığımızda 2017 yılında 687 nin \$'lık ihracata karşılık, 1,2 milyon \$'lık ithalat yapılmıştır. İthalat için ödenen bedelin yaklaşık yarısı, yağ ithalatına gitmiştir. Ancak burada dikkat çekici bir nokta, kimi yıllar ithal edilen yağa yakın değerinde ayçiçeği yağı ihracatı gerçekleşmiş olmasıdır.

Tablo 8. Ayçiçeğinin Değişik Formlarının Dış Ticaret Değeri (Bin \$)

Yıl	İhracat				İthalat			
	Tohum	Yağ	Küspe	Toplam	Tohum	Yağ	Küspe	Toplam
2014	111.265	788.514	108	899.887	406.155	1.199.484	214.608	1.820.247
2015	76.339	680.055	1.744	758.138	237.984	1.101.230	200.394	1.539.607
2016	120.415	636.101	1.928	758.444	263.005	1.015.540	169.000	1.447.545
2017	138.035	548.797	206	687.038	356.471	661.019	185.997	1.203.487
2018*	88.651	351.513	3.350	443.513	323.040	342.586	166.290	831.916

Kaynak: TÜİK (*Ocak-Ekim)

Ayçiçeği ihracatımıza ilişkin verilerin de daha iyi anlaşılabilmesi için hangi formdaki ürünlerin hangi Ülkelere ihraç edildiğine bakılması gerekir.

Tablo 9. Ayçiçeği Tohumu İhracat Miktarı (Ton)

Ülke	2014		2015		2016		2017		2018	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Cezayir	32	0,10	933	3,05	6.414	13,50	18.330	31,97	5.094	14,01
Ukrayna	3.956	11,86	3.190	10,42	5.549	11,68	6.196	10,81	3.941	10,84
Rusya	10.954	32,84	5.763	18,82	5.004	10,54	5.433	9,48	5.254	14,45
Almanya	1.862	5,58	1.311	4,28	3.857	8,12	5.418	9,45	4.380	12,05
Romanya	2.286	6,85	1.523	4,97	3.417	7,19	4.523	7,89	2.481	6,82
Tunus	3.874	11,62	6.025	19,68	10.278	21,64	3.718	6,49	2.629	7,23
Macaristan	1.097	3,29	1.743	5,69	3.255	6,85	1.909	3,33	688	1,89
İtalya	1	0,00	18	0,06	427	0,90	1.746	3,05	1.303	3,58
Suriye	604	1,81	2.315	7,56	2.725	5,74	1.634	2,85	1.029	2,83
Avusturya	1.782	5,34	390	1,27	114	0,24	1.285	2,24	1.680	4,62
Polonya	321	0,96	754	2,46	1.339	2,82	1.146	2,00	1.372	3,77
Bulgaristan	522	1,57	902	2,95	1.228	2,59	1.141	1,99	1.809	4,98
Azerbaycan	929	2,79	1.098	3,59	695	1,46	970	1,69	891	2,45
Diğer Ülkeler	5.131	15,38	4.654	15,20	3.196	6,73	3.880	6,77	3.806	10,47
Toplam	33.351	100,00	30.618	100,00	47.498	100,00	57.328	100,00	36.356	100,00

Kaynak: TÜİK (*Ocak-Ekim)

Ayçiçeği tohumu ihracatımız 2017 yılında 57 bin ton iken, ithalatımız 640 bin ton olmuştur. İhracattan 138 milyon \$ elde edilirken, ithalat için 356 milyon \$ ödenmiştir. Rusya, Moldova ve Bulgaristan yapılan ithalatta %85'lik bir paya sahip olmuştur.

Tablo 10. Ayçiçeği Tohumu İthalat Miktarı (Ton)

Ülke	2014		2015		2016		2017		2018	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Rusya	50.559	9,08	18.026	5,30	49.330	12,90	227.444	35,51	2.843	0,45
Moldova	203.131	36,47	216.432	63,60	173.061	45,26	222.243	34,70	228.648	36,48
Bulgaristan	102.035	18,32	59.300	17,42	51.849	13,56	91.597	14,30	96.167	15,34
Romanya	169.119	30,37	34.182	10,04	56.125	14,68	39.823	6,22	199.994	31,91
Ukrayna	18.598	3,34	2.027	0,60	4.533	1,19	31.328	4,89	504	0,08
Çin	4.883	0,88	6.550	1,92	4.353	1,14	20.923	3,27	73.967	11,80
Diğer Ülkeler	8.584	1,54	3.808	1,12	43.080	11,27	7.084	1,11	24.599	3,93
Toplam	556.909	100,00	340.326	100,00	382.329	100,00	640.442	100,00	626.723	100,00

Kaynak: TÜİK (*Ocak-Ekim)

2017 yılında 537 bin tonluk Ayçiçeği yağı ihracatına karşılık, 661 bin tonluk ithalat gerçekleştirilmiştir.

Tablo 11. Ayçiçeği Yağı İhracat Miktarı (Ton)

Ülke	2014		2015		2016		2017		2018	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Irak	419.886	63,23	393.114	63,62	354.257	59,08	251.577	46,81	89.332	25,96
Suriye	140.226	21,12	118.791	19,22	119.673	19,96	112.204	20,88	65.816	19,13
Cibuti	1.258	0,19	7.892	1,28	10.063	1,68	27.292	5,08	26.303	7,64
Lübnan	23.817	3,59	19.609	3,17	15.721	2,62	11.802	2,20	7.442	2,16
Yemen	9.273	1,40	5.693	0,92	5.914	0,99	10.600	1,97	23.765	6,91
İsrail	4.885	0,74	7.241	1,17	5.994	1,00	10.157	1,89	9.479	2,75
Libya	302	0,05	2.446	0,40	9.425	1,57	9.627	1,79	16.614	4,83
Somali	911	0,14	3.575	0,58	6.185	1,03	9.576	1,78	5.232	1,52
Katar	1.396	0,21	1.340	0,22	1.960	0,33	9.377	1,74	6.240	1,81
Diğer Ülkeler	62.123	9,35	58.222	9,42	70.470	11,75	85.280	15,87	93.868	27,28
Toplam	664.077	100,00	617.924	100,00	599.663	100,00	537.492	100,00	344.092	100,00

Kaynak: TÜİK (*Ocak-Ekim)

2017 yılında 549 milyon \$ ayçiçeği ihracatına karşılık, 661 milyon \$ ayçiçeği yağı ithalatı gerçekleşmiştir.

Tablo 12. Ayçiçeği Yağı İthalat Miktarı (Ton)

Ülke	2014		2015		2016		2017		2018	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Rusya	601.073	72,49	584.814	73,27	529.637	71,73	411.563	62,29	268.261	63,98
Ukrayna	170.509	20,56	147.691	18,50	141.045	19,10	145.642	22,04	64.794	15,45
Bosna-Hersek	31.601	3,81	48.286	6,05	62.544	8,47	81.796	12,38	54.914	13,10
Bulgaristan	13.521	1,63	4.919	0,62	2.189	0,30	16.008	2,42	17.320	4,13
Romanya	12.269	1,48	12.249	1,53	10	0,00	5.382	0,81	12.264	2,93
Diğer Ülkeler	183	0,02	210	0,03	2.980	0,40	290	0,04	1.734	0,41
Toplam	829.157	100,00	798.170	100,00	738.405	100,00	660.682	100,00	419.288	100,00

Kaynak: TÜİK (*Ocak-Ekim)

Ayçiçeği formları içinde en fazla miktarda ithalat yapılanı ayçiçeği küspe ve katı atıklarıdır. 2017 yılında 681 ton ayçiçeği küspe ve katı atıkları ihracatına karşılık 965 bin ton ithalat yapılmıştır.

Tablo 13. Ayçiçeği Küspe ve Katık Atık İhracat Miktarı (Ton)

Ülke	2014		2015		2016		2017		2018	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Azerbaycan	0	0,00	253	3,68	440	6,74	473	69,45	328	2,95
Suriye	325	83,80	0	0,00	134	2,05	181	26,51	1.246	11,20
Gürcistan	63	16,20	0	0,00	0	0,00	26	3,74	25	0,22
İngiltere	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	5.400	48,53
Irak	0	0,00	75	1,09	310	4,74	0	0,00	50	0,45
KKTC	0	0,00	0	0,00	2.490	38,09	0	0,00	4.029	36,20
Türkmenistan	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	50	0,45
Diğer Ülkeler	0	0,00	6.553	95,23	3.164	48,39	2	0,30	0	0,00
Toplam	388	100,00	6.882	100,00	6.538	100,00	681	100,00	11.128	100,00

Kaynak: TÜİK (*Ocak-Ekim)

2017 yılında ayçiçeği küspe ve katı atıklarının ihracat geliri 206 bin \$ iken, ithalat için 186 milyon \$ ödenmiştir. Yapılan ithalatın %46'sı Hollanda'dan, %40'ı KKTC'den gerçekleşmiştir.

Tablo 14. Ayçiçeği KÜspe ve Katık Atık İthalat Miktarı (Ton)

Ülke	2014		2015		2016		2017		2018	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Hollanda	449.576	58,18	369.106	46,16	447.339	57,23	447.967	46,41	343.049	47,50
KKTC	273.486	35,39	353.982	44,27	250.627	32,06	381.244	39,50	218.932	30,31
Hong Kong	27.334	3,54	63.471	7,94	64.672	8,27	71.996	7,46	85.026	11,77
Yunanistan	14.131	1,83	7.244	0,91	4.031	0,52	28.309	2,93	35.282	4,89
İngiltere	5.455	0,71	5.873	0,73	14.003	1,79	28.174	2,92	39.944	5,53
Diğer Ülkeler	2.812	0,36	0	0,00	998	0,13	7.445	0,77	0	0,00
Genel Toplam	772.794	100,00	799.676	100,00	781.671	100,00	965.137	100,00	722.232	100,00

Kaynak: TÜİK (*Ocak-Ekim)

Dünya ayçiçeği ithalatı ve ihracı rakamlarına göre: Türkiye ayçiçeği ithalatçısı bir ülkedir. Türkiye ortalama olarak %0,79 oranında ihracat yaparken, ortalama olarak % 12,19 oranında ithalat yapmaktadır.

Tablo 15. Dünya Ayçiçeği İhracatı (ton)

Ülke	2013		2014		2015		2016	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Romanya	1.420.170	26,82	1.321.970	27,71	1.099.350	25,15	1.183.712	24,11
Bulgaristan	1.240.206	23,42	875.172	18,34	715.510	16,37	688.018	14,01
Macaristan	362.574	6,85	436.220	9,14	376.082	8,61	357.191	7,28
Fransa	423.881	8,00	441.920	9,26	403.520	9,23	303.217	6,18
Çin	190.432	3,60	175.714	3,68	252.047	5,77	296.052	6,03
Ukrayna	70.209	1,33	73.896	1,55	47.690	1,09	186.480	3,80
Rusya	79.842	1,51	90.634	1,90	60.291	1,38	186.523	3,80
Slovakya	268.923	5,08	218.224	4,57	167.023	3,82	176.213	3,59
Arjantin	87.183	1,65	74.863	1,57	62.290	1,43	173.000	3,52
ABD	141.869	2,68	130.888	2,74	125.679	2,88	106.638	2,17
Türkiye	32.311	0,61	33.351	0,70	30.618	0,70	47.498	0,97
Diğer Ülkeler	977.915	18,47	898.660	18,83	1.030.327	23,57	1.204.753	24,54
Toplam	5.295.515	100	4.771.512	100	4.370.427	100	4.909.295	100

Kaynak: FAOstat

Tablo 16. Dünya Ayçiçeği İthalatı (ton)

Ülke	2013		2014		2015		2016	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
İspanya	320.251	6,78	411.523	8,82	376.209	8,49	460.226	9,90
Fransa	424.787	9,00	361.594	7,75	252.907	5,71	406.000	8,74
Türkiye	710.843	15,06	556.909	11,93	340.326	7,68	382.329	8,23
Almanya	501.551	10,63	470.308	10,08	423.144	9,55	356.925	7,68
İtalya	249.223	5,28	176.223	3,78	159.742	3,61	225.316	4,85
Portekiz	311.536	6,60	246.882	5,29	236.716	5,34	201.176	4,33
Romanya	93.357	1,98	118.928	2,55	189.253	4,27	197.215	4,24
Macaristan	224.252	4,75	240.798	5,16	159.468	3,60	140.894	3,03
Avusturya	142.359	3,02	118.992	2,55	122.897	2,77	134.545	2,90
Belçika	130.180	2,76	89.187	1,91	83.809	1,89	91.790	1,98
Polonya	50.714	1,07	47.397	1,02	65.516	1,48	50.630	1,09
Kanada	23.452	0,50	28.740	0,62	27.691	0,63	27.068	0,58
Diğer Ülkeler	1.537.949	32,58	1.798.980	38,55	1.991.668	44,97	1.972.960	42,46
Toplam	4.720.454	100	4.666.461	100	4.429.346	100	4.647.074	100

Kaynak: FAOstat

Ayçiçeği Tarımında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Ürün planlaması ve yağlı tohum üretimine yönelik etkin bir politikanın oluşturulmaması nedeniyle yağlı tohum üretimi yeterli değildir. Bu nedenle ithalata bağımlı bitkisel yağ sektörü, dünya pazarında ki dalgalanmalardan etkilenmektedir.

Türkiye’de bitkisel sıvı yağ tüketiminin önemli bir kısmını yağlık ayçiçeğinden elde edilen ayçiçek yağı oluşturmaktadır. Yurtiçinde tüketilen 900 bin ton civarındaki ayçiçek yağının sadece 500-550 bin tonu ülkemiz üretiminden karşılanmaktadır. Aradaki yağ açığı yağlık ayçiçeği tohumu ya da ham ayçiçek yağı ithalatı yoluyla kapatılmaya çalışılmaktadır.

Türkiye’nin bitkisel yağ sanayinin temel sorunu, hammaddede dışa bağımlılıktır. Son dönemlerde bitkisel yağların gıda sektörü dışında biyodizel üretiminde kullanılması ile enerji sektörünün hammaddesi haline gelmiştir. Dolayısıyla bitkisel yağlar stratejik bir üründür. Türkiye’nin ithalat rakamlarını düşürerek, yerli üretimi artırması gerekmektedir.

Yağlı tohumlarda alım politikalarında lisanslı depoculuk sistemi devreye sokulmalıdır. Ürün değerinin bulması için borsalar etkin hale getirilmelidir.

Ayçiçeği tarımı için Türkiye’nin uygun ekolojik koşullara sahip olmasına rağmen ekim alanı arttırılamamaktadır. Karadeniz Bölgesi’nin iç kesimlerinde ki iller ile İç Anadolu Bölgesi’nde bulunan Konya, Aksaray ve Karaman gibi illerin sulanabilen alanlarında ayçiçeği tarımı yapılabilir. Ege Bölgesi’nde buğday-arpa ve ayçiçeği münavesinin uygulanması yapılabilir.

Kuru tarım arazilerinde yıllık yağış miktarı yetersiz olmasından dolayı verimde önemli ölçüde azalmalar olmaktadır. Sulu tarım arazilerinde ayçiçek tarımı için teşvikler artırılmalıdır. Yağ oranı yüksek ve bölgeye adapte olabilen çeşitler kullanılmalıdır.

Ayçiçeğinde görülen hastalıklara (orobanş da yeni ırkların çıkmasından dolayı ve mildiyö gibi) karşı çiftçiler dayanıklı çeşitler ve kültürel uygulamalar hakkında (gübreleme-sulama zamanı ve miktarları) bilgilendirilmelidir.

Türkiye’de hibrit tohumlar kullanılmasına rağmen ekimi yapılan hibrit çeşitlerin yağ oranı çok düşüktür. Rusya ve Ukrayna gibi Ülkelerde kullanılan hibrit tohumların yağ oranlarının yüksek olması nedeniyle bu Ülkeler dünya ticaretinde önemli bir yere sahiptir. Bu konuda yağ oranları yüksek hibrit tohumların kullanımı arttırılmalı ve ekolojik koşullara, bölgelere uygun olarak üretilmeleri sağlanmalıdır.

Yüksek oleik tip Ayçiçeği geniş alanlarda ekilmeye başlanmalıdır. Bu durum piyasaya kaliteli ayçiçeği sunmasının yanında, kızsartmalık olarak fazla tüketimi de azaltarak döviz kaybını engelleyecektir. Ayrıca bu yeni tür ayçiçeği, biyodizel için de uygun olduğu için en önemli ithalat kalemi olan petrol ürünlerinin de azalmasına neden olacaktır. Oleik asidi yüksek ayçiçeği ürününden elde edilen ayçiçeği küspesi hayvancılık ve et ürünleri sektörü için kaliteli bir yem kaynağıdır. Oleik asitli ayçiçeği araştırmalarına destek verilerek, gerekli alt yapının ve genetik tabanın oluşturulması sağlanmalıdır.

Sonuç

Yağlı tohumlarda tamamen dışa bağımlı konumda olan Türkiye, üretimini arttırmak zorundadır. Üretim, tüketim, ithalat ve ihracat verileri üzerine oturan bir üretim planlaması yapılmalı, üreticiye verilen destekler arttırılmalı, yağ bitkilerinde müdahale alım fiyatı belirlenmeli; üretimi arttıracak, dışa bağımlılığı azaltacak politikalar uygulanmalıdır.

TÜTÜN RAPORU 2018*

Türkiye'nin uluslararası piyasalarda marka değeri olan en önemli tarımsal ürünlerinden bir tanesi de tütündür. Türkiye'de yetiştirilen oryantal tütünler, dünya piyasalarında uzun yıllar boyunca gördüğü yüksek talep sayesinde "Türk Tütünü" ismi ile anılmaya başlamıştır.

Anadolu topraklarına ilk tütün fidesinin dikilmesinden bu yana tütün; üretimi, ticareti ve tüketimi ile adeta bu toprakların siyasal, ekonomik ve toplumsal tanıklığını yansıtan bir ürün haline gelmiştir. Tütün ve tütün mamullerinin, toplanan vergilerdeki payının yüksekliği, ihracatta diğer birçok tarım ürününe olan üstünlüğü ve ilgilendirdiği büyük sayıdaki üretici ve tüketici kitlesi nedeni ile geçmişten bu yana üretimi, alım ve satımı, özel kanunlarla düzenlenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Osmanlı İmparatorluğunun çöküş döneminde Düyunu Umumiye İdaresi ile kurulan Reji şirketine son verilmesiyle tütün üretiminin izlenmesi, gerekli izinlerin verilmesi gibi her türlü düzenleme kurulan İnhisarlar İdaresinin kontrol ve yetkisine bırakılmıştır. Bu amaca hizmet etmek üzere 1924, 1930 ve 1938 yıllarında yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiş, 1969 yılında yürürlüğe giren Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu da 2002 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Ülkemiz tütüncülüğünde dikkat çeken en önemli düzenleme 09/01/2002 tarih ve 24635 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 4733 Sayılı Tütün Yasasıdır. Söz konusu yasa, kamuoyunda 15 günde 15 yasa olarak adlandırılan yasalardan biri olarak 2002 yılında çıkarılmış ve "1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu" nun yerine tütün ve tütün mamulleri sektörünü düzenlemek ve denetlemek üzere yürürlüğe girmiştir.

4733 Sayılı Tütün Yasası ile, Destekleme alımlarına son verilmiş, Sözleşmeli üretim modeli ile tütün üretimi başlamış, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Üst Kurulu (TAPDK) kurulmuş, akabindeki yıllarda TEKEL Genel Müdürlüğü tasfiye edilmiştir. Bu değişikliklerle birlikte üretim miktarında ve üretici sayısında önemli düşüşler yaşanmıştır.

TAPDK, kuruluşundan 15 yıl sonra 24.12.2017 tarihinde 696 sayılı KHK ile kapatılarak görev ve yetkileri Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı kurularak, Tarım ve Orman Bakanlığına devredilmiştir.

2018 yılına ilişkin derneğimizce derlenen veriler ışığında Tütün ve Tütün Mamulleri Sektörü, Raporunu kamuoyunun bilgisine sunarız.

(Tablolarda kullanılan veriler alım satımın gerçekleştiği yıllar baz alınarak ifade edilmiştir. Örneğin 2017 yılı mahsulü tütünlerin alım satımının 2018 yılında yapıldığı dikkate alınmalıdır. Veriler Tarım ve Orman Bakanlığı sitesinden derlenen resmi rakamlardan oluşmaktadır.)

Tütün Üretimi

Dünyada Oryantal tip tütün üretiminde uzun yıllardır söz sahibi olan Türkiye son yıllarda yaşanan kan kaybına rağmen dünya oryantal tütün pazarında hala lider ülke olarak gözükmektedir. Oryantal tütün üretiminde ülkemizi, rakip ülkelerle mukayese ettiğimizde yıllar itibarı ile rekolte değişimleri olmakla beraber 185 bin tonluk Dünya Oryantal Tütün pazarının yaklaşık yüzde 32'si Türkiye'ye aittir.

Tablo 1. Oryantal Tütün Üreten Ülkeler ve Üretim Miktarları

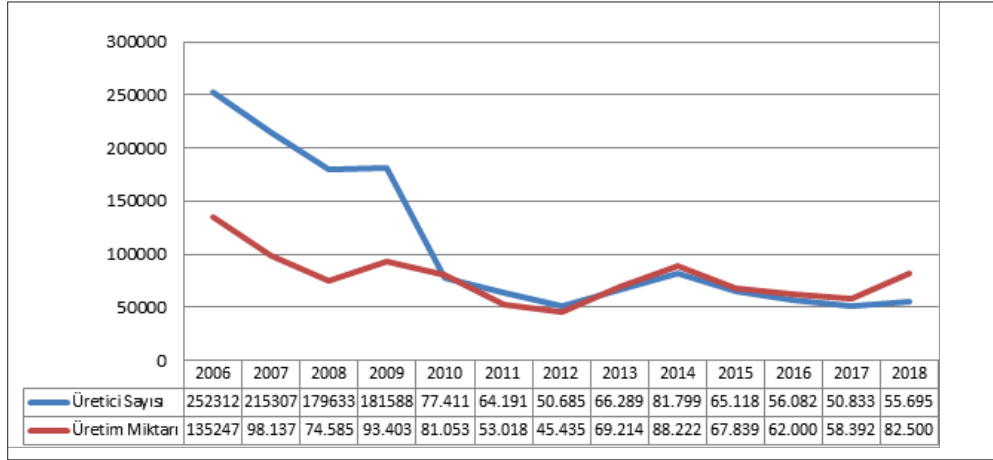
Ülke	Oryantal Tütün Üretimi (Kg)	Oryantal Tütün Üretimi (%)
Türkiye	60.000.000	32,3
BDT	30.000.000	16
Yunanistan	22.000.000	11,8
Makedonya	21.000.000	11,3
Çin	18.500.000	10
Bulgaristan	9.000.000	4,9
Lübnan	5.000.000	2,7
Arnavutluk	3.000.000	1,6
Diğer	17.000.000	9,4
Toplam	185.500.000	100

Kaynak: (2015) Universal Corp.

*Tütün Ekspertleri Derneği

Ülkemizde tütün üretimi sözleşmeli üretim modeli ile gerçekleştirilmektedir. 2018 yılında sözleşmeli üretim yapan 56 bin üretici 943.000 dekar alanda yurt genelinde 82,5 milyon kilogram tütün üretmiştir. Aynı zamanda sözleşmesiz olarak üretilen ve kayıtlara geçen 11 milyon kilogram tütün ile birlikte yurt genelinde toplam tütün rekoltesi 93,5 milyon kilogram olarak gerçekleşmiştir.

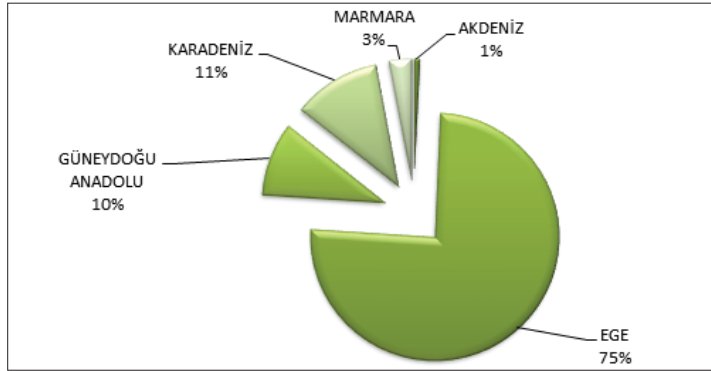
4733 Sayılı yasanın çıktığı günden bu güne aradan geçen 15 yılda büyük kan kaybı yaşayan tütün üretimi rakamlarla ifade edilecek olunursa; 2002 ürün yılında 405 bin olan tütün üreticisi sayısı 2018 yılı itibarıyla %86 azalarak 56 bine, tütün üretimi ise 2002 ürün yılında 159.521 tondan %48 azalarak 2018 yılında 82.500 ton civarına gerilemiştir.

Şekil 1. Türkiye Sözleşmeli Yaprak Tütün Üretimi Üretici Sayısı / Üretim Miktarı (Ton)

Kaynak: GTHB

Yaprak Tütün ihracatımızın ağırlıklı kısmını oluşturan Ege bölgesinde, 2017 ürün yılında mevsimsel yağışlardan kaynaklı verim artışının yaşanması ile üretim 62.000 tonu aşmıştır. 82.500 ton toplam Sözleşmeli üretimin, Ege Bölgesi yüzde 75' ini Karadeniz bölgesi yüzde 11' ini Güneydoğu Anadolu bölgemiz ise yüzde 10' unu oluşturmaktadır.

Şekil 2. Türkiye Sözleşmeli Yaprak Tütün Üretiminde Bölge Payları (2018)

Genç nesil tütün tarımının zorluğu ve gelirinin azlığı nedeniyle tütüncülükten uzaklaşmış, çoğunlukla büyükşehirliere göç etmiş, Ege ve Karadeniz Bölgesi'nde tütün üreticilerinin yaş ortalaması 48 yaş civarına yükselmiştir. 2018 yılında Ege Bölgesinde satılan tütünün kilogram maliyeti ortalama 15,16 TL olarak gerçekleşmiştir. Üretici bu tütünün kilogramını 16,70 TL fiyatla satmıştır. Bu rakamlar ışığında tütün üreticisinin eline kendi işçilik yevmiesi dışında bir şey geçmediği hane başına yıllık üretimin ise 1500 kilogram olduğu göz önüne alındığında, gelirinin asgari geçim seviyesinin çok altında olduğu gözükmemektedir. Alım fiyatındaki yıllık artış üretim girdilerindeki artışın gerisinde kalmıştır. Ürün kalitesinin de fiyatlandırmada belirleyici olması ile 2018 yılında üreticinin ortalama satış fiyatı bir önceki yılın altında kalmıştır.

Yaprak tütün firmaları ile üretici arasında düzenlenen "Tütün Alım-Satım Sözleşmesi"nin özel şartlar ve fiyatların hazırlanmasında firmalar söz sahibi olurken, örgütsüz tütün üreticileri bu sözleşmelerin önemli bir kısmına müdahil olamamakta, verilen fiyatı ve miktarı kabullenmek zorunda kalmaktadırlar.

Tablo 2. Yıl Bazında Yurt İçi Ortalama Üretici Tütün Satış Fiyatları*

Alım Yılı	Ortalama Alım Fiyatı (TL/KG)
2018	16,56
2017	16,69
2016	13,80
2015	12,25
2014	11,18
2013	11,83
2012	9,83
2011	7,04

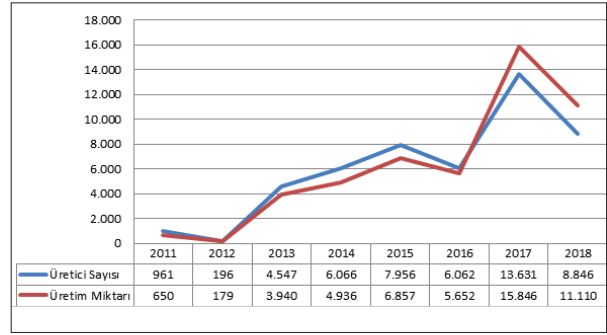
Kaynak: GTHB , (*Yerli Menşeler)

Sözleşmeli Üretim açısından bakıldığında son yıllarda özellikle üretici avanslarında önemli bir artış yaşanması ve alım garantisi üretici açısından kısmen rahatlatıcı bir unsur olarak gözükümüştür. Yasada öngörülen Açık arttırma sistemi ile alım satım ise hayata geçirilememiştir.

Milli Tarım Projesi ile yeniden tanımlanan Tarımsal havzalar içerisinde tütün yer bulamamıştır. Sözleşmeli yaprak tütün üretim ve ihracatının %90'ından fazlasını karşılayan Ege bölgesi, Orta Karadeniz bölgesi ve Adıyaman-Hatay-Antakya havzalarında ki tütün üretiminin de desteklenecek ürünler içerisinde yer alması gereklidir. Bu destekleme ithal girdisi olmaksızın, yapılan tarımsal ihracata verilmiş bir destek olacaktır. Tütün üreticisi gelecek yıllarda da yalnız bırakılır ise dünya tütün ihracatında ki payımızı Makedonya, Bulgaristan ve Yunanistan'a kaptırma riskimiz bulunmaktadır.

Sözleşmesiz Tütün Üretimi

TEKEL'in tütün piyasalarından çekilmesi ve sigara fabrikalarının satılması neticesinde piyasaya tümüyle hakim olan çokuluslu şirketlerin, tamamen yerli tütünden imal edilen sigaraları piyasaya yeterince sunmamaları sonucu yurt içinde satılan sigaralarda yerli tütün kullanımı en alt seviyeye inmiştir. Bunun sonucunda özellikle Akdeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine olan talebin kısıtlanması ile tütün üreticileri sözleşme yapacak firma bulamamıştır. Ancak özellikle 2010 yılından sonra tütün mamulleri üzerinde artan vergi oranları, tüketicinin ucuz ürüne yönelmesi "Sarmalık Kıyılmış Tütün" olarak nitelenen piyasanın büyümesine neden olmuştur. Bu piyasa özellikle TEKEL in piyasadaki çekilmesi ile boşlukta kalmış bulunan tütün üreticilerine yeniden bir alternatif sunmuştur. Sarmalık Kıyılmış olarak tüketilmek üzere yaklaşık 20-25 bin ton tütün üretiminin olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakamın 2018 yılında 11 bin tonu kayıtlara geçmiştir.

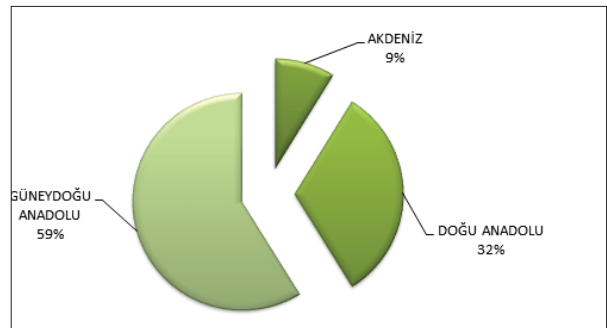

Şekil 3. Kayıtlara Geçen Sözleşmesiz Yaprak Tütün Üretimi Verileri (Ton) Kaynak: GTHB

Hali hazırda sarmalık kıyılmış tütün piyasası zaten zirve yapmış ve kontrolsüz durumdadır. Var olan piyasayı yasal zemine çekmek gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

Yurt içinde üretilen ve Sarmalık kıyılmış tütünün doldurulması ile tüketilen Makaron (boş sigara tüpü) üretim rakamları, resmi veri elde edemediğimiz bu sahada ki üretim ve tüketim rakamlarına ilişkin bir dayanak oluşturmaktadır. 2016 yılında yurt içinde satışa arz edilen 18 milyar adet makarona karşılık bu rakam 2017 yılında yarı yarıya bir artışla 27 milyar adete yükselmiştir.

Sözleşmesiz tütün üretiminde bölge payları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Şekil 4. Sözleşmesiz Tütün Üretiminde Bölge Payları (2018) Kaynak: GTHB

Üretilen yeni politikalar ile önemli sayıda bu tütün üreticisinin kendi topraklarında yetiştirdiği ürünü tütün, kaçak olmaktan çıkarılmalıdır. Yasal zeminde üretimin ve satışın önü açılmalıdır. Üreticilerin veya yerli yatırımcının yüksek maliyetli yatırım gerektiren tesisler yerine yerli makine sanayicisinin ürettiği makineler ile daha düşük yatırım gerektiren tesislerin de yasal üretim izni alınabilmesi sağlanmalıdır. Bu konuda özellikle Torba yasa sonrası üretici kooperatifleri ve tesislere ilişkin, çıkarılması beklenen düzenlemeler biran önce hayata geçirilmelidir.

Tütün Fonu

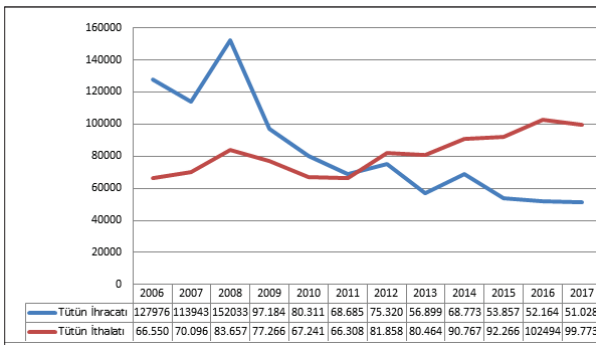
Ülke tütüncülüğünün geliştirilmesi amacıyla 1986 yılından itibaren ithal edilen tütünlere kilogram başına 3 USD ve paket başına 40 cent dolar uygulanan Tütün Fonu AB-Türkiye İlerleme Raporlarının "Fiyatlandırma ve Vergilendirme" başlıklı 16. Faslı kapsamında 29/12/2009 tarih ve 27447 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren düzenlemeyle 2010 yılından bu yana "şişirilmiş tütün", "şişirilmiş tütün damarı" ile "homojenize tütün" gibi işlem görmüş tütünlere sıfırlanmış; yaprak tütünde ise ilk olarak 03/12/2010 tarih ve 27801 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren kararlar 2011 yılında 2,25 USD/Kg düşürülmüştür. Her yılın sonunda yürürlüğe konulan Bakanlar Kurulu kararlarıyla kademeli olarak azaltılarak 2017 yılı için 0,30 USD/Kg olarak belirlenmiştir. 2018 yılında ise 0,15 USD/Kg olan fon yıl sonunda sıfırlanacaktır. 2010 yılından itibaren tütün fonunda yapılan sıfırlama ve kademeli indirimler neticesinde, Türkiye'nin sadece fon kaynaklı kaybı 2017 yılı sonu itibarıyla 1 milyar doların üzerindedir.

11 Haziran 2018 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararı ile "ABD Menşeli Bazı Ürünlerin İthalatında Ek Mali Yükümlülük Uygulamasına Dair Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar" ile ABD'den ithal edilen tütünlere %60 oranında ek vergi uygulaması getirilmiştir. 2017 yılında toplam 522,7 milyon dolarlık tütün ithalatımızda ABD menşeli tütünlerin payı 51 milyon dolar civarındadır.

Tütün Dış Ticareti

Ülkemizde 2017 yılında 51.028 ton tütün, 352.6 milyon dolar karşılığı ihraç edilmiştir. Buna karşılık tütün ithalatı, 2017 yılında 99.773 tona ulaşmış olup karşılığında 522,7 milyon dolar ödenmiştir.

Fındık ve üzümün sonra ülkemizin en önemli tarımsal ihraç ürünü olan tütün, 2012 yılından itibaren ithalat karşısında üstünlüğünü yitmiştir. Tütün ithalatımız her yıl düzenli olarak artışını sürdürmektedir.

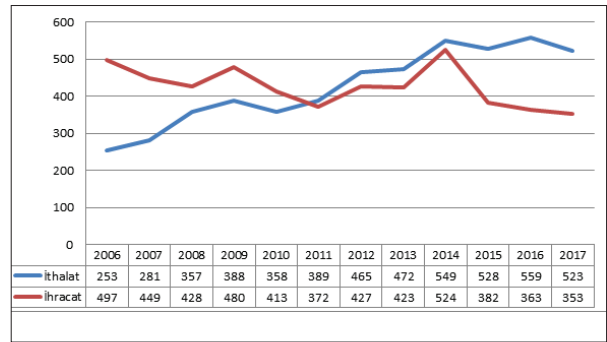

Şekil 5. Türkiye Tütün İhracatı ve İthalatı Karşılaştırma Grafiği (Ton) Kaynak: GTHB

2017 yılında 51.028 ton ihracata karşılık 99.773 ton tütün ithal edilmiştir.

Yaprak Tütün ihracatçısı firmalar, tütünü sözleşmeli olarak satın alarak, İzmir 'de kümelenebilir tesislerinde işleyerek yurt dışı piyasalara sunmaktadır. Bu tesislerin 150 milyon dolar yatırım değeri ile birlikte yarattığı istihdam yaklaşık 3500 kişidir. Özellikle Dünya Sigara piyasasının oligopol yapısı dolayısı ile sınırlı sayıda alıcıya satış, Tütün ihracatçısı firmalarımız açısından bir handikap olarak değerlendirilebilir.

Uluslararası alanda artan alıcı talepleri ve fiyat baskısı alım politikaları üzerindeki temel etkeni oluşturmaktadır. Bunun yanında ülkemizde tütün üretiminde temel girdi maliyetlerinde yaşanan artış, Balkan ülkeleri ile rekabetimizde dezavantaj yaşanmasına neden olmaktadır.

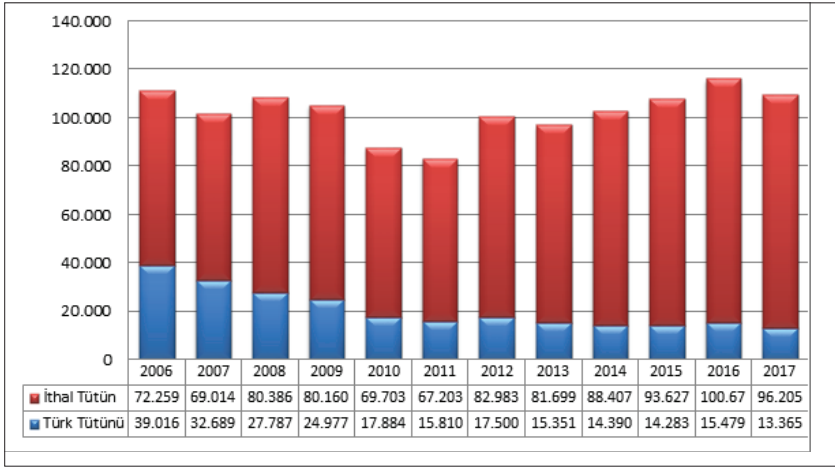

Şekil 6. Türkiye Tütün Dış Ticareti Karşılaştırmalı Grafiği (Milyon USD) Kaynak: GTHB

2017 yılında 353 milyon dolarlık ihracata karşılık 522,7 milyon dolarlık tütün ithalatı yapılmıştır. (Yapılan ithalatın 337 milyon doları Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi, 186 milyon doları ise Dâhilde İşleme Rejimi kapsamında gerçekleştirilmiştir)

Türkiye'de Üretilen ve İç Piyasaya Arz Edilen Sigaralarda Tütün Kullanım Oranları

TEKEL sigara fabrikalarının 2008 yılında özelleştirilmesi ve Tütün Fonunun kademeli olarak azaltılması sonucunda; Türkiye sigara pazarının tamamına yakınına sahip olan çokuluslu sigara şirketleri, sigara harmanlarında giderek artan miktar ve oranlarda ithal tütün çeşitlerini (özellikle fonun sıfırlandığı homojenize tütün, şişirilmiş tütün damarı ve şişirilmiş tütün) kullanmaya başlamışlardır. Bu zaman zarfında iç piyasadan satın aldıkları yerli tütün miktarı bu kullanım oranlarına paralel olarak azalış göstermiştir. Tütün fonunun sıfırlandığı bu ürünlerin kullanımı sigarada perakende satış fiyatının artmasına rağmen önceki yıllara oranla önemli bir maliyet avantajı sağlamıştır.

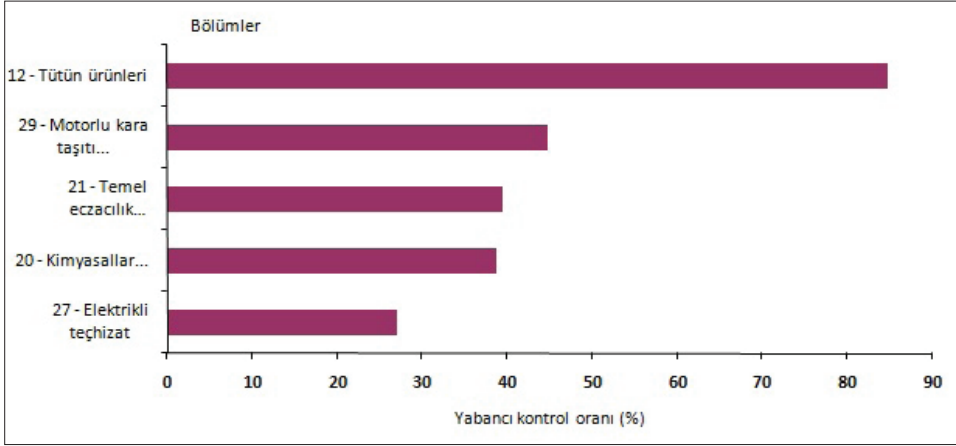

Şekil 7. İç Piyasaya Arz Edilen Sigaralarda Tütün Kullanım Oranları (Ton)

Kaynak: GTHB

Yurt içinde yetişen tütünlerin iç piyasamıza satış amaçlı üretilen sigaralarda kullanım oranı 2003 yılında %42,07 iken bu oran 2008 yılında TEKEL'in sigara biriminin özelleştirilmesinden sonra tütün fonunda bazı ürünlerde sıfırlanması ile hızla azalarak 2017 yılı itibarıyla %12 ye düşmüştür.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2015 verilerine göre, Türkiye'de tütün ürünleri imalatının %89,3 yabancıların kontrolüne geçmiştir. Ülkemizde yabancı kontrolünün en yüksek olduğu imalat sanayinde tütün ürünleri imalat sanayi ilk sırada yer almıştır.

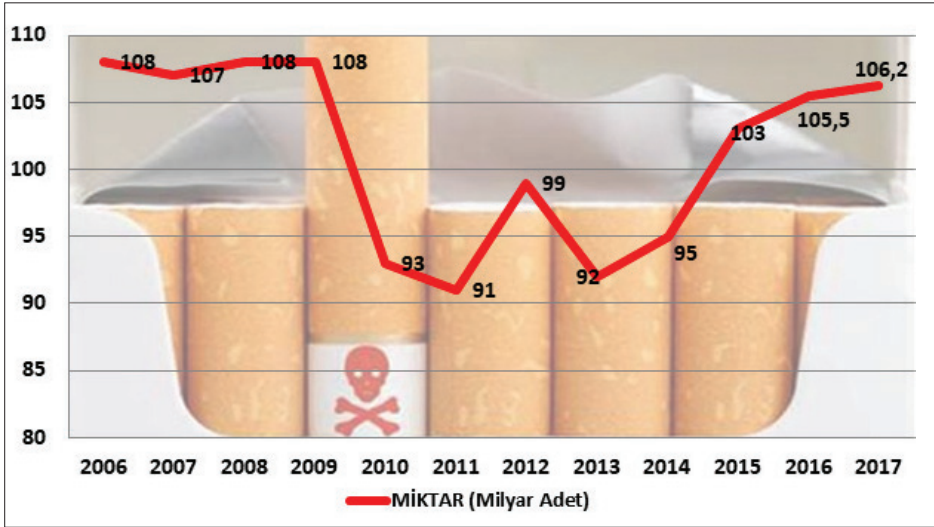

Şekil 8. İmalat Sanayinde Yabancı Kontrolünün En Yüksek Olduğu İlk 5 Bölüm (2015)

Kaynak: TÜİK

Sigara Tüketimi

Tütün kontrolü çalışmaları özellikle toplum sağlığının korunması boyutu ile Tütün Ekspertleri Derneği tarafından desteklenmektedir. 2018 yılı itibarı ile sigara üzerindeki vergi yükü ÖTV ve KDV ile birlikte ortalama % 84' e yaklaşmaktadır. Bu vergi yükü ile birlikte artan sigara fiyatları ile özellikle genç neslin erken yaşta sigaraya başlamasının engellenmesi ve orta ve düşük gelir gurubunda ki sigara tüketicilerinin ise sigarayı bırakmaları hedeflenmiştir. Ancak yüksek vergi ve yüksek fiyat sarmalık kıyılmış tütün tüketimi ile bir taraftan da sigara kaçakçılığını körüklemiştir. Tabloda gözükken yasal tütün tüketim rakamlarına kayıt dışı sarmalık kıyılmış tütünü ve kaçak sigaraları eklediğimizde ülke tütün tüketim oranının açıklanan rakamdan daha yüksek olduğu bir gerçektir. Türkiye sigara satış hacmine göre dünyanın en büyük on pazarı arasında yer almaktadır.

Şekil 9. Türkiye'de Kayıtlı Tüketilen Sigara Miktarı (Milyar Adet)

Kaynak: GTHB

İç piyasamıza arz edilen Tütün mamullerinin satış rakamları incelendiğinde 2017 yılı içerisinde toplam 56 milyar liralık bir perakende satış hasılatı ile karşılaşmaktayız. Satış hasılatları konusunda veri bulunmayan Makaron ve Sigara Kâğıdınının tahmini perakende satış hasılatı bu rakama eklendiğinde, Toplam tütün mamulü piyasamızın perakende satış hacminin 58 milyar lira (11 Milyar Dolar) civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 3. Tütün Mamullerinin İç Piyasaya Satış ve İhracat Hasılatı (2017)

	Miktar	İç Piyasa Perakende Satış Hasılatı (TL)	İhracat Hasılatı (USD)
Sigara	106.223.754.440ad	55.966.662.595	484.523.369
Puro ve Sigarillo	38,611 kg	24.108.552	66.800
Nargilelik Tütün Mamulü	68,183 kg	6.698.573	24.020.488
Sarmalık Kıyılmış Tütün Mamulü	364,835 kg	35.772.821	
TOPLAM		56.033.242.541	508.610.657

Kaynak:GTHB

2017 yılında tütün mamullerinden elde edilen ÖTV geliri 37,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Gerçekleşme rakamlarına göre tütün mamullerinden elde edilen vergi gelirleri toplam vergi gelirlerinin %7'sine tekabül etmektedir. 2017 yılında tabloya Kıyılmış Tütün ihracatının eklenmesi ile toplam 603 milyon dolarlık tütün mamulü ihracatı gerçekleşmiştir.

30 Haziran 2018 tarihinde yapılan ÖTV değişikliği ile sigaranın düşük fiyatla satışını engelleyici yönde, nispi oranda azaltma, asgari maktu vergi tutarında arttırma yapılmıştır. Bu durum düşük fiyat sınıfındaki sigara markalarının fiyatını yükseltmiş, yüksek fiyatlı sigara sınıfındaki markalarının ise vergisini düşürmüştür.

Son yıllarda özellikle Meyve Aromalı Nargilelik Tütün Mamulü üretim tesislerinin kurulumunda önemli bir artış yaşanmış ve yurt içinde kurulu bu üretim tesislerinin sayısı 26'ya yükselmiştir.

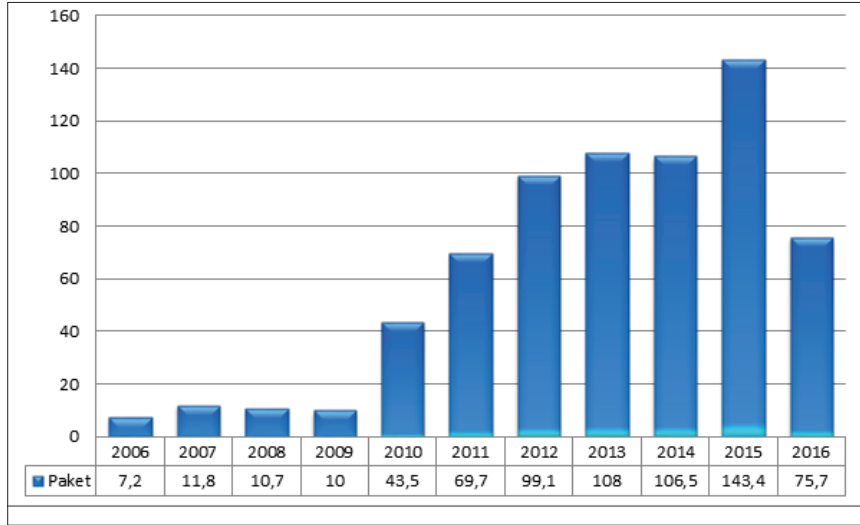
Tütün Ürünlerinin Yasa Dışı Ticareti

Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporlarından derlenen verilerde özellikle 2009 yılından itibaren kaçak sigara yakalama oranlarındaki artış dikkat çekicidir. 2009 yılında 10 milyon paket olan kaçak sigara yakalaması 2015 yılına gelindiğinde altı yıl içinde 143,4 milyon pakete yükselmiştir.

KOM birimlerince 2016 yılı içerisinde ele geçirilen kaçak sigaraların neden olduğu vergi kaybının yaklaşık 400 milyon TL'yi bulduğu tahmin edilmektedir Ülkemizde ele geçirilen kaçak sigaraların büyük bir kısmının Bulgaristan, Çin, Endonezya, Birleşik Arap Emirlikleri menşei sigaralar olduğu görülmektedir. Söz konusu

sigaraların Dubai üzerinden İran, Irak, Suriye ve İran'ın Türkiye sınırına getirilip depolandığı, ardından da yasa dışı yollarla Türkiye'ye sokulduğu KOM raporlarında ifade edilmektedir. Bahsi geçen sigaralara ilişkin gerçekleştirilen ihracatların, ihraç edildiği ülkelerin nüfusu ve iç tüketimi ile doğru orantılı olmadığına dikkat çekilmektedir.

Ayrıca çevre / komşu ülkelerle kıyaslandığında en pahalı sigara satışı (Yunanistan hariç) ülkemizdedir. Komşu ülkelerde 1,5 dolar civarında olan Premium marka bir sigaranın ülkemizdeki satış fiyatı 2,5 dolar dolayındadır. Bu durum ise bizi yasadışı ticaretin hedef pazarı haline getirmiştir.

Şekil 10. Yakalanan Kaçak Sigara Miktarı (Milyon Paket)

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü, KOM Raporları

Tütün mamullerinde yaşanan sigara ve diğer tütün mamulleri kaçakçılığının piyasanın %15'i civarında olduğu düşünülmektedir yasa dışı yollardan ülkemize giriş yapan bu ürünler hem halk sağlığını hem de ekonomimizi olumsuz yönde etkilemektedir.

Özellikle ısıtılarak tüketilen tütün ürünleri, likit-elektronik sigara ile Nargilelik Tütün Mamulü kaçakçılığında önemli bir artışın yaşandığı görülmektedir.

4733 sayılı yasanın 6. Maddesinde bulunan "Türkiye'de tütün mamulleri üretmek isteyenlerin; yıllık üretim kapasitesi tek vardiyada, sigara için iki milyar adet, diğer tütün mamulleri için ise onbeş tondan az olmayan, tütün hazırlama bölümleri dahil tam ve yeni teknoloji ile tesisler kurmaları şarttır" hükmü, tamamen piyasada bulunana çokuluslu şirketler lehine işleyen bir mekanizma yaratmaktadır. Amerika dahil olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde tütün mamulleri üretiminde böyle bir kısıtlama yoktur. Bu düzenleme yerli sermaye ile kurulacak daha düşük kapasiteli ve yerli tütünden imal edilmiş sigaraların satışını yapabilecek küçük ölçekte fabrikaların kurulmasının önüne geçmektedir. Özellikle Amerikan Blend harmanlar konusunda yaşanan yasaklama girişimlerinin devam etmesi halinde popülerliğini yitirmiş Türk tipi sigara harmanları tekrar tüketicinin gündemine gelebilir.

Tütün Kontrolü Çalışmaları

Ulusal Tütün Kontrol Programı (UTKP)'na ilişkin Eylem Planının ilki 2008-2012 yılları arasında uygulanmış, ikincisi ise 2015-2018 dönemini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. 4207 sayılı Kanun 2008 yılında revize edilmiş ancak, tüm hükümleriyle uygulanması 19/07/2009 tarihinden itibaren gerçekleşmiştir. Akabinde UTKP Ulusal Tütün Kontrol Eylem Planı yayınlanmıştır. Bu yasal düzenlemeler ile önemli bir kamu duyarlılığı yakalayan tütün ürünlerinin tüketiminin kontrol çabaları dünyada örnek gösterilecek boyuta ulaşmış, ancak aynı başarı tütün ürünlerinin tüketimine yansıtılamamıştır.

2008 - 2011 yılları arasında %15'lik bir düşüş gösteren kayıtlı sigara tüketimi 100 milyar adedin altına inmiştir. Ancak 2012 yılında 8 milyar adetlik artışla tekrar 100 milyar sınırına dayanmış ve 2017 yılı itibarıyla 106 milyar adet olmuştur. Bu artışın sebepleri, özellikle genç nüfusta artan stabil kullanım oranı, kaçakçılıkla mücadele nedeniyle kayıt dışı ürüne ulaşılabilirliğin zorlaşması ve tüketicilerin fiyatları kanıksamasıdır. Dünya'da gelişmiş ülkelerde tütün kullanımında azalma görülmesine karşılık Asya-Pasifik-Afrika ülkelerinde

bunun artacağı öngörülürken ülkemizde ise yakın gelecekte tütün mamullerinin kullanımında ciddi bir düşüş beklenmemektedir.

Dünyada ki önemli tütün ihracatçısı ülkelerin tütün mamulleri tüketimi ile yaprak tütün üretimleri arasında bir denge gözeterek uygulamalar yaptıkları açıktır. Brezilya, dünyada tütün kontrolü çalışmalarında örnek uygulamalar yapan bir ülke olmakla birlikte, yıllık 3,5 milyar doları bulan tütün ihracatı ile dünyanın en büyük tütün ihracatçısı ülkelerinden biridir. Tütün mamulleri tüketimi ile mücadele yaprak tütün üretimine ve ihracatına engel olmamaktadır.

Öneriler

Tütün üreticileri yurt genelinde 100 bin üretici ailesini temsil eder. Ancak özellikle son yıllarda bu kesim unutulmuştur. Neredeyse tütünün tarımsal ürün olarak dahi görülmemesi yüksek ihracat kabiliyeti olan bir ürünün üreticileri ve ülkemiz için kabul edilebilir bir durum değildir. Tütün üretimi, Bakanlığımızın Milli Tarım Projesi ile yeniden tanımladığı Tarımsal Havzalar içerisinde alınmalı ve desteklemelerden faydalanmalıdır.

Genellikle yüksek gelir grubu tarafından tarafından tüketilen ve önemli bir kısmı ithal edilen puro, sigarillo gibi ürünlere %40 Nisbi ÖTV uygulanırken, dünyanın her yerinde gelir seviyesi düşük kesimlerce üretilen ve tüketilen sarmalık tütünlere %63 Nisbi ÖTV uygulanmaktadır. Tek başına içilebilen yerli ve soslanmamış Sarmalık kıyılmış tütünde ÖTV %35 bandına çekilmeli, Avrupa'da ki örnekler dikkate alınmalıdır.

4733 sayılı yasanın Tütün Mamulü Üretim Tesisleri kurulumunu düzenleyen 6. Maddesinde ki hükümler çok yüksek yatırım miktarı ve zorlayıcı koşulları nedeni ile yerli üreticinin bu alana girişine engel olmaktadır. Bu maddeler esnetilmeli, yerli sanayicinin yerli tütünden sigara üretimine olanak sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir, ülkemiz tütüncülüğünün önünü tıkayan en önemli maddelerden biri bu düzenlemedir.

Tütün fonu, Türk tütününü koruyacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.

Ülkemizde örgütsüz ve sahipsiz durumda bulunana tütün üreticilerinin örgütlenebilmesi için çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

Türkiye sigara tüketim miktarında dünyanın ilk on pazarından biridir. Bu nedenle Türkiye'de tütün mamulü üreten firmalara Pazar payları oranında belli bir miktar yaprak tütünü ülkemizden satın alma zorunluluğu getirilmelidir. Türkiye'de üretilmiş tütüne alım zorunluluğu getirilmesi, her yıl belli bir miktar tütün üretimini ve satışını garanti edecektir. Bu model ile yurt dışı kaynaklı sipariş dalgalanmaları ve üretici aleyhine gelişecek fiyatlandırmaların önüne geçilecektir.

Tütün ve tütün mamulleri sektöründe tasarruf yetkisi, Tarım ve Orman Bakanlığımıza geçmiş durumdadır. Toplumumuzu tütün mamullerinin tüketiminin zararlarından koruma çalışmaları devam etmeli, aynı zamanda, Bakanlığımızın üretimi ve ihracat boyutları ile ülkemizin önemli bir kesimini ilgilendiren tütün ile ilgili bir "Milli Tütün Politikasını" ortaya koyması gerekmektedir.

Kamuoyuna saygı ile duyurulur.

Servet YAPRAK

Yönetim Kurulu Başkanı

KENEVİR VE ÜRETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Kenevir bitkisi insanoğlunun kullandığı en eski lif bitkilerinden biridir. Anadolu'da kenevir tarımının M.Ö. 1500 yıllarından beri yapıldığını gösteren bilimsel kanıtlar mevcuttur. Kenevir üretimi, esrar elde edilmesinde kullanılması ve zaman içerisinde sentetik liflerin yaygınlaşması nedeniyle küresel ölçekte ve ülkemizde giderek geriledi. Ancak son yıllarda kenevire (kendir) yönelik ilginin gittikçe arttığı ve kamuoyunda daha fazla yer bulduğu görülmektedir.

Kenevirin saplarından elde edilen lifleri pamuk ve ketenden elde edilenlerden daha sağlam özelliktedir. Ancak, daha kaba olduğundan daha ziyade ip, halat, sicim, kınnap, urgan, halat ve balık ağı yapımında kullanılmaktadır. Ayrıca çuval, yelken ve çadır bezi, araba, vapur, vagon ve askeri top örtüleri, kese gibi dayanıklı malzeme üretimi ile banknot ve sigara kâğıdı gibi özel kâğıtların yapımında da kullanılmaktadır. Daha ince kenevir liflerinden ise iç çamaşırı ve yazlık kumaşlar dokunmaktadır. Lifleri alındıktan sonra geriye kalan sap artıkları yakacak olarak kullanılabilir. Kenevir liflerinden bu kullanımlar dışında inşaat ve yalıtım malzemesi yapımında da yararlanılmaktadır. Tohumlarından elde edilen kenevir yağı Arap sabunu, vernik, cila, boya, kozmetik ürünlerin üretimi yanında, aydınlatma yağı olarak da kullanılmaktadır. Yağı alınmış tohumlardan arta kalan küspeden, hayvan beslemeye yararlanılmaktadır. Kenevir tohumlarından elde edilen ekstraktlar ilaç sanayinin hammaddesini oluşturmaktadır. Tohumları çerez olarak yenebildiği gibi kuşyemi olarak kullanılmaktadır.

Türkiye'de Kenevir Üretimiyle İlgili Tarihsel Süreç

Kenevir ülkemizde Kastamonu başta olmak üzere, belirli illerde üretimi yapılan tek yıllık bir bitkidir. Kenevir üretiminin değerlendirilmesi amacıyla kamu tarafından yapılan ilk yatırımlar Kastamonu'da gerçekleştirilmiştir. Bu yatırımlardan ilki bölgede üretilen kendirlerin havuzlama ve soyma işleminin yapılarak değerlendirilmesi amacıyla Sümerbank tarafından 1946 yılında kurulan Taşköprü (Kastamonu) Kendir Fabrikasıdır. 4 bin ton çubuk kendir işleme kapasitesine sahip fabrika, bölgede 16 bin-24 bin ton üretim olmasına karşın, çeşitli nedenlerle kapasitesinin yarısı kadar kendir alabilmiştir. Fabrikanın tam kapasite ile çalışmaması ve zarar etmesi nedeniyle Sümerbank 1949 yılı sonunda kendir havuzlama ve soyma tesisinin kapatılması kararıyla 1951 yılı ortalarında faaliyetine son vermiştir.

Kastamonu'da kurulan diğer bir tesis Kendir Sanayii Müessesesidir. Kendir elyafından sicim ve kanaviçe üretimi amacıyla 1945 yılında ivedili sanayi plânına dâhil edilerek 1949 yılında inşasına başlanmıştır. Toprak Mahsulleri Ofisinin çuval ihtiyacını karşılayan fabrika, hammadde olarak kullanılan kendirin randıman ve kârlılığın düşük kalması nedeniyle 1953 yılından sonra, Hindistan'dan çok daha ucuz olan, kendirin muadili olarak kullanılan jüt ithal etmeye başlamıştır. Kendir üretimini olumsuz yönde etkileyen bu durum İzmit de kurulu SEKA'ya ait fabrikaya kâğıt üretiminde kullanmak amacıyla kendir alınmaya başlanması ile telafi edilebilmiştir. 1976 yılında Taşköprü'de SEKA tarafından kâğıt fabrikası kurulma kararı alınmış, fabrika 1984 yılında faaliyete girmiştir. 1998 yılında özelleştirme kapsamına alınan fabrika, 2004 yılında özelleştirilerek satılmıştır. Özelleştirme sonrası fabrikanın kendir ihtiyacının, daha ucuz olduğu için yurt dışından temin edilmesi yoluna gidilmesi, kendir üretimini bitirme noktasına getirmiş, sonrasında fabrika birçok özelleştirme örneğinde olduğu gibi faaliyetine son vermiştir.

Yasal Düzenlemeler

Kamuoyunda kenevir üretiminin yasak olduğu gibi bir intiba olmakla birlikte, Türkiye'de her dönem kenevir üretimi yapıldığı görülmektedir. Kenevir üretimi ile ilgili hususlar 1933 yılında çıkan 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. Söz konusu kanunun 3 üncü maddesiyle "Münhasıran esrar yapmağa yarayan nebatın (Hint keneviri) ekilmesi ve her ne şekilde olursa olsun esrarın ihzar, ithal, ihraç ve satışı memnudur" hükmü getirilmiştir. Aynı madde 1979 yılında "Münhasıran esrar yapmak için kenevir ekilmesi ve her ne şekilde olursa olsun esrarın ihzar, ithal, ihraç ve satışı yasaktır" olarak değiştirilmiştir. 2313 sayılı Kanunun getirdiği "Münhasıran esrar yapmağa" yönelik yasaklamanın, kenevir üretiminin bu amaçla değil, lif üretimi amacıyla yapılmış olması nedeniyle gerçekleştirilebildiği değerlendirilmektedir.

Kenevirin izinli olarak ekilmesiyle ilgili düzenleme 1990 yılında 2313 sayılı Kanunun 23 üncü maddesinde yapılan değişiklikte yapılmıştır. Yapılan değişiklikle "Lif, tohum, sap ve benzeri amaçlarla kenevir ekimi",

Tarım Orman ve Köyşleri Bakanlığı'nın iznine bağlanmış, Bakanlığa "kenevir ekimi yapılacak yerleri tespit, ilan ve üretimini kontrol" etme yetkisi verilmiştir. Yapılan bu değişiklik sonrası Bakanlık tarafından hazırlanan "Kenevir Ekimi ve Kontrolü Hakkında Yönetmelik" 21/10/1990 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Bu yönetmelik 29.09.2016 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Kenevir Yetiştiriciliği ve Kontrolü Hakkında Yönetmeliğin yayımlanması ile yürürlükten kaldırılmıştır. Kenevir yetiştiriciliğine bir önceki Yönetmelikte 18 ilde izin verilmişken, yeni yönetmelikte Şanlıurfa listeden çıkarılmıştır. Zonguldak ilinin bölünmesi ile il olan Karabük ve Bartın listeye eklenerek, izin alınması koşulu ile kenevir üretimi yapılacak il sayısı 19 olmuştur.

Kenevir Üretimimiz

İlaç, kâğıt, biyoyakıt, kumaş, kozmetik alanlarından sabun üretimine ve otomotiv sektörüne kadar oldukça geniş bir kullanım alanına sahip olan kenevir, petrol ve petrokimyanın kullanıldığı her alanda alternatif bir bitkidir. Her geçen gün bir yenisi eklenen üstün özelliklere sahiptir.

1961 yılında yaklaşık 20 bin hektar alanda lif ve tohum olarak 15 bin tonu aşkın kenevir üretimi yapılırken, 2017 yılında 12 hektar alanda 9 ton kenevir lif ve tohumu üretimi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Kenevir Üretimimiz

Yıl	LİF ÜRETİMİ		TOHUM ÜRETİMİ		Yıl	LİF ÜRETİMİ		TOHUM ÜRETİMİ	
	Miktar (ton)	Alan (ha)	Miktar (ton)	Alan (ha)		Miktar (ton)	Alan (ha)	Miktar (ton)	Alan (ha)
1961	10.700	7.100	5.000	13.700	1990	3.600	2.500	850	2.500
1962	9.000	6.000	5.900	13.000	1991	4.400	3.096	641	3.096
1963	9.500	6.300	5.700	11.300	1992	4.409	3.370	800	3.370
1964	9.000	6.000	3.500	10.000	1993	4.350	3.025	570	2.988
1965	10.000	6.700	3.500	10.000	1994	2.800	2.500	400	2.500
1966	10.000	6.700	3.500	10.000	1995	2.350	1.600	360	1.600
1967	7.000	4.700	3.100	9.360	1996	3.500	2.450	400	2.450
1968	9.400	6.300	3.500	9.600	1997	2.300	1.600	230	1.600
1969	8.200	5.500	2.800	8.300	1998	1.000	800	99	800
1970	8.400	5.600	2.500	8.400	1999	777	536	55	536
1971	8.000	5.300	2.600	8.500	2000	1.244	883	140	883
1972	8.500	5.700	3.150	8.000	2001	1.000	700	160	700
1973	8.300	5.500	3.400	7.700	2002	900	660	50	660
1974	8.900	5.900	3.000	8.000	2003	800	650	80	650
1975	7.000	4.700	2.800	6.950	2004	600	375	30	375
1976	12.000	8.000	2.000	8.000	2005	55	65	13	65
1977	9.100	6.100	1.500	7.200	2006	60	65	13	65
1978	8.500	5.700	2.000	8.000	2007	38	56	24	56
1979	11.000	7.300	5.000	8.000	2008	21	30	12	29
1980	14.000	9.300	4.600	9.400	2009	4	7	30	66
1981	12.000	8.000	3.600	9.000	2010	10	22	10	22
1982	9.800	6.500	3.500	7.400	2011	16	16	8	16
1983	8.220	5.500	2.500	6.000	2012	6	6	4	6
1984	8.875	5.900	2.650	6.875	2013	1	1	1	1
1985	4.350	2.900	1.500	4.160	2014	1	1	1	1
1986	4.500	3.000	2.600	3.550	2015	4	4	1	2
1987	5.100	3.400	2.600	4.030	2016	9	10	1	3
1988	4.950	3.400	1.200	3.400	2017	8	10	1	2
1989	6.000	4.200	580	4.200	Kaynak; FAOStat				

Kenevir üretimimiz son yıllarda yok denecek kadar azalmıştır. Geleneksel olarak üretim yapılan ilimiz olan Kastamonu'da son 10 yıldır bir üretim yapılmamıştır. Samsun'da kenevir üretiminin geliştirilmesiyle ilgili yapılan çalışmalar kapsamında bir miktar üretim gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. İllere Göre Kenevir Üretimimiz

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
KENEVİR TOHUMU ÜRETİMİ (ton)														
Kastamonu	9	3	2	2	2									
Kütahya	1	1												
Samsun	20	9	11	22	10	3	7	8	4	1	1	1	1	1
Çorum	0	0												
Toplam	30	13	13	24	12	3	7	8	4	1	1	1	1	1
KENEVİR LİFİ ÜRETİMİ (ton)														
Kastamonu	508	6	8	5	4									
Kütahya	1	1												
Samsun	90	47	52	33	17	4	10	16	6	1	1	1	7	7
Çorum	1	1												
Toplam	600	55	60	38	21	4	10	16	6	1	1	1	7	7

Kaynak; TÜİK

Kendiri üretimi amacıyla kullanılan alan da üretime paralel olarak oldukça küçük düzeyde kalmıştır.

Tablo 3. İllere Göre Kenevir Üretim Alanlarımız

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
KENEVİR TOHUMU ÜRETİM ALANI (da)														
Kastamonu	2.670	100	69	37	31									
Kütahya	20	20												
Samsun	1.050	520	576	522	263	66	221	140	64	7	10	10	25	24
Çorum	10	10												
Toplam	3.750	650	645	559	294	66	221	140	64	7	10	10	25	24
KENEVİR LİFİ ÜRETİM ALANI (da)														
Kastamonu	2.670	100	69	37	31									
Kütahya	20	20												
Samsun	1.050	520	576	522	263	66	221	157	63	12	10	10	45	46
Çorum	10	10												
Toplam	3.750	650	645	559	294	66	221	157	63	12	10	10	45	46

Kaynak; TÜİK

Kenevir üretimimiz yok denecek düzeyde olmasına karşın, bir miktar ihracat yapılmaktadır. Ancak ihracat rakamlarına bakıldığında, bu miktarın bir kısmını ithal edilen kenevir tohumları olabileceği tahmin edilmektedir.

Tablo 4. Kenevir Tohumu İhracatımız

Ülke	2014		2015		2016		2017		2018*	
	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)
KKTC			3.045	5.847	600	1.196	4.500	7.711	900	1.357
Libya									1.000	1.629
Mersin S. B.	27.008	38.562			2.000	5.080	640	1.288		
Suriye	5.000	5.750								
Ürdün	33.400	49.098								
Toplam	65.408	93.410	3.045	5.847	2.600	6.276	5.140	8.999	1.900	2.986

* Ocak-Ekim Kaynak; TÜİK

Kenevir tohumu ithalatımız yıllık olarak değişkenlikler göstermektedir. İthalatın yapıldığı başlıca ülkeler Afganistan, Çin ve Kanada'dır.

Tablo 5. Kenevir Tohumu İthalatımız

Ülke	2014		2015		2016		2017		2018	
	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)
Afganistan					570.908	764.046	885.052	1.002.788	48.513	65.084
Almanya					435	635				
Belçika			22.050	29.414	53.625	92.755				
Çin	640.725	788.170	931.350	1.315.396	92.350	157.370	689.275	905.855		
Fransa	27.860	31.700	129.351	171.339	30.000	41.456	6.000	10.135	150	1.664
İran							21.700	6.510		
Kanada			25.000	32.574	303.000	509.813	182.000	249.197		
Pakistan			5.822	6.750			93.080	121.004		
Ukrayna					116.580	194.487	43.905	76.834		
Ürdün	34.160	47.509								
Toplam	702.745	867.379	1.113.573	1.555.473	1.166.898	1.760.562	1.921.012	2.372.323	48.663	66.748

* Ocak-Ekim Kaynak; TÜİK

Dünya kenevir tohumu üretimin %80'ini Fransa gerçekleştirmektedir.

Tablo 6. Dünya Kenevir Tohumu Üretimi (ton)

Tohum (ton)	1961	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2016	2017	2017%
Fransa	900	523	2.680	1.100	54.787	55.947	61.841	80.895	82.707	80,76
Çin	27.000	48.000	42.000	25.000	26.000	10.863	15.463	15.008	14.931	14,58
Şili	3.000	2.500	1.100	1.130	1.100	1.300	1.496	1.506	1.524	1,49
Rusya	-	-	-	-	1.300	71	275	589	1.078	1,05
Diğer Ülkeler	48.846	29.425	18.961	8.091	4.042	1.918	1.493	1.728	2.175	2
Toplam	79.746	80.448	64.741	35.321	87.229	70.099	80.568	99.726	102.415	100

Kaynak; FAOStat

2017 yılında Dünya kenevir lifi üretiminin %28'ini Çin, %25'ini Kuzey Kore, %16'sını Hollanda gerçekleştirmiştir.

Tablo 7. Dünya Kenevir Lifi Üretimi (ton)

Ülke	1961	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2016	2017	2017%
Çin	45.000	90.000	76.000	31.100	17.000	10.900	31.446	18.511	16.575	27,71
Kuzey Kore	2.200	2.200	2.500	9.500	12.500	14.000	14.608	14.622	14.753	24,66
Hollanda	0	0	0	0	4.700	6.000	14.596	17.417	9.539	15,95
Şili	3.800	3.600	3.600	4.000	4.048	4.385	4.252	4.201	4.169	6,97
Romanya	17.030	14.728	26.100	13.840	1.400	3.915	3.490	3.471	3.453	5,77
İtalya	12.170	1.008	10	0	437	997	3.154	5.115	3.444	5,76
Avusturya	8	0	0	0	0	3.321	3.523	3.333	3.384	5,66
Diğer Ülkeler	219.711	168.742	78.233	25.557	18.234	4.039	4.447	4.477	4.501	7,52
Toplam	299.919	280.278	186.443	83.997	58.319	47.557	79.516	71.147	59.818	100,00

Kaynak; FAOStat

Çiftçimizin üretim yapmasını sağlayıcı her türlü girişim önemlidir. Birçok üstün özellikleri olan kenevir üretiminin gelişmesi, ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayabilecektir. Ancak bu katkının "bir mucize" gibi gösterilmesi yanılığına düşülmemelidir. Kenevirin dünya ticaret içindeki payı sınırlıdır. Bu durum göz önüne alınarak, kenevir üretiminin geliştirilmesine öncelikle üretimin çeşitlendirilmesi, alternatif ürünlere yönelmesi ve ülke ihtiyacının yerli üretimle karşılanması olarak bakılmalıdır. Kenevir üretiminin geliştirilmesine ilişkin söylemlerin, bu konuda geliştirilecek bir politika ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu politikanın bir ayağı kenevir üretiminin karlı bir üretim haline getirilmesi olmalıdır. Bugün bu üretimin gerekli izinlerin alınması şartıyla yapılması önünde bir engel bulunmamaktadır. Ancak kenevir üretimi karlı olmadığı için çiftçi tarafından tercih edilmemektedir. Politikanın bir diğer ayağı ise kenevirin farklı kullanımına ilişkin tesislerinin kurulması olmalıdır. Bu tesisler keneviri hammadde olarak kullanmak suretiyle değerlendirilmesini ve kenevire olan talebin artmasını mümkün kılacaktır.

PATATES RAPORU 2018

Patateste Sıfırlanan Gümrük Vergisi mi? Üretim mi?

Patates ülkemiz tarımsal üretiminde ve halkımızın beslenmesi içinde önemli bir yeri olan tarımsal ürünlerimizden biridir. Patates fiyatlarında görülen artışın giderilmesi için, üretimden kaynaklı sorunların giderilmesine yönelik adımlar atılması yerine, sorun tanzim satışlar yoluyla çözülmeye çalışıldı. İstenilen sonuçların alınamaması karşısında ithalat, yine çözüm için bir yöntem olarak benimsendi.

11 Mart 2019 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanı Kararı ile 20 Nisan 2019 tarihine kadar ithal edilecek 200 bin ton patates için, %19.3 olan Gümrük Vergisi kaldırıldı. Türkiye'nin 2000-2018 yılları arasında yaptığı toplam patates ithalatı 72 bin ton oldu. Patates ithalatımız aynı dönemde hiçbir yıl 10 bin tonu geçmedi. 19 yıllık ithalat toplamının üç katı kadar patates ithal edilecek olması, tarımsal üretimimizin geldiği noktayı göstermesi açısından oldukça üzüntü verici.

TÜİK tarafından verileri açıklanmadığı için, 2018 yılı değerlendirilememekle birlikte, 2016 ve 2017 yıllarında patates fiyatları Yurt İçi Üretici Fiyatları Enflasyonunun altında kalmıştı. Bu durumun 2018 yılında da devam ettiği, üreticinin zarar etmesi nedeniyle patates ekmekten vaz geçtiği tahmin ediliyor. Bu konudaki ayrıntılı bilgilere raporumuz içinde yer alıyor.

Turfanda patates dikimi yapılan kıyı bölgelerimizde hasadın Nisan ayı içerisinde, yazlık patates dikimlerinin ise Nisan-Mayıs aylarında yapılacağı dikkate alındığında, ithal edilecek patateslerin üretimimize çok büyük olumsuz etkilerde bulunacağı açıktır. Çok sayıda üretici bu durum karşısında patates ekiminden vaz geçecek, yıl bitmeden daha fazla patates ithalatı ile karşı karşıya kalınacaktır. Bu nedenle Tarım ve Orman Bakanlığının gecikmeksizin, çiftçilerimizi patates üretimine teşvik edecek anlamlı bir destekleme kararını açıklamalıdır.

İthalat, sorunların çözümü için bir yöntem olarak benimsenmeye devam ediliyor. 20 Nisan 2019 tarihine kadar ithal edilecek 200 bin ton patates için, %19.3 olan Gümrük Vergisi kaldırıldı. Türkiye'nin 2000-2018 yılları arasında yaptığı toplam patates ithalatı 72 bin ton oldu. Patates ithalatımız aynı dönemde hiçbir yıl 10 bin tonu geçmedi. 19 yıllık ithalat toplamının üç katı kadar patates ithal edilecek olması, tarımsal üretimimizin geldiği noktayı göstermesi açısından oldukça üzüntü verici.

TÜİK tarafından verileri açıklanmadığı için, 2018 yılı değerlendirilememekle birlikte, 2016 ve 2017 yıllarında patates fiyatları Yurt İçi Üretici Fiyatları Enflasyonunun altında kalmıştı. Bu durumun 2018 yılında da devam ettiği, üreticinin zarar etmesi nedeniyle patates ekmekten vaz geçtiği tahmin ediliyor. Bu konudaki ayrıntılı bilgilere raporumuz içinde yer alıyor.

Turfanda patates dikimi yapılan kıyı bölgelerimizde hasadın Nisan ayı içerisinde, yazlık patates dikimlerinin ise Nisan-Mayıs aylarında yapılacağı dikkate alındığında, ithal edilecek patateslerin üretimimize çok büyük olumsuz etkilerde bulunacağı açıktır. Çok sayıda üretici bu durum karşısında patates ekiminden vaz geçecek, yıl bitmeden daha fazla patates ithalatı ile karşı karşıya kalınacaktır. Bu nedenle Tarım ve Orman Bakanlığının gecikmeksizin, çiftçilerimizi patates üretimine teşvik edecek anlamlı bir destekleme kararını açıklamalıdır.

Özet

- Ülkemizdeki üretimine 19. Yüzyılın sonlarında başlanmış olan patates, açlık ve yetersiz beslenme sorunlarının çözümüne katkı sağlayacak önemli bir üründür.
- Dünya patates üretiminin yarısına yakın kısmı insan tüketiminde taze olarak, geri kalan kısmı işlenmiş gıda ürünü, hayvan yemi, endüstriyel nişasta ve tohumluk olarak kullanılmaktadır.
- Patates üretimimiz 2000'li yıllara kadar önemli bir gelişme göstermiştir. Üretim 1999 yılında 6 milyon tona, ekilen alan 200 bin hektarın üzerine çıkmıştır. 2018 yılında 71 ilimizde 136 bin dekar alanda 4.55 milyon ton patates üretilmiştir. Üretimin %16'sı Niğde'de, %13'ü Konya'da, %10'u Afyonkarahisar'da gerçekleşmiştir.
- Patates tohumluk ihtiyacımız 500 bin civarında olup, bu miktarın %50'si üretilmektedir.
- 2018 yılında 262 bin ton patates ihraç edilirken, 22 bin ton patates ithal edilmiştir. Patates ihracatının %86'sının taze patates oluşturmaktadır. İhraç edilen taze patatesin %55'i Irak'a, %29'u Suriye'ye gönderilmiştir.
- Dünya patates üretimi 2017 yılında 388 milyon ton olmuştur. Dünya üretimin %25'ini Çin, %13'ünü Hindistan gerçekleştirmektedir.

- Dünya patates dış ticaretine konu patatesler taze ve dondurulmuş formlardaki ürünlerdir. Dünya patates ticaret hacmi 2016 yılında miktar olarak 40 milyon ton, parasal değer olarak 20 milyar \$ büyüklüğe sahiptir.
- Dünya ticaretine konu donmuş patatesin 2016 yılında ortalama ton fiyatı 892 \$, taze patatesin ise 319 \$ olmuştur.
- 2016 yılında Dünya donmuş patates ihracatının büyüklüğü 6.56 milyar dolar olmuştur. Dünya donmuş patates ihracatının %80'i Belçika, Hollanda, ABD ve Kanada tarafından gerçekleştirilmiştir.
- Donmuş patates ithalat değeri 2016 yılında 6.6 milyar dolarlık bir büyüklüğe sahiptir. ABD donmuş patates ithalatına 809 milyon dolar ödemiştir.
- Dünya taze patates ihracat değeri 2016 yılında 3.81 milyar dolar olmuştur. Taze patates ihracatının %53'ü Fransa, Almanya, Hollanda ve Belçika tarafından gerçekleştirilmiştir. Taze patates ithalat değeri 2016 yılında 4.11 milyar dolarlık bir büyüklüğe sahiptir. Belçika, Almanya ve Hollanda 2016 yılında taze patates ithalatına 1 milyar dolar ödemiştir.
- Patates siğili, üretimimizi etkileyen önemli bir hastalıktır. 25 ilimizde hastalığın görüldüğü 142 bin dekara alanda karantina tedbirleri kapsamında patates ekimi yasaklanmıştır.
- Patates üretiminde sürdürülebilir bir üretim için tarım destekleri ile üretimin planlaması, piyasayı düzenleyici önlemler alınarak aşırı fiyat artışları veya düşüşünün önlenmesi gerekir.

Patates Üretimi

Amerika kıtasının keşfinden sonra Avrupa'ya İspanyollar tarafından getirilmiş ürünlerden biri olan patatesin ülkemizdeki üretimine 19. Yüzyılın sonlarında Sakarya civarında başlanmıştır.

Açlık ve yetersiz beslenme sorunlarının çözümüne katkı sağlayacak bir ürün olarak görülen patatesin bu özelliğine dikkat çekmek isteyen Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü (FAO) 2008 yılını "Dünya Patates Yılı" ilan etmişti. Patates gittikçe artan dünya nüfusunun gıda güvencesinin sağlanmasında, farklı kullanım ve yararlanma özellikleri ile önemli bir üründür.

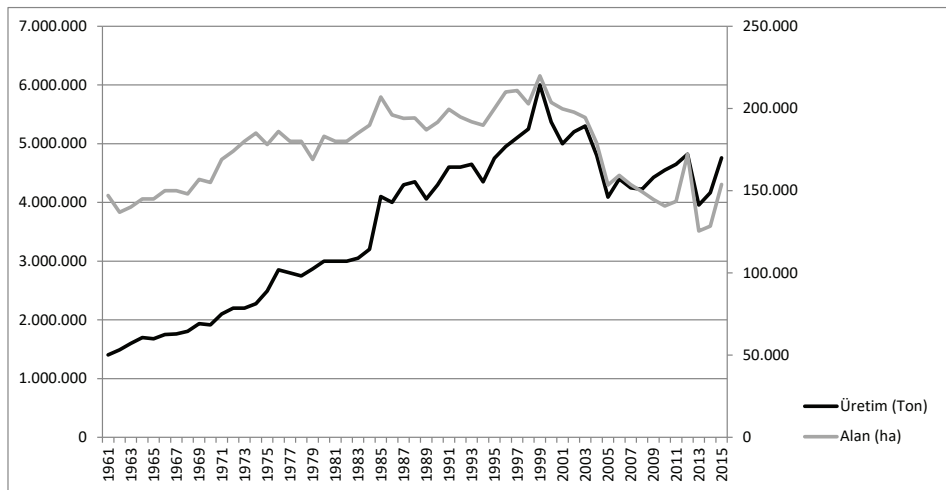
Dünya patates üretiminin yarısına yakın kısmı insan tüketiminde taze olarak değişik formlarda (fırında pişirme, haşlama, kızartma) yemeklik olarak tüketilmektedir. Geri kalan kısmı ise işlenmiş gıda ürünü (dondurulmuş parmak patates ve cips), hayvan yemi, endüstriyel nişasta ve tohumluk olarak kullanılmaktadır. Patatesin nişasta yönünden zengin olan kabukları ve işlendikten sonra kalan diğer değersiz atıklarından sıvılaştırılarak, etanol üretimi amacıyla yararlanılmaktadır.

Ülkemizdeki patates üretimi 2000'li yıllara kadar önemli bir gelişme göstermiştir. Üretim 1999 yılında 6 milyon tona, ekilen alan 200 bin hektarın üzerine çıkmışsa da, son yıllarda üretim 150 bin hektardan daha küçük bir alanda, 5 milyon tonun altında gerçekleşmektedir. Bu azalışta patates siğil olarak adlandırılan hastalığın etkisi bulunmaktadır. İlk kez 2001 yılında Ordu'da saptanan hastalık zamanla, patates tarımının yoğun yapıldığı Orta Anadolu Bölgesi'ndeki birçok ilde de görülmüştür.

Tablo 1. Patates Üretimimiz

Yıl	Üretim (Ton)	Alan (ha)	Yıl	Üretim (Ton)	Alan (ha)	Yıl	Üretim (Ton)	Alan (ha)
1961	1.405.000	147.000	1981	3.000.000	180.000	2001	5.000.000	199.673
1962	1.489.000	136.900	1982	3.000.000	180.000	2002	5.200.000	197.744
1963	1.600.000	140.000	1983	3.050.000	185.000	2003	5.300.000	194.443
1964	1.700.000	145.000	1984	3.200.000	189.763	2004	4.800.000	178.900
1965	1.680.000	145.000	1985	4.100.000	206.910	2005	4.090.000	153.448
1966	1.750.000	150.000	1986	4.000.000	195.980	2006	4.397.305	159.278
1967	1.760.000	150.000	1987	4.300.000	193.933	2007	4.246.207	153.613
1968	1.805.000	148.000	1988	4.350.000	194.223	2008	4.225.168	149.327
1969	1.936.000	156.800	1989	4.060.000	187.000	2009	4.425.439	144.629
1970	1.915.000	155.000	1990	4.300.000	191.650	2010	4.548.383	140.685
1971	2.100.000	169.000	1991	4.600.000	199.434	2011	4.648.081	143.441
1972	2.200.000	174.000	1992	4.600.000	194.877	2012	4.821.937	171.976
1973	2.200.000	180.000	1993	4.650.000	191.899	2013	3.955.294	125.434
1974	2.275.000	185.000	1994	4.350.000	189.800	2014	4.166.000	128.392
1975	2.490.000	178.000	1995	4.750.000	199.826	2015	4.760.000	153.802
1976	2.850.000	186.000	1996	4.950.000	209.963	2016	4.750.000	144.706
1977	2.800.000	180.000	1997	5.100.000	210.900	2017	4.800.000	142.851
1978	2.750.000	180.000	1998	5.250.000	202.789	2018*	4.550.000	135.937
1979	2.870.000	169.000	1999	6.000.000	219.800	*TUİK Kaynak; FAOStat		
1980	3.000.000	183.000	2000	5.370.000	203.593			

Üretim artışında, ekim yapılan alanların artması yanında, 1960'lı yıllardan günümüze kadar verimde üç katı geçen artış olmasının etkisi bulunmaktadır.

Şekil 1. Patates Üretimimiz ve Ekim Alanları

2018 yılı verilerine göre patates üretimi yapılan 71 ilimizde, 493 tonluk tatlı patates üretimi hariç olmak üzere, toplam 4.55 milyon ton patates üretilmiştir.

Tablo 2. İllere Göre Patates Üretimimiz (Ton)

İl	2014	2015	2016	2017	2018	2018%
Niğde	618.853	674.773	892.297	835.200	732.188	16,09
Konya	509.188	493.748	549.802	567.076	611.957	13,45
Afyonkarahisar	301.579	434.929	476.900	473.016	455.352	10,01
Kayseri	285.770	287.835	305.470	351.270	385.913	8,48
İzmir	391.347	407.745	367.706	396.130	330.143	7,26
Nevşehir	218.952	301.039	255.773	249.626	269.620	5,93
Adana	206.120	219.221	221.397	241.196	219.076	4,81
Aksaray	239.728	242.302	210.959	207.810	202.371	4,45
Sivas	171.663	263.167	202.524	182.149	169.737	3,73
Bolu	280.735	249.603	226.919	164.778	150.327	3,30
Bitlis	132.504	212.490	163.992	154.696	150.043	3,30
Erzurum	83.490	78.516	72.173	75.708	85.729	1,88
Hatay	51.802	70.231	109.961	148.858	71.145	1,56
Tokat	69.815	70.764	67.902	72.542	61.385	1,35
Diğer	604.454	753.637	626.225	679.945	655.014	14,40
Toplam	4.166.000	4.760.000	4.750.000	4.800.000	4.550.000	100,00

Kaynak:TUIK

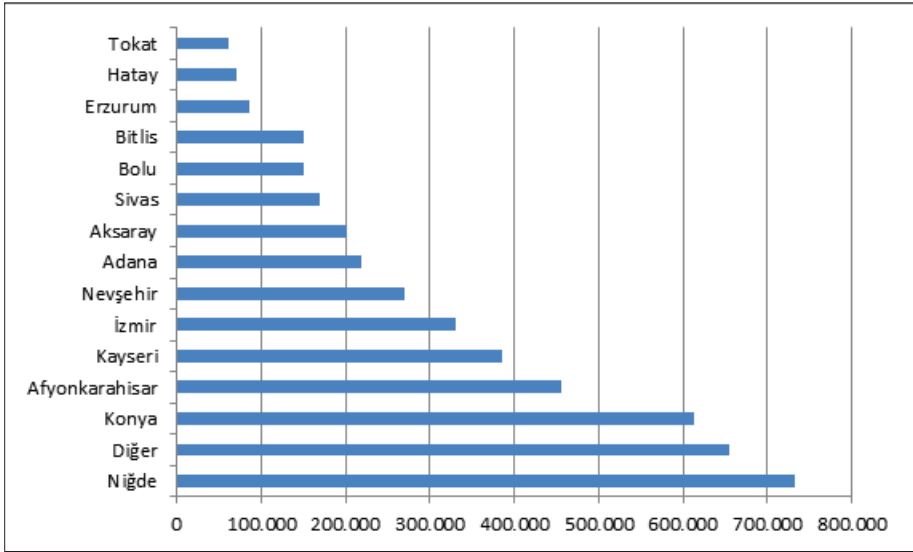
Patates üretiminin %70'i, en fazla üretim yapılan Niğde, Konya, Afyonkarahisar, Kayseri, İzmir, Adana, Nevşehir ve Sivas'ın içinde yer aldığı sekiz ilimizde gerçekleşmiştir.

Patates ekimi yapılan alan 2017 yılına göre yaklaşık %5 azalmıştır. En fazla üretim yapılan sekiz ilimiz, ekim yapılan alanların %63'üne sahiptir. Patates ekim alanlarının ¼'ü Niğde ve Konya'da bulunmaktadır.

Tablo 3. İllere Göre Patates Ekim Alanlarımız (da)

İl	2014	2015	2016	2017	2018	2018%
Niğde	179.660	227.466	237.851	234.590	202.990	14,93
Konya	121.257	126.780	135.824	138.269	148.333	10,91
Afyonkarahisar	83.426	149.424	139.956	129.131	129.925	9,56
Kayseri	71.300	77.007	84.931	91.106	100.028	7,36
İzmir	105.900	114.671	104.974	111.665	93.804	6,90
Adana	57.180	58.011	61.306	65.976	64.033	4,71
Nevşehir	49.610	69.901	58.856	61.085	62.118	4,57
Sivas	62.820	76.702	69.434	60.229	59.202	4,36
Aksaray	69.450	69.425	66.854	58.350	55.300	4,07
Bolu	84.461	90.422	84.603	59.876	54.508	4,01
Bitlis	37.170	53.859	45.159	43.960	42.305	3,11
Erzurum	35.031	33.244	31.293	34.326	35.124	2,58
Hatay	17.490	16.927	26.513	35.041	19.169	1,41
Tokat	29.890	29.236	28.282	28.616	24.291	1,79
Diğer	292.387	345.712	272.736	276.615	268.243	19,73
Toplam	1.297.032	1.538.787	1.448.572	1.428.835	1.359.373	100,00

Kaynak: TUIK

Şekil 2. İllere Göre Patates Üretimimiz (2018)

Patates üretiminde tohumluk olarak yumrular kullanılmakta olup, kullanılan tohumluk miktarı yumruların iriliği ve dikim sıklığına bağlı olarak dekara 250-600 kg arasında farklılık gösterebilmektedir. Patates tohumluk üretimi, görülen hastalıkların da etkisi ile sertifikalı tohum kullanımının öneminin anlaşılması nedeni ile sürekli bir artış içindedir. 2002 yılından günümüze kadar patates tohumluk üretimimiz 10 kattan fazla artmış olmakla birlikte, ihtiyacımızın oldukça gerisindedir.

Tablo 4. Patates Tohumluk Üretimi Miktarı (Ton)

Yıl	Miktar (Ton)	Yıl	Miktar (Ton)
2002	21.375	2010	70.654
2003	27.885	2011	96.295
2004	45.870	2012	185.485
2005	63.901	2013	150.908
2006	75.138	2014	163.269
2007	44.919	2015	175.397
2008	45.651	2016	231.592
2009	58.877	2017	258.180

Kaynak; BÜGEM

Ülkemizde 140 bin hektarda patates üretimi yapıldığı kabul edilirse, dekara 350 kg ortalama tohumluk kullanılması halinde, tohumluk ihtiyacımız 500 bin ton kadardır.

Dünya patates üretimi incelendiğinde, 2017 yılında 388 milyon ton üretim yapıldığı görülmektedir. Dünya patates üretiminin ¼'ü Çin tarafından gerçekleştirilmektedir. Ülkemiz 2017 yılında Dünya patates üretiminde %1,24'lük payı ile 14 üncü sırada yer almıştır.

Tablo 5. Dünya Patates Üretimimi (ton)

Ülke	1961	1980	2000	2010	2015	2016	2017	2017%
Çin	12.907.173	25.896.072	66.318.167	81.594.188	94.916.682	95.706.650	99.205.580	25,56
Hindistan	2.719.000	8.326.600	25.000.100	36.577.300	48.009.000	43.417.000	48.605.000	12,52
Rusya	-	-	29.464.801	21.140.539	33.645.799	31.107.797	29.589.976	7,62
Ukrayna	-	-	19.838.100	18.705.000	20.839.270	21.750.290	22.208.220	5,72
ABD	13.305.000	13.785.000	23.293.964	18.350.034	20.012.720	20.022.070	20.017.350	5,16
Almanya	29.945.536	17.146.192	13.192.951	10.143.090	10.370.200	10.772.100	11.720.000	3,02
Bangladeş	343.408	917.120	2.933.000	7.930.000	9.254.285	9.474.099	10.215.957	2,63
Polonya	45.203.008	26.390.544	24.232.376	8.448.180	6.313.669	8.872.445	9.171.733	2,36
Hollanda	3.719.681	6.266.641	8.227.000	6.843.529	6.651.692	6.534.338	7.391.881	1,90
Fransa	14.331.130	6.617.800	6.440.483	6.622.043	7.119.837	6.834.680	7.342.203	1,89
Belarus	-	-	8.717.800	7.831.111	5.995.298	5.984.069	6.414.755	1,65
Birleşik Krallık	6.811.000	7.105.000	6.636.000	6.056.000	5.644.000	5.395.000	6.218.000	1,60
İran	300.000	1.338.500	3.658.035	4.275.001	5.140.623	4.995.327	5.102.342	1,31
Türkiye	1.405.000	3.000.000	5.370.000	4.548.383	4.760.000	4.750.000	4.800.000	1,24
Peru	1.243.666	1.511.933	3.274.860	3.814.373	4.704.976	4.514.239	4.776.294	1,23
Cezayir	244.300	590.600	1.207.690	3.300.312	4.539.577	4.758.137	4.606.403	1,19
Belçika	-	-	2.921.900	3.455.800	3.689.994	3.402.787	4.416.665	1,14
Kanada	2.012.000	2.477.507	4.576.955	4.416.045	4.328.423	4.323.524	4.410.829	1,14
Mısır	392.383	1.213.887	1.769.910	3.643.217	4.955.445	4.113.441	4.325.478	1,11
Pakistan	111.800	448.500	1.868.400	3.141.500	3.997.579	3.974.248	4.142.399	1,07
Diğer	135.565.284	117.499.964	63.875.898	71.819.392	71.744.646	73.606.484	73.568.190	18,95
Toplam	270.552.196	240.495.788	322.775.223	332.594.353	376.577.033	374.252.075	388.190.675	100,00

Kaynak; FAOStat

Patates Dış Ticaretimiz

Üretim miktarımız dikkate alındığında, patates dış ticaret miktarımız oldukça düşük düzeydedir. 2018 yılında patates ithalatımız 22 bin ton olurken, ihracatımız 262 bin ton olmuştur.

Tablo 6. Patates Dış Ticareti

Yıl	PATATES İHRACAT		PATATES İTHALAT	
	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Miktar (Kg)	Değer (\$)
2014	13.598.861	4.383.437	28.598.465	21.780.278
2015	13.533.535	1.567.359	46.812.829	28.703.517
2016	191.970.090	23.454.182	29.233.220	20.338.014
2017	205.378.938	27.795.763	17.389.771	11.396.907
2018	261.647.501	26.656.192	21.931.891	14.977.966

Kaynak; TÜİK

Patates ihracatımızın tamamına yakın kısmı taze patates olarak gerçekleştirilmektedir. 2018 yılında ihraç edilen patateslerin %95'ini taze patates oluşturmuştur.

Tablo 7. Patates İhracatımız

İhracat Kg	2014	2015	2016	2017	2018	2018%
Patates (taze)	10.404.600	13.283.067	190.655.784	200.487.842	247.522.489	94,60
Dondurulmuş	59.621	250.468	477.551	140.046	81.491	0,03
Tohumluk	3.134.640	0	833.020	4.751.050	14.026.283	5,36
Tatlı patates	0	0	3.735	0	17.238	0,01
Toplam	13.598.861	13.533.535	191.970.090	205.378.938	261.647.501	100,00

Kaynak; TÜİK

Patates ihracatına değer açısından bakıldığında, taze patatesin %86, tohumluk patatesin %14'lük bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Patates İhracat Değeri (\$)

	2014	2015	2016	2017	2018	2018%
Patates (Taze)	2.188.454	1.427.181	22.732.169	26.324.408	22.893.541	85,88
Dondurulmuş	85.950	140.178	328.003	76.658	67.855	0,25
Tohumluk	2.109.033	0	392.949	1.394.697	3.685.337	13,83
Tatlı Patates	0	0	1.061	0	9.459	0,04
Toplam	4.383.437	1.567.359	23.454.182	27.795.763	26.656.192	100,00

Kaynak; TÜİK

2018 yılında ihraç edilen patatesin %55'i Irak'a, %29'u Suriye'ye gönderilmiştir. Yapılan ihracatta her iki ülkenin içinde bulunduğu kaotik durumun yarattığı üretim sorununun etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 9. Taze Patates İhracatı Yaptığımız Ülkeler (Kg)

Ülke	2014	2015	2016	2017	2018	2018%
Irak	4.957.786	8.664.775	40.037.743	91.237.339	135.813.625	54,87
Suriye	1.155.063	851.213	100.746.831	67.003.462	72.207.865	29,17
Azerbaycan	3.978.135	1.611.170	1.949.290	13.786.628	16.570.840	6,69
Gürcistan	125.000	1.919.189	26.579.775	14.336.170	13.293.950	5,37
BAE	-	-	10.120.460	3.134.710	3.760.792	1,52
Diğer	188.616	236.720	11.221.685	10.989.533	5.875.417	2,37
Toplam	10.404.600	13.283.067	190.655.784	200.487.842	247.522.489	100,00

Kaynak; TÜİK

Patates tohumluğu ihracatımızın tamamına yakın denebilecek kısmı Azerbaycan'a yapılmaktadır.

Tablo 10. Patates Tohumluğu İhracatı Yaptığımız Ülkeler (Kg)

Ülke	2014	2015	2016	2017	2018	2018%
Azerbaycan	3.059.640	-	605.900	3.751.050	12.938.240	92,24
Irak	-	-	-	-	1.000.000	7,13
Toplam	3.134.640	0	833.020	4.751.050	14.026.283	100,00

Kaynak; TÜİK

Patates ithalatımızın %85'ini tohumluk patates oluşturmuştur. Taze patates ithalatının, toplam patates ithalatı içindeki payı %14 kadardır.

Tablo 11. Patates İthalatımız

İthalat Kg	2014	2015	2016	2017	2018	2018%
Patates (taze)	9.562.715	7.810.103	2.749.134	997.868	2.983.525	13,60
Dondurulmuş	1.000	493.000	7.425	0	0	0,00
Tatlı patates	27.300	69.906	90.341	136.938	202.692	0,92
Tohumluk	19.007.450	38.439.820	26.386.320	16.254.965	18.745.674	85,47
Toplam	28.598.465	46.812.829	29.233.220	17.389.771	21.931.891	100,00

Kaynak; TÜİK

Patates ithalatına değer açısından bakıldığında, taze patatesin %5, tohumluk patatesin %94'lük bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 12. Patates İthalat Değeri (\$)

	2014	2015	2016	2017	2018	2018%
Patates (Taze)	5.112.082	4.399.741	978.402	428.188	765.126	5,11
Dondurulmuş	606	82.459	4.450	0	0	0,00
Tohumluk	16.631.677	24.162.491	19.285.929	10.856.695	14.087.041	94,05
Tatlı Patates	35.913	58.826	69.233	112.024	125.799	0,84
Toplam	21.780.278	28.703.517	20.338.014	11.396.907	14.977.966	100,00

Kaynak; TÜİK

Taze Patates İthalatı

Taze patates ithalatının tamamına yakın kısmı geçmiş yıllarda KKTC'den yapılırken, 2018 yılında Suriye'den 2 bin tonun üzerinde taze patates ithalatı yapılmıştır. Ancak Suriye'den ithal edilen patatesle ilgili olarak, dönemin Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi tarafından, fiyatlardaki artış nedeni ile Suriye'den 4 bin ton patates ithal edildiği açıklanmıştır. Suriye'de Türkiye'nin kontrolündeki bölgeden geldiği belirtilen patates miktarının, TÜİK rakamları ve Bakan Zeybekçi'nin açıklamalarındaki ile farklılık göstermesi, bu ithalatın gerçekleşip gerçekleşmediği veya kayıtlara girip girmediği konusunda soru işaretleri oluşturmaktadır.

Tablo 13. Patates İthalatı Yaptığımız Ülkeler (Kg)

Ülke	2014	2015	2016	2017	2018	2018%
Suriye	0	0	0	0	2.148.805	72,02
KKTC	9.562.715	7.810.103	2.749.134	972.368	578.820	19,40
Gürcistan	0	0	0	25.500	76.900	2,58
Azerbaycan	0	0	0	0	25.000	0,84
Diğer					154.000	5,16
Toplam	9.562.715	7.810.103	2.749.134	997.868	2.983.525	100,00

Kaynak; TÜİK

Öte yandan 2018 yılında Suriye'ye 72 bin ton patates ihraç edildiği, Türkiye'nin günlük patates tüketiminin 12 bin ton olduğu (yıllık üretim/365) dikkate alındığında, bu kadar küçük miktardaki bir ithalatın piyasayı ne şekilde etkileyebileceği anlaşılır değildir. 2018 yılında Suriye ile olan patates dış ticaretine aylık olarak bakıldığında karşımıza aşağıdaki tablo çıkmaktadır.

Tablo 14. Suriye ile Yapılan Patates Dış Ticareti (Kg)

2018	İHRACAT			İTHALAT		
	Miktarı (Kg)	Toplam Değer (\$)	Kg Değeri (\$)	Miktarı (Kg)	Toplam Değer (\$)	Kg Değeri (\$)
Ocak	146.700	25.459	0,17	0	0	
Şubat	3.792.230	491.633	0,13	0	0	
Mart	903.800	98.233	0,11	0	0	
Nisan	478.790	38.019	0,08	0	0	
Mayıs	347.600	28.203	0,08	0	0	
Haziran	16.670	1.668	0,10	570.175	135.406	0,24
Temmuz	0	0		1.578.630	373.770	0,24
Ağustos	2.376.161	144.120	0,06	0	0	
Eylül	13.035.715	718.604	0,06	0	0	
Ekim	22.202.296	1.578.268	0,07	0	0	
Kasım	17.050.883	1.331.765	0,08	0	0	
Aralık	11.857.020	1.029.969	0,09	0	0	
Toplam	72.207.865	5.485.941	0,08	2.148.805	509.176	0,24

Kaynak; TÜİK

2018 yılında Suriye'ye tonu 80 dolardan patates ihracatı yapılırken, Haziran ve Temmuz aylarında Suriye'den tonu 240 dolardan ithalat yapılmıştır. Bu verilerde ilginç olan başka bir nokta ise Dünya patates ihracatında 1 ton patatesin ortalama fiyatının 2012 yılında 309 \$, 2013 yılında 376 \$, 2014 yılında 344 \$, 2015 yılında 298 \$ ve 2016 yılında 301 \$ olarak, 300 \$ civarında seyir izlemiş olmasıdır.

2018 yılında 13 bin tonluk patates tohumu ihracatına karşılık, 19 tonluk ithalat yapılmıştır.

Tablo 15. Patates Tohumluğu İthalatı Yaptığımız Ülkeler (Kg)

Ülke	2014	2015	2016	2017	2018	2018%
Hollanda	9.940.675	17.012.616	14.375.790	8.098.418	10.122.738	54,00
Fransa	3.223.025	9.294.475	4.734.203	3.445.900	3.869.825	20,64
Almanya	2.907.240	5.138.040	4.097.279	2.659.954	2.253.925	12,02
Birleşik Krallık	1.554.124	4.075.411	1.882.008	1.025.000	1.873.000	9,99
Diğer	1.382.386	2.919.278	1.297.040	1.025.693	626.186	3,34
Toplam	19.007.450	38.439.820	26.386.320	16.254.965	18.745.674	100,00

Kaynak; TÜİK

Patates tohumu ithalatının yarısı Hollanda'dan gerçekleşmiştir. Patates tohumu ithalatı, patates tohumu üretimimizin %10'undan düşük bir seviyededir.

Dünya Patates Ticareti

Dünya patates dış ticaretine konu patatesler taze ve dondurulmuş formlardaki ürünlerdir. Dünya patates ticaret hacmi 2016 yılında miktar olarak 40 milyon ton, parasal değer olarak 20 milyar \$ büyüklüğe sahiptir.

Tablo 16. Dünya Patates Ticareti

Yıl	İhracat Miktarı (Bin Ton)		İhracat Değeri (Milyon \$)		İthalat Miktarı (Bin Ton)		İthalat Değeri (Milyon \$)	
	Taze	Donmuş	Taze	Donmuş	Taze	Donmuş	Taze	Donmuş
2012	11.105	6.300	3.426	5.753	12.091	6.026	3.845	5.886
2013	12.218	6.323	4.593	6.441	13.033	6.213	5.099	6.642
2014	11.799	6.527	4.059	6.449	12.230	6.397	4.367	6.663
2015	11.416	6.920	3.407	5.940	11.956	6.723	3.720	6.166
2016	11.940	7.352	3.808	6.561	12.598	7.045	4.114	6.598

Kaynak; FAOStat

Dünya donmuş patates ihracatının %80'i Belçika, Hollanda, ABD ve Kanada tarafından gerçekleştirilmektedir. 2016 yılında patates üretimi 4.416.665 ton olan Belçika, bu miktarın yaklaşık yarısı kadar, 2.090.858 ton donmuş patates ihraç etmiştir.

Tablo 17. Dünya Donmuş Patates İhracat Miktarı (ton)

Ülke	2012	2013	2014	2015	2016	2016%
Belçika	1.590.493	1.644.409	1.800.225	2.029.618	2.090.858	28,44
Hollanda	1.458.568	1.460.539	1.467.562	1.603.255	1.794.381	24,41
ABD	959.011	954.191	971.862	953.366	1.027.693	13,98
Kanada	880.979	924.475	930.691	970.809	988.559	13,45
Almanya	289.855	262.046	279.733	327.869	335.808	4,57
Fransa	357.721	328.127	332.391	334.179	325.739	4,43
Arjantin	129.855	173.573	146.293	151.370	188.987	2,57
Polonya	154.596	177.665	168.730	160.116	169.174	2,30
Diğer Ülkeler	506.667	428.890	458.163	420.608	456.628	6,21
Toplam	6.300.342	6.323.146	6.527.491	6.919.713	7.351.933	100,00

Kaynak; FAOStat

2016 yılında Dünya donmuş patates ihracatının büyüklüğü 6.56 milyar dolar büyüklüğe ulaşmıştır. Hollanda'nın donmuş patates ihracat miktarı Belçika'dan az olmasına karşın, ihracat değeri daha fazla olmuştur.

Tablo 18. Dünya Donmuş Patates İhracat Değeri (Bin \$)

Ülke	2012	2013	2014	2015	2016	2016%
Hollanda	1.331.183	1.496.689	1.476.374	1.363.901	1.603.740	24,44
Belçika	1.249.587	1.529.935	1.571.008	1.401.523	1.572.038	23,96
ABD	1.069.852	1.086.490	1.109.711	1.074.680	1.152.866	17,57
Kanada	868.698	913.780	916.089	905.886	916.351	13,97
Fransa	342.106	362.563	367.906	304.114	321.855	4,91
Almanya	234.377	254.003	260.770	237.141	263.416	4,01
Arjantin	145.095	210.608	178.119	157.019	178.772	2,72
Polonya	126.830	153.822	142.086	114.064	128.005	1,95
Diğer Ülkeler	385.473	432.616	426.878	381.904	424.039	6,46
Toplam	5.753.201	6.440.506	6.448.941	5.940.232	6.561.082	100,00

Kaynak; FAOStat

Dünya taze patates ihracat miktarı 2016 yılında 12 milyon ton olmuştur. Taze patates ihracatının %53'ü Fransa, Almanya, Hollanda ve Belçika tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 19. Dünya Taze Patates İhracat Miktarı (ton)

Ülke	2012	2013	2014	2015	2016	2016%
Fransa	1.984.730	1.909.669	1.904.746	1.949.157	1.846.822	15,47
Almanya	1.972.914	2.195.131	1.609.751	1.693.080	1.840.718	15,42
Hollanda	1.693.892	1.778.061	1.741.528	1.515.170	1.626.368	13,62
Belçika	911.044	914.582	1.042.781	955.195	974.157	8,16
Kanada	408.046	464.162	518.728	458.998	541.690	4,54
ABD	447.590	477.169	421.922	411.666	489.198	4,10
Çin	358.419	298.877	540.280	398.743	409.911	3,43
Mısır	262.985	427.907	599.540	554.891	407.974	3,42
Pakistan	301.594	488.114	153.715	464.734	397.223	3,33
Belarus	47.302	87.818	207.958	300.850	297.496	2,49
İspanya	252.816	240.617	244.117	288.911	281.397	2,36
Birleşik Krallık	287.623	288.459	271.228	268.593	270.082	2,26
İsrail	210.935	250.448	259.205	246.023	222.756	1,87
Rusya	27.833	40.472	38.141	164.061	221.469	1,85
Hindistan	115.712	165.855	300.117	207.853	220.223	1,84
Türkiye	91.704	316.979	13.539	13.283	191.489	1,60
Danimarka	175.783	177.995	175.956	163.379	162.671	1,36
Lübnan	98.509	192.143	234.408	145.549	134.674	1,13
İtalya	121.807	145.861	99.234	105.051	133.203	1,12
Diğer	1.333.275	1.358.018	1.422.394	1.110.542	1.270.978	10,64
Toplam	11.104.513	12.218.337	11.799.288	11.415.729	11.940.499	100,00

Kaynak; FAOStat

Dünya taze patates ihracat değeri 2016 yılında 3.81 milyar dolar olmuştur. Belçika'nın ihracat miktarı Kanada, Çin ve ABD'nin yaklaşık iki katı olmasına karşın, ihracat değeri bu ülkelere yakın miktarda olmuştur.

Tablo 20. Dünya Taze Patates İhracat Değeri (Bin \$)

Ülke	2012	2013	2014	2015	2016	2016%
Hollanda	707.501	923.834	781.623	602.367	676.869	17,77
Fransa	513.813	754.636	517.952	459.086	599.154	15,73
Almanya	335.923	540.518	335.186	280.987	357.024	9,38
Kanada	161.518	181.081	200.206	180.183	227.849	5,98
Çin	132.542	127.863	272.102	227.670	226.633	5,95
Belçika	162.848	238.274	198.000	168.011	210.148	5,52
ABD	204.695	216.497	200.088	183.506	204.423	5,37
Mısır	127.351	205.901	287.641	207.221	154.933	4,07
Birleşik Krallık	185.921	182.614	138.856	133.457	138.472	3,64
İspanya	103.574	130.208	88.026	104.546	136.312	3,58
İsrail	88.027	109.428	129.506	83.583	94.363	2,48
Pakistan	83.496	130.541	51.211	122.499	78.187	2,05
İtalya	65.282	95.917	53.043	48.920	71.896	1,89
Hindistan	18.942	34.490	109.637	54.484	60.276	1,58
Danimarka	70.832	78.534	76.478	59.218	56.473	1,48
Lübnan	15.580	36.686	48.777	68.830	29.667	0,78
Türkiye	10.660	43.242	4.297	1.427	23.125	0,61
Rusya	6.582	10.611	7.724	17.347	22.374	0,59
Belarus	7.715	21.068	60.705	53.891	33.524	0,88
Diğer	423.188	531.263	497.909	349.305	406.543	10,68
Toplam	3.425.990	4.593.206	4.058.967	3.406.538	3.808.245	100,00

Kaynak; FAOStat

Dünya donmuş patates ithalat miktarı 2016 yılında 7 milyon ton olmuştur. İthalatın önemli kısmı Avrupa ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Tablo 21. Dünya Donmuş Patates İthalatı Miktarı (ton)

Ülke	2012	2013	2014	2015	2016	2016%
ABD	750.739	796.831	778.404	809.842	873.122	12,39
Fransa	586.136	573.101	619.663	620.149	611.845	8,69
Birleşik Krallık	524.222	666.323	559.173	575.485	566.811	8,05
Japonya	385.554	347.251	327.036	342.094	350.220	4,97
Hollanda	366.111	331.893	334.531	353.641	349.876	4,97
Brezilya	232.297	282.106	299.219	292.810	346.050	4,91
İtalya	246.629	249.102	261.231	279.359	288.973	4,10
İspanya	269.379	255.688	220.549	238.997	278.466	3,95
Almanya	248.438	242.530	245.365	268.298	265.768	3,77
S. Arabistan	183.927	172.317	198.280	215.362	243.891	3,46
Çin	214.756	205.039	210.877	234.309	231.290	3,28
Meksika	122.813	125.215	141.105	151.453	163.064	2,31
Belçika	151.719	120.539	122.082	187.636	148.373	2,11
Diğer	1.743.505	1.845.094	2.079.313	2.153.446	2.327.082	33,04
Toplam	6.026.225	6.213.029	6.396.828	6.722.881	7.044.831	100

Kaynak; FAOStat

Donmuş patates ithalat değeri 2016 yılında 6.6 milyar dolarlık bir büyüklüğe sahiptir. ABD donmuş patates ithalatına 809 milyon dolar ödemiştir.

Tablo 22. Dünya Donmuş Patates İthalat Değeri (Bin \$)

Ülke	2012	2013	2014	2015	2016	2016%
ABD	731.423	806.965	747.079	757.655	809.156	12,26
Birleşik Krallık	508.557	649.411	612.854	546.162	516.307	7,83
Fransa	478.515	552.651	616.505	487.167	516.120	7,82
Japonya	510.947	461.997	418.821	429.970	425.242	6,44
Brezilya	205.844	338.876	354.868	295.215	321.915	4,88
Almanya	265.269	310.225	330.217	273.450	289.977	4,39
İtalya	253.829	302.661	294.528	244.779	275.969	4,18
Çin	245.111	247.638	256.923	276.687	273.985	4,15
Hollanda	285.161	288.337	256.893	243.646	240.862	3,65
S. Arabistan	175.659	189.688	201.503	197.836	220.763	3,35
İspanya	210.184	223.914	171.865	149.742	205.167	3,11
Meksika	138.898	141.634	160.562	162.960	173.030	2,62
Belçika	111.311	101.986	107.377	126.552	103.732	1,57
Diğer	1.765.293	2.026.367	2.133.408	1.974.608	2.225.819	33,75
Toplam	5.886.001	6.642.350	6.663.403	6.166.429	6.598.044	100

Kaynak; FAOStat

Dünya taze patates ithalat miktarı 2016 yılında 12.6 milyar ton olmuştur. Taze patates ithalatının %40'ından fazlası Belçika, Hollanda, İspanya ve İtalya tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 23. Dünya Taze Patates İthalatı Miktarı (ton)

Ülke	2012	2013	2014	2015	2016	2016%
Belçika	1.685.853	1.563.382	1.588.268	1.646.464	2.001.184	15,88
Hollanda	1.659.816	1.414.961	1.417.504	1.399.372	1.475.645	11,71
İspanya	715.008	668.263	626.138	684.459	728.762	5,78
İtalya	667.020	693.630	619.662	663.578	637.511	5,06
Almanya	855.277	1.061.201	590.818	472.180	603.021	4,79
ABD	353.016	390.746	466.380	400.194	495.933	3,94
Portekiz	414.599	412.396	382.652	412.512	442.216	3,51
Fransa	405.048	469.398	387.035	384.418	438.113	3,48
Rusya	461.124	448.203	689.726	549.244	285.490	2,27
BAE	55.500	93.364	215.734	233.330	260.551	2,07
Malezya	182.011	193.004	193.971	213.313	229.855	1,82
Çekya	95.398	157.656	179.268	207.326	203.959	1,62
Kanada	316.938	418.222	192.109	153.723	199.600	1,58
Birleşik Krallık	465.206	636.302	237.363	181.643	194.171	1,54
Avusturya	112.796	135.175	142.865	174.263	171.180	1,36
Romanya	86.546	137.127	116.118	108.017	164.758	1,31
Mısır	120.250	184.477	154.978	141.049	164.039	1,30
Nepal	144.040	174.006	186.425	189.234	157.199	1,25
Sri Lanka	112.750	124.668	120.037	144.668	149.921	1,19
Polonya	126.497	103.068	196.365	146.082	149.413	1,19
Yunanistan	129.485	147.735	129.186	149.523	144.164	1,14
Diğer	2.926.363	3.406.489	3.396.963	3.301.833	3.301.719	26,21
Toplam	12.090.541	13.033.473	12.229.565	11.956.425	12.598.404	100,00

Kaynak; FAOStat

Taze patates ithalat değeri 2016 yılında 4.11 milyar dolarlık bir büyüklüğe sahiptir. Belçika, Almanya ve Hollanda 2016 yılında taze patates ithalatına 1 milyar dolar ödemiştir.

Tablo 24. Dünya Taze Patates İthalat Değeri (Bin \$)

Ülke	2012	2013	2014	2015	2016	2016%
Belçika	341.334	479.271	344.099	308.329	463.363	11,26
Almanya	241.094	442.024	240.664	189.829	275.941	6,71
Hollanda	296.963	358.836	253.310	208.419	257.058	6,25
İspanya	212.796	309.286	200.381	180.479	252.518	6,14
ABD	133.744	154.566	169.265	168.182	217.689	5,29
İtalya	197.525	284.831	206.901	167.835	205.288	4,99
Fransa	115.862	172.424	111.029	91.100	127.237	3,09
Portekiz	94.069	145.064	94.086	87.637	121.622	2,96
Rusya	227.535	233.489	382.523	256.244	107.635	2,62
Mısır	89.614	144.668	120.418	97.225	102.889	2,50
Birleşik Krallık	201.675	311.982	116.501	89.472	100.990	2,46
Kanada	98.549	107.254	88.335	76.820	82.547	2,01
Malezya	73.230	80.327	77.731	77.524	77.948	1,89
BAE	18.415	38.817	88.496	82.718	76.753	1,87
Yunanistan	60.633	89.764	65.754	57.173	61.884	1,50
Çekya	24.410	59.268	46.097	36.911	50.741	1,23
Polonya	38.606	51.789	60.609	34.419	50.210	1,22
Nepal	20.399	28.354	38.466	39.550	42.777	1,04
Avusturya	27.738	38.052	33.246	31.579	36.871	0,90
Romanya	21.076	25.975	25.270	16.915	36.330	0,88
Sri Lanka	24.525	29.999	37.496	37.618	33.199	0,81
Diğer	1.285.217	1.513.418	1.565.904	1.383.881	1.332.102	32,38
Toplam	3.845.009	5.099.458	4.366.581	3.719.859	4.113.592	100,00

Kaynak; FAOStat

Patates Üretimiyle İlgili Desteklemeler

Türkiye'de Patates Destekleme Politikaları: Türkiye'de patates üretimine 2018 yılı itibarıyla: Mazot Desteği (19 TL/da), Gübre Desteği (4 TL/da) ve Sertifikalı Tohumluk Kullanım Desteği (80 TL/da) verilmektedir. Ayrıca, sertifikalı tohumluk patates üreten üreticilere 0,10 TL/kg Yurtiçi Sertifikalı Tohum Üretim Desteği ödemesi yapılmaktadır. Bitki Pasaportu Sistemi ve Operatörlerin Kayıt Altına Alınması Hakkında Yönetmelik ile yemeklik patates üreticileri için aynı parselle üç yılda bir defa dikim yapma şartı getirilmiştir. Karantina nedeniyle patates, tohumluk, fide, fidan dışında diğer tüketim amaçlı alternatif ürünleri yetiştiren ya da nadasa bırakan çiftçilere aynı parsel için 3 yılda bir 110 TL alternatif Destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Değerlendirme

Patates tarımın gelişmesi için üretiminin artırılmasına ve girdi maliyetlerin azaltılmasına yönelik çeşitli uygulamaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Ancak patates üretimimizin gelişmesine çok büyük olumsuz etkisi bulunan patates siğili hastalığı, alınması gereken önlemler açısından özel bir yer tutmaktadır.

Patates Siğili Hastalığı

2000'li yılların başında görülmeye başlanan Patates Siğili (Kanser/Synchytriumendobioticum) hastalığı alınan karantina tedbirlerine rağmen birçok ilimizde yayılım göstermiştir. Bu hastalık etmeninin insana bulaşması ve zarar yapması söz konusu değildir.

Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli, Türkiye genelinde 25 ilde karantinaya tabi zararlı organizma tespiti nedeniyle 141 bin 650 dekar alanda patates ekiminin yasaklandığını belirtmiştir. 2018 yılında 1.359.373 dekar alanda patates ekimi yapıldığı göz önüne alınacak olunursa, patates ekim alanının %10 kadar alanda hastalık olduğu anlaşılmaktadır. Ancak hastalığa yol açan siğil sporlarının 30-40 yıl canlılıklarını sürdürdükleri dikkate alındığında, karantina kapsamına alınmış alanın küçümsenemeyeceği açıktır.

Patates siğili hastalığına karşı kimyasal mücadele tavsiye edilmediğinden, etmenin yayılmasını önlemek için mutlaka karantina önlemleri uygulanmalıdır. Bakanlığın 25 ilde hastalığın görüldüğü alanlarda karantina tedbiri uygulaması doğru bir yaklaşımdır. Karantina uygulanan, bu nedenle patates ekiminin yasaklandığı yerler, ilin tamamındaki alanlar olmayıp, sadece hastalığın görüldüğü alanlardır.

2017 yılında Niğde ilinde 234.590 dekar patates ekim alanı varken, 2018 yılında 202.909 dekara, üretim ise 870.406 tondan 732.188 tona düşmüştür. Bu ilimizde 2018 yılı sonu itibarıyla 8.697 dekar alanda bu hastalık tespit edilmiş olmasına rağmen, güvenlik kuşağı nedeniyle patates ekimi yapılamayan alan toplamı 35.232 dekar olarak görülmektedir. Karantinaya tabi olan alanlarda 3 yıl boyunca patates ekimi yapılmamaktadır. Başka bir ürün ekimi yapılması durumunda 3 yılda bir dekara 110 TL destek verilmektedir.

Tarlada tek bir bitkide hastalık tespit edilmesi halinde, o tarla bulaşık olarak kabul edilir. Bulaşık olduğu belirlenen tarlalarda patates üretimi ve her türlü üretim materyali (fide, fidan gibi) ve şeker pancarı, soğan vb. gibi toprak taşıyabilecek bitkiler yetiştirilmemelidir. Bulaşık tarlada kalan yeşil aksam ve yumru artıkları da yakılarak imha edilmelidir. Tarla kenarındaki Solanum türlerine ait yabancı otlar temizlenmelidir.

Üreticilerin bulaşık tarlada kullandıkları tarla işleme, çapalama ve hasat sırasında kullandıkları her türlü araç ve gereç ile hayvanların ayaklarına ve hasat ettikleri ürünün üzerine yapışan topraklar, temiz alanlara bulaşma olmaması için tarla dışına çıkartılmamalı, hastalık etmenlerinin taşınmasını önleyici tedbirler alınmalıdır. Bulaşık tarlalarda kullanılan her türlü alet ve ekipman %5'lik çamaşır suyu ile dezenfekte edilmelidir.

Bulaşık tarlaların etrafındaki alanların koruma altına alınması ve bu alanlarda patates üretimi yapılacaksa, dayanıklı olduğu resmi olarak test edilmiş olan çeşitler yetiştirilmelidir. Bulaşık yumrularla beslenen hayvanlarda, patojen hayvan bağırsaklarında da canlılığını sürdürebildiği ve hayvan dışkıyla ile de yayılabileceğinden, hastalıklı yumrular çığ olarak hayvan yemi olarak kullanılmamalıdır. Hastalık gübre ile de taşınabildiğinden, çiftlik gübresi güvenilir yerden temin edilmelidir.

Patates siğili hastalığından korunmada sertifikalı tohum kullanımının önemi büyüktür. Sertifikalı tohum, maliyetinin yüksek olması sebebiyle çiftçilerimiz tarafından tercih edilmemekte, yerli ve hastalıkla bulaşık olma ihtimali olan tohumlar kullanılmaktadır. Sertifikasız tohum kullanımı devam ettiği takdirde, tüm Türkiye'de patates yetiştirilen alanlar hastalıkla bulaşık hale gelecek, ülkemizin ihtiyacı olan patatesi dışardan ithal etmek zorunda kalacağız. Bu nedenle öncelikle, sertifikalı tohum kullanan çiftçilerimiz mutlaka desteklenmelidir.

Üretimin Geliştirilmesi ile ilgili Alınacak Önlemler

Patates üretiminde kullanılan çeşitlerin büyük kısmının ıslah edildiği Hollanda ve Almanya gibi ülkelerin özelliklerine göre geliştirildiğinden, çok farklı ekolojik özelliklere sahip ülkemizdeki tarım bölgelerinde yapılan üretimde istenilen verimlik sağlanamamaktadır. Yetiştirme amacı ve geniş

yayılma alanlarının özellikleri dikkate alan çeşitler geliştirilmesi gerekmektedir.

Patates üretiminin sulamaya dayalı olarak yapılması nedeniyle su tüketimi ve sulama maliyeti fazladır. Kullanılan tohumluk miktarının fazla olması, gübre ve zirai ilaç kullanımının yüksekliği, hasat için fazla işgücüne duyulan gereksinim, üretim maliyetini artırmaktadır. Bunlara ilave olarak nakliye ve depolama maliyeti de yüksektir. Bu özellikleri nedeniyle patates, birim alana üretim maliyeti yüksek olan bir bitkidir.

Patates tarımında başta virüsler olmak üzere, hastalık etmenlerinin bulaşmasının önlenmesi için kaliteli tohumluk kullanımına önem verilmesi, üretiminin sorunsuz sürdürülebilmesi açısından sağlıklı işleyen bir tohumluk üretim sisteminin kurulması gerekmektedir.

Uzun yıllar aynı alana patates ekimi yapılması, büyük çoğunluğu tohumla taşınan hastalık etmenleri nedeniyle hastalıkların ortaya çıkmasına yol açılmaktadır. Patates hastalıklarının pek çoğunun ilaçla mücadelesi mümkün olmadığından ekim nöbeti (münavebe) uygulaması yapılmalıdır. Münavebenin üreticilere benimsettirebilmesi için başka ürün ekildiğinde ortaya çıkan gelir kaybını telafi edici desteklemeler uygulanmalıdır.

Patates üretiminde bilinçsiz bir şekilde aşırı gübre kullanılmaktadır. Bu durum maliyetlerin artmasına, toprak ve yeraltı sularında kirliliğe yol açan olumsuzluklara neden olmaktadır. Toprak ve iklim özelliklerine ve çeşit özelliğine bağlı olarak, toprak ve yaprak analizi esasına dayalı taban ve üst gübre kullanımı gerçekleştirilmelidir.

Patates üretimindeki sulama ihtiyacının ortaya çıkardığı enerji giderleri, üretim maliyetlerinin yükselmesine yol açmaktadır.

Bütün yıl boyu satışa sunulan patatesin uygun koşullarda depolanması gerekmektedir. Yıllık patates üretiminin yaklaşık %20'sinin uygun olmayan koşullarda depolama nedeniyle zarar gördüğü tahmin edilmektedir. Kapadokya bölgesindeki doğal mağaralar depolama amacıyla kullanılmakla birlikte, kapasiteleri yeterli değildir. Diğer bölgelerde üretilen patateslerin saklanma koşulları daha kötü durumdadır. Ürün kayıplarını en aza indirmek, ürün kalitesini korumak için modern depolara ihtiyaç bulunmaktadır.

Pazarlama patates üretiminde önemli bir sorundur. Patates fiyatları düşük gittiğinde üretici ertesi yıl başka ürüne yönelmekte, bu durumda üretim azalarak fiyatlar düşmektedir. Son 18 yılın ürün fiyatları ile Yurt İçi Üretici Fiyatları Enflasyonuna göre yapılan hesaplamada, bu durum görülmektedir.

Tablo 25. Patates Fiyatları ve Yİ-ÜFE Fiyatlarına Göre Hesaplanan Fiyatlar

Yıl	Fiyat	Yİ-ÜFE*		Yıl	Fiyat	Yİ-ÜFE*	
2000	0,12	-		2009	0,55	0,54	+
2001	0,20	0,22	-	2010	0,62	0,59	+
2002	0,27	0,29	-	2011	0,70	0,67	+
2003	0,33	0,33	0	2012	0,47	0,68	-
2004	0,37	0,38	-	2013	0,56	0,73	-
2005	0,39	0,40	-	2014	1,16	0,78	+
2006	0,45	0,44	+	2015	1,13	0,82	+
2007	0,49	0,47	+	2016	0,64	0,90	-
2008	0,50	0,51	-	2017	0,71	1,04	-

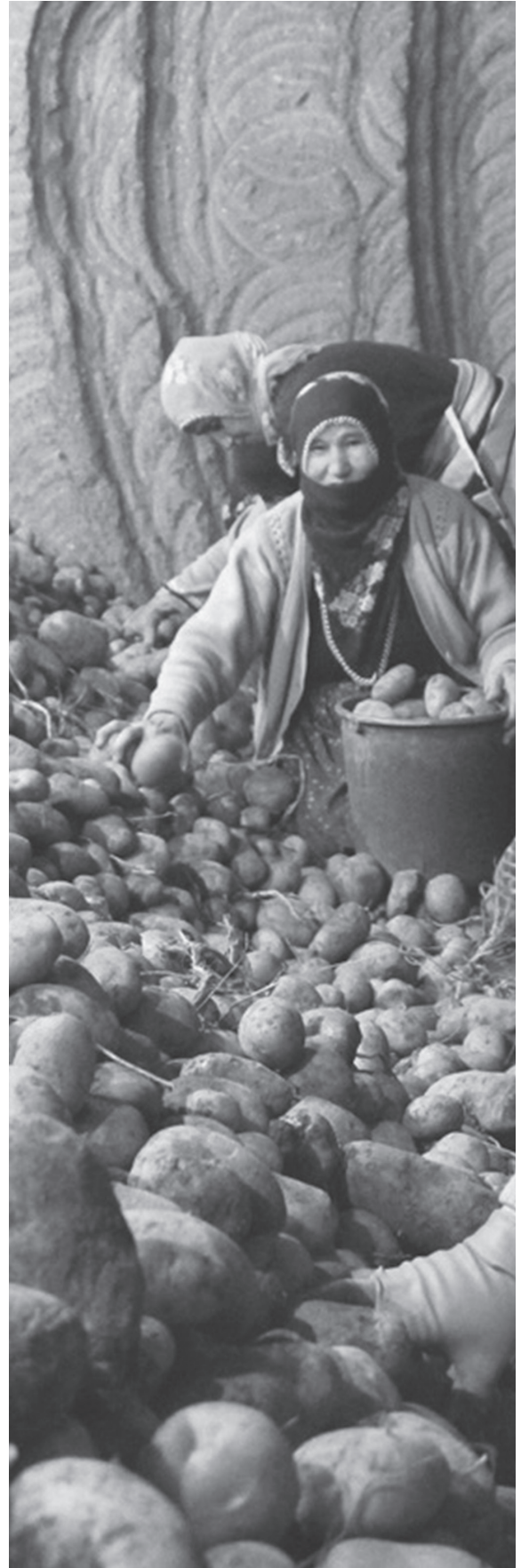
*TÜİK Parasal Değerleri Güncelleme Aracında hesaplanmıştır.
Kaynak; TÜİK

Üretimdeki plansızlık ve tarım piyasalarındaki belirsizlik olduğu sürece bu sorun tekrarlayarak devam edecektir. Bakanlığın tarım destekleri ile üretimi planlaması, piyasayı düzenleyici önlemler alarak aşırı fiyat artışını veya düşüşünü önlemesi gerekir. Bunun yapılması yerine fiyat artınca ithalata başvurulması, fiyat düştüğünde çiftçinin sorunu ile baş başa bırakılması üretiminin sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Patates üretiminde yaşanan sorunları azaltacak bir başka çözüm yolu da, ürünlerin katma değerini artıracak işleme ve değerlendirmeye yönelik tesislerin kurulmasının teşvik edilmesi olmalıdır. Belçika ve Hollanda'nın üretim ve dış ticaret verileri bu konunun önemini açıkça göstermektedir. Her iki ülke donmuş patates ihracatından 1.5 milyar doların üzerinde gelir elde etmektedir.

Tablo 26. Belçika ve Hollanda'nın Patates Ticareti

Üretim	Belçika	Hollanda
	3.402.787	6.534.338
Taze İhracat (ton)	974.157	1.626.368
Taze İthalat (ton)	2.001.184	1.475.645
Taze İhracat (\$)	210.148	676.869
Taze İthalat (\$)	463.363	257.058
Donmuş İhracat (ton)	2.090.858	1.794.381
Donmuş İthalat (ton)	148.373	349.876
Donmuş İhracat (\$)	1.572.038	1.603.740
Donmuş İthalat (\$)	103.732	240.862

ZİRAAT MÜHENDİSİ YAŞAM MÜHENDİSİDİR

Mine PAKKANER*

Kamuda veya özel sektörde bir firmada görev yapmayan, meslek dışında da çalışmak istemeyen, kendisine bir alan yaratmaya çalışan iş beklemeyen diğer meslektaşlarımızın gibi, benim hikâyem de bir soruyla başladı.

“Ne yapabilirim?” temel soru bu. Ben aldığım eğitimi temel olarak kullanıp üzerine neler inşa edebilirim diye baktım. Fakültede aldığımız en temel disiplin araştırmak, bilgiye nasıl ulaşırsın onu bulmak. Bize verilen altın bir anahtar aslında bu, kullanmayı bildim. Eşimin de meslektaşım olmasıyla birlikte yol belirlemek daha kolay oldu.

Öncelikle ne yapabiliriz diye baktık, öğrendiğimiz tarım bilgilerini nerede kullanabiliriz, geçimimizi de nasıl sağlarız? Çiçekçi dükkânı işletmekle başladık ki, gerçekten çok önemliydi. Ne alakası var diyeceksiniz, yok elbette. Ama onun size verdikleri önemli. Hiç bilmediğiniz bir dolu bitki önünüze geliyor, saksı bitkisinden, kesme çiçeğine çeşit çeşit materyal. “Haydi, öğrenelim” hareketi burada başladı. Neleri bilmediğimizi, hangi eksikliklerimizi telafi etmemiz gerektiğini, bilgiyle fark yaratabileceğimizi burada keşfettik. Ben işimizin araştırıp bilgi edinmek kısmını üstlendim.

Bu ne, nasıl yetişir, nasıl bakılır sorusuna cevap vermeniz için önce sizin bilmeniz gerekir, çok bilmek için çok okumalı, çok öğrenmelisiniz. Örneğin, bir kasa çiçeği satmadan bayatlayıp atınca okula gider bahçe bitkileri bölümünde hasat sonrası ile ilgili yapılmış çalışmalarını okur, fotokopi çektirir, bilgilerden yola çıkıp çözüm üretmeye çalışırsınız, araştırma enstitülerinin yayınlarını tarar, kitap sipariş edersiniz. Yaşlı bir teyze kök çürüklüğü başlamış bir saksı Afrika menekşesi getirip “rahmetli eşim almıştı” dediyse, siz de oturup nasıl yetiştirildiğini, yeniden üretme yöntemlerini, hastalık ve zararlılarını, mücadelesini öğrenip uygularsınız. Bu arada fark etmezsiniz ama ufak ufak danışmanlık ve eğitmenlik yolunda adımlarınız atılmış olur. Üniversite kütüphanesinde daha çok vakit geçirirsiniz.

Satıştan kısa sürede vaz geçip üreticiliğe yönelmemiz de bunu takiben oldu. Önce kiralık ortak serada, sonra kendi seralarımızda yetiştiricilik. Sonra seracılığın yanı sıra neden kendi ailemizin zeytinlerine biz bakmıyoruz, neden zeytini iyi öğrenmiyoruz telaşı, sonra neden mandarini bilmiyoruz, çevremiz yardım etmiyoruz tasası derken, tarımda öğrenmenin sonu olmadığını fark ettik, tarımda mühendisin etkisinin ve öneminin ne olduğunu gördük. Mühendis olmanın anlamını keşfettik.

Bu süreçte bilgisayar ve internet teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla yurt dışındaki kaynaklardan edindiğim farklı bilgilerden kendimi besledim. Yabancı üniversitelerde yapılmış yayınları sayfa sayfa yazıcıdan çıktı alıp okudum. Halâ da başucum, telefonum, tabletim, bilgisayarım okunacak zirai dokümanla dolu. Bilen, fark yaratır, hep buna inandım. En büyük şansım bilgimi sahada uygulayabilmiş ve sonucu tecrübeyle pekiştirebilmiş olmamdır.

Sahada kadın ve erkek eşittir, kadınıym diye ayrıcalık beklemem, eşit koşul beklerim. Benim çiftçi, köylü ve işçim üzerindeki etkimi, saygınlığımı ben sağlayamazsam benim adına biri tesis edemez. Serbest çalışan bir kadın mühendis olarak çok cinsiyet ayrımcılığı görmedim, giyimim kuşamım ve davranışlarımla da hep erkek gibi kadın diye nitelendirildim. Hattâ oğlumun küçük bir çocukken, her feminen giyinişimdeki şaşkınlığını ve itirazları aklımdadır. Acaba cinsiyetimle anılmamak adına çok mu abartmıştım davranışlarımı ve tarzımı diye de düşünürüm.

Sahada bilgi edinmek, çiftçilerin köylülerin tecrübesinden faydalanmak da çok zenginleştirici, büyük kazanç, çok insani. Girişken ve konuşkan olduğum için kısa sürede kaynaşırım. Bunun faydasını çok gördüm.

Yan tarafımızdaki seracı komşumuz rahmetli Cavit Amca'nın sorunu var diye serasına bakmaya gittiğimde “bazen otur artık, o naylon çizmeyi de o kadar çok giyme, seraların içinde romatizma olacaksın, çık arada dışarı” diye nasihat edişini de, işçilerimizi aldığımız yörük köyündeki kadınların bana yabancı otları öğretişini de

hiç unutmam. Yılan geçti içinden artık şunları toplama, bunları al sakla kurut, o köstebek kurusunu mayasıyla ilaç yap, kanayan yaraya örümcek ağı bas, zeytinyağının dibini sabuna kat, onu salamura et, bunu sirke yap, şuna kül dök... Bunlar hep aynı dönemde dağarcığıma kattığım çok kıymetli bilgiler. Birbirimizi hep besledik, ben onlara teknik mühendislik bilgisi verdim, emekleri karşılığı para verdim, kendi kültürümü aktardım, onlar da bana doğa bilgisi ve hayat bilgisi dersi verdiler. Oğlum ağaçların tepesinde, alçak tünellerin üzerinde ve uygulama sahalılarında büyüdü. Mekanik matkapla tahtaları deler, vidalar, atölyeden çıkmazdı. Derslerini kontrol edip yaptırmaya ayrıca vaktim olmadığından “haydi yüksek sesle oku çöz anlat, ne yapıyorsan ben dinliyorum” deyip takip ederdim.

Danışmanlık ve uygulama hizmeti vermeye başlayınca, müşterilerimizin talepleri bizi yönlendirmeye başladı. Müşterinin meraklısı ziraat mühendisini bilgi ve tecrübe sahibi yapar, yeni bir konuda hizmet isteyen her müşteri karşısında heyecanlanırım. Bu yeni bilgi ve tecrübe demektir.

Dış mekân bitkilerini verdiğimiz ve bahçesinin bakımını yaptığımız bir fabrikanın müdürü günün birinde eşimi bir diskette geri yolladı, bu bahçeyi yapar mısınız diye. Disketi açıp okuyabilmek ve işi alıp çalışabilmek için ACAD çizim programı öğrendim.

Gururla söylemek isterim ki mühendisim, ama aynı zamanda bir bahçıvanım, üstelik de iyi bir uzman bahçıvanım. Bu sebeple halâ bahçıvanlık, bahçecilik eğitimleri vermekteyim. Bahçıvanlık, seracılık ve peyzaj uygulamaları dönemimin bana en büyük ödülüdür.

Bağcılıktan hiç anlamazken bir müşterimizin başına bakmak zorunda kalıp, başla ilgili donanmamız gerekti. Bir başka müşterim kendisine lavanta bahçesi kurmamı istedi, bir başkası gül tarlasındaki düşük performans için aldı beni götürdü. Öğrenciyken dönem boyunca aldığımız teknik bir dersi, tecrübeli bir mühendis olunca birkaç günde öğreniyor ve anahtarını elinize alıp dışarıya çıkabiliyorsunuz. Neyi ayıklayıp neyi pekiştireceğiniz ve kimden öğrenip kimi takip edeceğiniz önemli.

Bir de sihirli cümleyi öğrendim, “bunu tam olarak bilmiyorum, öğrenip size döneceğim”. Bu bana meslektaş dayanışmasının önemini gösterdi. Ben bilmiyorsam meslektaşım bilir. Sonra meslek içinde de rekabetin olduğunu, bilgi saklandığını gördüm, bilgimi saklamamaya söz verdim.

Bilgi ve merak hevesle birleşince, geçim kaygısı da olunca bizim için hep farklı ufuklar açtı, hazır çim üretelim dedik ve tesis ettik, kesme makinemiz yoktu, ne yapalım deyip araştırma yaparken, bir çim kesme makinesinin internetten indirilmiş montaj kılavuzu sayesinde ilk yerli çim kesme makinesini ürettik. Montaj kılavuzundaki parçalardan oranlayıp üniversitede aldığımız teknik çizim dersine teşekkür edede, bilgisayarda teknik çizim programında tasarladık. Malzemeyi alıp işçiliğini de kendimiz yaparak makineyi yaptık. Kendi ürettiğimiz çimi, kendimiz kesip sattık.

Makine heyecanımız çim kesme ile bitmedi. O işten çabuk çıktık, çünkü piyasa birden doldu. Çimi de makineyi de sattık. Bu arada hala sürekli aldığımız meslek içi eğitimlerde gördük ki kompost çok önemli, ama yapan yok. Çok çalışıp bir bioreaktör kompost makinesi yaptık. Ruhsatlı organik kompost gübre ürettik, uygulayıp denedik. Solucan yetiştirdik. Devlet yönetmelikleri değiştirdi, gübre üretimini durdurup sektörden çıktık. Sipariş üzerine kompost makineleri yapmaya başladık, danışmanlık yelpazemize konuyu da kattık. Ekonomik nedenlerle ticarileştiremediğimiz daha pek çok tarım makinesi projemiz oldu. Ticari hayatımız boyunca ülkenin ekonomik düzeniyle birlikte, her batıp çıkışımızda “bari birimiz bir kurumda çalışsaydık keşke” dediğimiz çok oldu. Ama o zaman bu donanımda olur muyduk bilmiyorum.

Ülkenin en büyük tarım ve peyzaj platformu olan agaclar.net yöneticiliği ve uzmanlığını yaparak eğitim vermeye başlamam bu senelere rastlar. Soru cevaplarken çok şey öğrendim, en ufak bilgiye hiç tahmin etmediğim yerden ulaşabileceğimi gördüm. Şahsen tanımadığım ama yetkinliğine güvendiğim dostlar edindim. Otodidakt insanlar tanıdım, onlara güvenip esnemeyi keşfettim, takdir ettim. Mesleki şovenizmden kurtuldum.

Düzenli olarak ayda en az bir tane halka açık ücretsiz eğitimler vermeye başladım. Bu arada yerel televizyonların ilgisini çektim, hem televizyon hem de radyoda bahçecilik ve tarım konusunda sık sık program konuğu olmak güzeldi. Asıl güzel olan ise bilgi ve tecrübenizin takdir gördüğünü bilmektir.

Bu arada meslek örgütlülüğü bilinciyle zaten uzun yılladır üyesi olduğum Ziraat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi'nin önce delegeesi sonra yönetim kurulu üyesi seçildim. Sonra da odamın TMMOB delegeesi oldum. Kadın delegee olmak için erkek arkadaşlarınızla savaşmak da üzücü elbette.

Meslek odamda çalışınca elini taşın altına koymak, proje üretmek neymiş onu gördüm. Bilgilerimi tecrübelerimi meslektaşlarımla paylaşmanın, dayanışmanın hazzına vardım. Odam adına İzmir Kent Konseyi delegeesi ve yürütme kurulu üyesiyim. Konsey bünyesinde kurulan Yerelde Kalkınma Çalışma Grubu'nun başkanlığını

yapıyorum ve Ziraat Mühendisleri Odası başta olmak üzere farklı paydaşlarla birlikte eğitim projeleri hazırlayıp küçük çiftçiye dokunuyorum. Kesin olan bir konu var ki kadın yönetim kurulu üyesinin her türlü çalışmada fark yarattığı, bu sadece durum tespiti, övünme değil.

En önemli birikimim bilgim. İki senedir televizyonda program yaparak bilgimi aktarıyor paylaşıyor ve öğretiyorum. Bir tarım televizyonunda dış programcıyım ve tekrarıyla birlikte haftada üç gün yayınlanan bir kuşağı hazırlayıp sunuyorum.

Aslında bu programda da tarımsal yayım yoluyla eğitim veriyorum. Teknik bilgi ve tecrübe aktardığım için tarım televizyonculuğunu çok önemsiyorum. Tematik kanalların yaygınlaşması ve eğitim alanında daha çok faydalanılması gerektiğine inanıyorum. Yaptığım işi çok önemsiyorum. Bu konuda da üreticilerden hep çok olumlu geri dönüşler alıyorum.

Meslektaşlarımla tepkileri daha ilginç, kimisi çok destekliyor, önemli bir iş yapıyorsun, bilgiyi doğrudan çiftçiye ve meslektaşına indiriyorsun diyor, destek olan her birine minnettarım. Kimi ise statükocu, bu bilgiyi sen vermemelisin, daha da uzmanları söylesin gibi imalı konuşmalarla hafiften küçümseyip mobing yapıyor. Kendisiyle teknik bir çekim yapıp görüşmek istediğimde ben medya maymunu olmam deyip hakaret eden meslektaşım var.

Üzücü, yanlış anlaşılmasın, benim için değil, kendileri için.

Programım için Anadolu'nun pek çok yerinde üretici ile birlikteyim. En dikkatimi çeken konu ise köylüden çiftçiden çok sonradan üreticiliğe karar vermiş ve sonradan çiftçiliği meslek edinmiş başka bir konuda eğitim almış, farklı meslek sahibi üreticiler.

Son dönemlerde teknolojinin, endüstrinin karın doyumadığını, gıdanın önemli olduğunu, tarım olmazsa gıda da olmayacağını anlayan bazı beyaz ve mavi yakalılar da tarıma merak sardı. Bu kişiler tarafından, doğrudan mesleğinize ve mesleki bilginize yapılan bir saldırı var. Siz hariç mesleği herkesin en iyi bilmesi, bilgisi olmadan fikri olması sorunu çok arttı. Bu üreticiler bilgiye karşı direnç içindeler. Dil biliyorlar, okuyor ve araştırıyorlar ancak edindikleri bilgiyi destekleyecek alt yapı ve tecrübeleri yok. O bilgiyi sentezleyip analiz edemiyorlar. Ama çok bildiklerini düşünüp sizi sınıyorlar. Gerçekten bilenleriyse tenzih ederim.

Konu, tüm meslektaşlarımla karşılaştığı en önemli sıkıntılardan biri. Bunu eskiden en fazla çiftçiler yapardı, sizi karşısında bulunca şöyle bir imtihan ederdi, bu benim konum değil, benim konum başka, deseniz de ikna edemezsiniz çiftçiyi, verilen eğitimin branşlaşmış olduğunu bilmezler, ama piyasa koşullarında çiftçi karşısında genel mühendis ister. Her konuda tecrübesi ve fikri olsun ister. Ziraat mühendisliği eğitimi çiftçi ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırılmalı ve genel mühendislik eğitimi verilmelidir. Tıpta olduğu gibi ayrıca uzman mühendisler olmalıdır. Ancak çiftçinin karşısına tek alanda uzman mühendis çıkınca bu büyük sorun yaratmakta.

Geçtiğimiz aylarda bir çekim için üreticilerle birlikteyim. Bana nasıl yaptığını anlatıyor, oysa üretimde hatası var, saha bunu gösteriyor. Bakın dedim, bunlar hatalı, devam ederseniz bu sonucu elde ederseniz, düzeltip şunları yapmalısınız. Hemen itiraz etti, benim pek de bilmediğimi ifade eden cümleler söylerken kestim ve tek tek nelerin yanlış olduğunu, ne sonuç vereceğini kesin bir dille anlattım. Üretici dinledi, sonra bana baktı, gülümsedi ve "çok haklısınız Mine Hanım, aynı dediğiniz gibi yapıyorum ve böyle oluyor, düzeltereğim, ama inanın senelerdir, dediğinden emin olan, bilen ve ayağını yere vura vura konuşan bir ziraat mühendisi görmemişim, üstelik de bir kadın" dedi. Meslektaşlarımla adına üzüleym mi, kendi adıma sevineyim mi, kadınlar adına kahır mı olayım bilemedim.

Eşimle birlikte bahçelerinin bakımını yaptığımız bir işletmede öğlen yemeği yiyince bir çeşit adisyon imzalıyordum. İmzaladığım kâğıtta bahçıvanın karısı yazıyordu. Kadınsanız bırak mühendisi bahçıvan bile değilsiniz kimilerine göre.

Başarılı, çalışkan ve atak kadınların önü sıkça kesilmeye çalışılıyor. Özellikle erkekler yerlerini kaybetme korkusuyla bunu yapıyorlar, ön plana geçmenizden endişeliler. 30 yılı aşkın meslekteyim hala şaşırabileceğim şeyler olmasını yadırgamıyorum. Masa başında çalışmadığım için, yeni bilgiler edindiğim ve aktardığım için çok mutluyum. Bu meslekte kadın olmanın zorlukları elbette var. Ama hangi meslekte yok? Erkek egemen bir kitlenin muhatabıyım. Ben kadın olmamın zorlukları diye bakmıyorum, mesleğin zorlukları diye bakmaya çalışıyorum. Örgütlülükle pek sorun aşılabılır.

Kadın mühendis olmak, bizimki gibi ataerkil, erkek egemen bir toplumda sahada çalışıyorsanız zorlayıcı etkilere maruz kalmak demektir. Hele ki ziraat mühendisiyseniz bu etkinin daha da fazla olması söz konusu. Ailede kadına biçilen rolle başlayan süreç, önce mahalle sonra toplumsal baskıyla şekillenirken kadın ziraat mühendisinin bundan nasiplenmemesi mümkün mü? Elbette cevap belli, çünkü kız çocuklarına önce ailede, sonra toplumda biçilen rol belli.

Ziraat mühendisinin sahada karşısında olan kitlenin kafasında yerleşmiş önemli bir markör, cinsiyet. Sizi önce cinsiyetinize göre ayırıyor, bilginize yetkinliğinize filan bakmıyor, “kadın mı, geç kenara”... Geçtiğimiz günlerde sahada çalışacak kadın mühendis aranıyordu, serada çalışan kadın işçilere başlarında ancak erkek mühendis olursa eşleri izin vermiyormuş, cinsiyet yine belirleyici.

Bir meslekte kadınların el ele verip güç olmaya çalışmaları durumu ortaya açıkça koyuyor aslında. Hiç erkek çalışma grubu var mı, erkek meclisi var mı? Halâ kadınlara pozitif ayrımcılığın, kotanın gerekliliği ne kadar acı. Ama çok yol alındı, sorun toplumsal.

Malatya’ da alışveriş yaparken buradan değilsiniz, nerelisiniz diye sordular, İzmirliyim dedim. Okumuş bayansınız galiba dedi satıcı, evet bir kadın mühendisim dedim. Nereden anladığınızı sordum, konuşmam duruşum öyleymiş. Sizin kadınlarınız böyle değil mi deyince, yok dedi, malı böyle dik durup gülümseyerek istemez, sizde bizim bayanlardan farklılık var anlaşılıyor dedi. Bayan değil kadın, kadın demek ayıp değil, üstelik sizler de kadınlarınız daha özgüvenli dik duruşlu olsun istiyorsanız destek olmalısınız, bir erkek satıcıdan mal alırken gülümsemenin yanlış bir şey olduğunu düşünmemeli. Bizim babalarımız, kocalarımız da dik duruyorlar arkamızda dedim. Evdeki kızından başlamasını söyleyince de güldü sesi çıkmadı.

Ziraat Mühendisleri Odası’nda aktif çalıştığım için mutluyum, neler yapabilirim diye kafa yoruyorum. Biz uzun yıllar önce domates yetiştirene mühendis mi denir diyen yetkililer gördük. Denmez efendim, ona üretici denir. Üreticiye akademik, teknik, sahada uygulanabilir bilgiyi üretene, aktarana, uygulamalı gösterene, mühendis denir diyemedik, canımız acıdı. Bu sözleri diyebilmek için meslek örgütlülüğüne ihtiyaç var. Hatta üst meslek örgütümüz olan TMMOB çatısında bile ziraat mühendisliği mühendislik midir diye kafasında sorular olan, başka disiplinlerden mühendisler de gördüm

Meslek odamıza neden üye olmadığını sorduğumda, ben ziraat mühendisi değilim artık hocayım diyen akademisyen tanıdım. Ziraat fakültesi mezunusunuz, ziraat mühendisi yetiştiriyorsunuz ve mezun ettiğiniz gençlere sahip çıkacak tek kuruma, meslek odasına, neden üye olmadığınızı sorduklarında bu cevabı vereceksiniz. Pes artık demeyin, biz pes etmiyoruz. Genç meslektaşlara el vermek, öğrenciliklerinden başlayarak destek olmak, sahip çıkmak çok önemli. Bunu başaran bir mesleki örgütlülüğün parçası olmakla övünüyorum.

Bizde bilgiyi üretenlerin saklamaya çalışması veya paylaşmakta cimri oluşu, halka ve özel sektörle ARGE’ ye yaklaşmanın yanlış olduğu fikrine saplanmış akademisyen ve kamu araştırmacılarının olması bir sorun. Kafaların da revize edilmesi, köhne sınırların atılması gerektiğini düşünüyorum

Yediğimiz tahıl, sebze, meyve, yağ, et, sütten, giydiğimiz ayakkabının derisine, ceketimizin yününden çarşafımızın pamuğuna hepsi tarımdan geliyor. Çiftçiyi, çiftçiye rağmen savunacak ve destekleyecek olan da biziz. Kaygım sadece mesleğim değil, tarım için, toprak için, üretici için, köylü için, kısaca ülkem için endişeleniyorum, tarımsal üretim olmazsa hayat durur. Ülkemizi içinde bulunduğu sosyo-ekonomik krizden çıkaracak olan da doğru bir tarım politikası ve planlı tarımdır.

Tarım biterse hayat biter. Tarım hayatın ta kendisidir. Ziraat mühendisi ise, yaşam mühendisidir.

Ali Rıza Öztürkmen

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

2019 YILI ÜCRET ÇİZELGESİ

1- KAYIT VE KİMLİK ÜCRETLERİ

a) ODA KAYIT ÜCRETİ **450 TL**

(2014 ve sonraki yıllar mezunları için) **140 TL**

b) İSTİFA EDEREK YENİDEN ÜYE OLMAK İSTEYENLERİN KAYIT ÜCRETİ

İstifadan Başvuru Tarihine Kadar Geçen Aylar X 10 TL) + 300.-TL *Hesaplamadaki ay sayısı 60 tan fazla olamaz.

c) YABANCI UYRUKLU MÜHENDİSLERİN GEÇİCİ ÜYELİK ÜCRETLERİ

Giriş Ücreti **450.-TL**

Aylık Aidat **150.-TL**

d) KİMLİK ÜCRETİ

15.-TL

e) POSTA ÜCRETİ

10.-TL

2- AİDAT - BELGE VE EĞİTİM ÜCRETLERİ

Ziraat Mühendisleri Odası'nın 2019 yılı için üye aidat ve üyelik belgeleri ile ilgili olarak belirlenen ücretleri aşağıda gösterilmiştir.

a) ÜYELİK AİDATI

10.-TL

* Aidat: Aylık 10 TL (Kayıt olunan ay itibari ile yılsonuna kadar olan aidat peşin alınır. Örneğin Ekim ayında kayıt olunuyorsa 3 aylık aidat peşin olarak ödenir. * Emekli üyelerimiz herhangi bir işte çalışmaya başlayıncaya kadar aidat ödemezler.

b) ODA ÜYELİK BELGESİ ÜCRETLERİ

Oda Üyelik Belgesi Ücreti **120.-TL**

Mesleki Faaliyet Belgesi (İlk) **120.-TL**

Mesleki Faaliyet Belgesi Vize Ücreti **60.-TL**

c) İSTİHDAMI ZORUNLU PERSONEL ÜYELİK BELGESİ

300.-TL

d) SMM BELGESİ ÜCRETİ

220.-TL

e) SMM BELGESİ YENİLEME ÜCRETİ

120.-TL

f) BÜRO TESCİL BELGESİ ÜCRETİ

270.-TL

g) BÜRO TESCİL BELGESİ YENİLEME ÜCRETİ

135.-TL

h) LPG SORUMLU MÜDÜR BELGESİ

100.-TL

İ) LPG SORUMLU MÜDÜR BELGESİ YENİLEME

50.-TL

AİDAT BORCU İÇİN HESAPLAR:

T.C. ZİRAAT BANKASI BAŞKENT ŞUBESİ İBAN: TR41 0001 0016 8339 0090 4551 16

PTT POSTA ÇEKİ HESABI: 271551

